

Sõjaasjanduse ajakiri

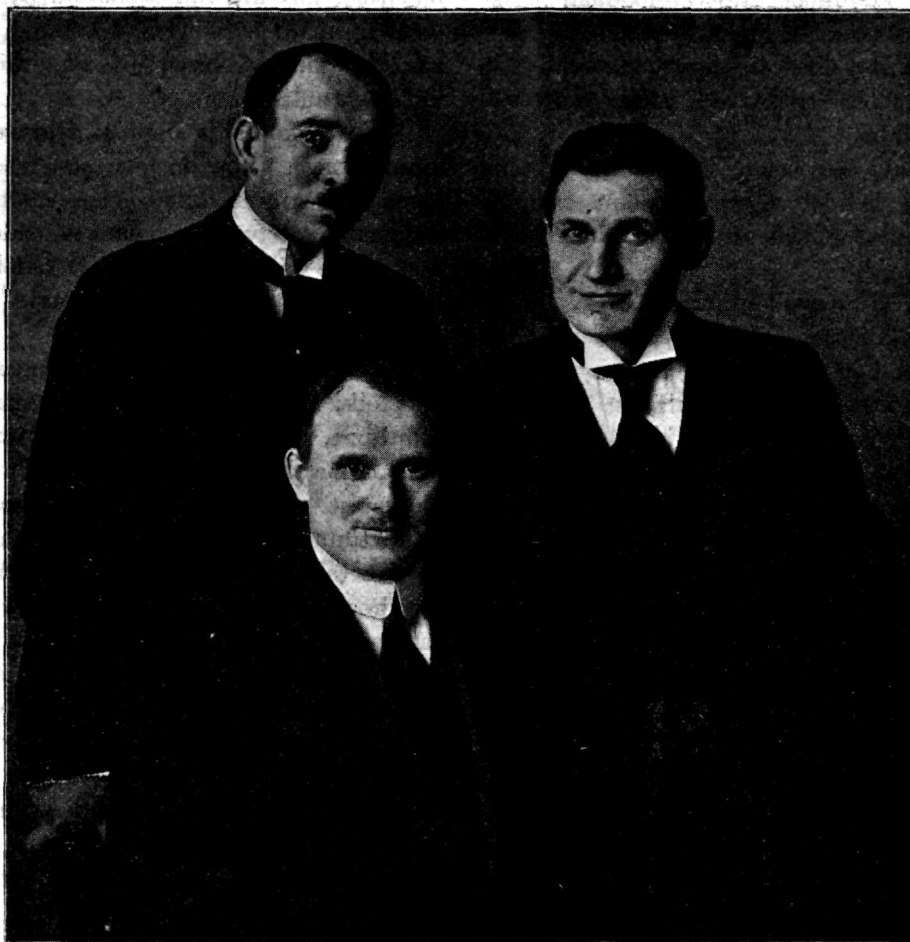
SÕDUR

№ 7/8.

Kesknädalal, 24. veebruaril 1926.

VIII aastakäik.

Samme Eesti iseseisvuse kindlustamiseks.

Vabadusojja Muuseumi kogust.

*Eesti Vabariigi delegatsioon Rahvasteliidu konverentsil Genfis
15. nov. — 15. dets. 1920.*

Istub — kindral Laidoner, tema selja taga minister Pusta, kõrval hra J. Kopvillem.

SISUSTIK: Täna. 24. II. 26. — N. Reek: Belgia sõjaväe kaadri ettevalmistusest. — A. T.: Taktikalistest õppustest meie garnisonides. — R. Masing: Ajalooline ülevaade kehalise kasvatus ja noorsoo sõjaväelise ettevalmistuse arenemiskaigust Prantsusmaal. — A. L.: 4-da Volmari jalaväe polgu 7-da aastapäeva puhul. (Mälestusi polgust Vabadussõja päivil). — E. Meos: Tartu kaitsepataljon. (I. I.—I. V. 1919 a.). — K.: Die Wehrkreis-Prüfung 1925. — R. Tomback: Sidetelg meie oludes. R. Masing: Eesti ja Läti sõjavägede koostöö veebruarist juulini 1919 aastal. — „Ülem, alluv ja vanem“. (Major M. Tuisik'i referaat sõja kriminaal õiguse alal jaanuaril 1926 a. kolonel Kunno's'e juhatusel). — or—: Eesti rahvuslikust lipust. — J.: Väeosa arstid ja kehaline kasvatus kaitseväes. — A. K-t-n.: Side ohvitseride kursustelt. — E. M-s.: Muljed Inglismaa reisilt. — J. N.: Põlevkivi õli küte meie sõjalaevadel. — V. K.: Märkeid õhuvaatluse eest varjamise kohta. — Kaitseväe elu: 1) Valga garnisonist. 2) Loengute tsükl Tartu garnisonis. — Sport kaitseväes: Tallinna garnisoni raskejõustiku võistlused. — Malenurk.

Täna.

24. II. 26.

Kaheksandamat korda kaunistuvad meie põhjamaise kodumaa rahvarohkemad kesk-kohad pidurüüsse: majadele tõstetakse lehvima sini-must-valged lipud, traditsioonilistele kogumispaikadele rivistuvad meie kaitseväe osad paraadideks.

Lugematuid eestlaste suid laulavad täna meie hümni helidel vägevaisse sõnusse vande ja töötuse oma isamaale, oma kodukolde kuldsele vabadusele.

Tänavad kiilunevad inimmurdu täis. Arutult särab silmi. Sest jällegi päev selleks, et v ä l j e n d a d a, mis on iga eestlase südames elanud ja hõõgunud juba hallidest aegadest.

Noorte pilgud helgivad julget kindlust. Vanade silmist paistab rahu. Sest jällegi päev, mis otsekui selgemaks, silmale nähtavaks teeb selle suure varanduse, mille hõlma need kaheksa aastat, mis oleme selle omanikud, on suutnud meid matta juba nagu enesest mõistetavasse, nagu äripäeva.

Meie lumisel kodumaal on tema maa-alalisest väiksusest hoolimata mitu palet ja loomulikult ei saa ka tema tänased ühised tunded omandada täiesti ühist välist ilmet.

Pealinnas, kuhu koondunud meie rahva juhtide ja valitute valdav enamik, kus rahvastki rohkem kui mujal koos, omandab tänase suurpäeva pühitsemine muidugi kõige suurejoonelisema ilme. Lööb uhkelt avara mere-tuule paisutusel vana Tallinna sihvakas gooti kontuuristik lainetama sini-must-valgelt.

Siin koguneb vist tihedaim inimnurd paremale ja vasemale teed, kust liiguvad meie julgete kodukaitsjate sirged read. Ja siin

kuuleme otsekohe neid südamlikke soove ja tervitusi, mis ütlevad meile suurpäeva puhuks meie ligemad ja kaugemad hõimud, sõbralikud naabrid ning „suured ja vägevad sõbrad“ kõikide tuulte poolt.

Meie ülikooli ja õppiva nooruse linn, mis ammut aega juba on maa südames tuksunud ja elanud rahvuslike aadete lättena, näeb täna omil tänavail lugemata särasilmalist noorust, mille pilkude arutu hulk sädeleb nooruslikku armastust oma kodumaale ja nooruslikult julgeid töotusi.

Samuti aga muiski meie kodumaa linnades. Ükskõik, kas tuuled, mis paisutavad tänaseid pidulippe, tulevad avamere ääretumailt lagedailt, lume all magavatelt väljadelt — niitudelt, kaugetest vaiksetest talvemetsadest . . . igalpool tunneb meie rahvas täna üht ja sama.

Ka taludes, kus polegi lippe katusele tõsta, kus hooned ka tänaseks suurpäevaks jäävad samaseiks, nagu kevadele kalduva talvepäeva õhud ja tuuled ta teinud. Ka taludes tuntakse vaiksetel mälestustel ja meeletuletustel neidsamu tundeid, mis tunneb kogu maa ja rahvas.

Kõige ühtlasemalt väljendab tänasel suurpühal oma tundeid vist küll meie kaitsevägi, kellele on tänane püha otsekui tema olemuse suure mõtte kehastus.

Kõik, kõik — meie rahvas, kaitsevägi, kaitseliit — luu ühe luust ja liha teise lihast — tunneb täna ühte ja sama: ei ole unenägu sini-must-valgete lippude lainetus, vaid tõeliselt omame varanduse, mille nimi V a b a d u s ja mille kaitse valvel olgem igal hetkel.

Belgia sõjaväe kaadri ettevalmistusest.

N. Reek.

Sõjaväe kaadri otstarbekohane ettevalmistus ei ole hõlbus ega lihtne. Meil ei ole veel leidnud see küsimus täielikku lahendust, kuigi sõjaväe keskjuhatuse on teinud sellel alal juba palju ära. Senist tööd võiks piltlikult iseloomustada kui pinna uurimist ja vundamenti ehitamist. Sõjaväe ühendatud õpeasutuste juures olevatest alalisväge ohvitseride kursustest on osa võtnud suur prots. meie ohvitserkonnast, seal pidid ohvitserid ammutama tarvilised alused edaspidiseks tööks oma kutse erialal. Need kursused hakkavad lõpule jõudma. Osavõtnuil peaks olema teoreetiline alus enese ja alluvate sõjaliseks ettevalmistuseks. Nüüd on aeg mõelda, kuidas jätkata ehitust, s. o. kuidas korraldada edaspidi kaadri tuuma, ohvitserkonna, ettevalmistust. On tarvis kõigepealt kõva kontrolli all pidada ja tarviliselt täiendada vundamenti, teoreetilisi aluseid. Suured praod vundamendis ei võimalda edaspidist ehitust. On aga kõlbulik vundament olemas, siis tarvis luua hooned, s. o. arendada ja süvendada ohvitseride praktiliste oskuste ja võimete kogumata, teha ohvitserist oma kutse meister, mis on kõige tähtsam elus ja millist mõistet prantslased väljendavad omal ilmekas ja täpsel keeles sõnaga „le métier“.

Teoreetilised teadmised ilma praktilise oskusega on ainult — „sunt verba et voces, praetereaque nihil“ (ainult sõnad ja sõnad, mitte midagi muud). Napoleon tähendas tihti, et sõda on lihtne kunst, kõik peitub täitmises, tähendab praktilises oskuses. Praktilise oskuse tähtsus tuleb eriti esile kui meelestame, et aja element sõjas on tähtsaim tegur. Suvorov tähendas, et aeg sõjategevuses on kallim kui kuld ja inimese elu. Aja tegur on omandanud nüüdisajal veel suurema tähtsuse. Meie aeg nõuab tegevuse kiirust. Tegevuse kiirus baseerub eestkätt kiirel ja otstarbekohasel otsusel. Kiirelt otsustab vaid see, kellel isegi keskmise teoreetilise ettevalmistuse juures on kogemused, oskused, kes hästi tunneb oma ametit, „métier“t.

Kuidas tuleks siis korraldada meil kaadri, eestkätt ohvitseride, edaspidist ettevalmistust? Selle küsimuse kaalumisel ja lahendamisel on tähtis vaadelda, kuidas toimitakse sellel alal teistes suuremate kogemustega sõjavägedes.

Kaadri ettevalmistuse küsimust Prantsuse sõjaväes on puudutanud härra R. Tomberg „Sõdur“i eelmistes numbrites. Nende ridade kirjutaja on püüdnud anda lühikese ülevaate selle küsimuse üle Reichswehris (Saksa sõjaväes) („Sõdur“ Nr. 5 s. a.). Käesolevatel ridadel

on soov valgustada nimetatud küsimust Belgia sõjaväes. Belgia sõjaväe kaadri ettevalmistust on kergem käsitleda kui Reichswehr'i oma, sest Belgia sõjavägi omab 1922 aastal ilmunud määrustiku „Réglement sur les exercices d'application“, mis seda küsimust reglementeerib, kuna Reichswehr'i kohta on vastavad juhtnöörid laiali pillatud paljudes juhendites ja korraldustes.

Käesolevas uurimuses huvitavad meid Belgia kaadri (ohvitserkonna) taktikalise ettevalmistuse põhimõtted ja meetodid. Ülalpool tähendatud määrustiku I osa käsitabki seda küsimust (Principes et methodes d'Instruction tactique). I osa jaguneb kahte ossa:

1. Taktikalise väljaõppe alused (Bases de l'Instruction tactique).

2. Õppuste korraldamise juhendid.

Missugused on siis need juhtivad põhimõtted, mis võetud aluseks, baasiks, taktikalise väljaõppe juures?

Peapõhimõte on, et kaadri vääratusel on otsustav mõju sõjaväe üksustele (osadele). Siit vajadus kasutada igat juhust, koondada kõik jõud kaadri sõjaväeliseks ja moraalseks ettevalmistuseks.

Kõik juhid on alati vastutavad neile alluvate ohvitseride erialalises ettevalmistuses (l'instruction professionnelle), professionaalses ettevalmistuses, iga juht on temale alluvate ohvitseride sõjaväeline kasvataja.

Juht peab kasutama igat võimalust temale alluvate ohvitseride sõjaliste teadmiste arendamiseks, selleks kasutama hästi ettevalmistatud loenguid ning harjutusi kaartidel või maastikul. Iga juhi kohus on otsida, luua soodsaid võimalusi ülaltähendatud loengute ja harjutuste toimetamiseks, et raugemata arendada oma alluvate ohvitseride ja kaadri professionaalset oskust, tähendab praktilist võimet.

Õppustel peab olema alati praktiline eesmärk. On tarvis päevavalgele tuua määrustikkude põhimõtted konkreetsete ülesannetega või näidetega (cas concrets), sest sarnane meetod seob, loob ettekujutusi, arendab praktilist oskust ja jääb selgena mällu.

Sõjas peab iga juht omama võime kiirelt ja otstarbekohaselt otsustada, vaatamata olukorra raskustele, väsimusele või põrutavatele lahingu muljetele. See on aga võimalik ainult siis, kui juht on selleks ettevalmistatud, vaimliselt treeneritud, rohkearvuliste praktiliste harjutuste abil („entraîné dans de nombreux exercices d'application“). Nende praktiliste harjutuste abil omandab tema mõistuse võime („son intelligence“) selle kiiruse ja paenduvuse,

selle elavuse, mis tahtejõu kõrval on teoinimestes („l'homme d'action“) tähtsam omadus.

Manöövrid oma väeliigi piirides on kahtlemata kõige kasulikumad praktilised harjutused ülalpool tähendatud eesmärgi saavutamiseks. Nad ongi just tegelik kool. Kuid tihti piiravad koosseisude vähesus, halb ilmastik, vaba maaala puudus tuntavalt manöövrite edukat teostamist. Järgneb vajadus kõrvaldada need puudused vastavate harjutustega kaadritele (ohvitseridele eriti), kas kaartidel või maastikul — kaadrite harjutused ja kindralstaabi (staapide) välisõidud (exercices de cadres et voyages d'Etat-Majors). Kahtlemata on need harjutused puudulikud selles mõttes, et puuduvad reaalsed üksused, mille tõttu ei saa paljude olukorra teguritega arvestada täies ulatuses. Kuid siiski on ohvitserid neil harjutustel asetatud olukorda, mis neilt nõuab määrustikkude tundmist ja oskust neid õieti tõlgitseda; samuti nõuab see neilt olukorra hinnangut ja vastavat otsust.

On tarvilik veel, teisest küljest, et iga juht (ohvitser) oleks ettevalmistatud mitte ainult tema ametile (aukraadile) vastava väeüksuse juhtimiseks, vaid ka omaks järgmise, kõrgema, üksuse juhtimise oskuse.

Teoreetilised mõttevahetused, harjutused kaartidel või maastikul ja loeud loovad juhi ja alluva kaadri (ohvitseride) vahel hädatarviliku vaimlise sideme („la liaison intellectuelle indispensable“).

Praktilistel harjutustel märgib juht ära hädad otsused või tegevuskavad, tähendab ära tegutsejate eksimised juba nende ilmsikstulemise silmapilgul.

Juht peab väljendama, ära näitama otsustarbekohased otsused, neid põhjendades sel viisil, et osavõtjatele harjutustest anda võimaluse kasutada tema teadmisi ja kogemusi. Selle juures peab juht silmas pidama, et isegi lihtsatel probleemidel võivad mitu lahendust olla ja kui on tarvis eksisamme ära tähendada, siis on ka väga tähtis, et eksisammude parandused ei haavaks, ei võtaks uskuja huvi, ei lööks inimest. Iga otsuse põhjalik läbikaalumine ei tohi ohvitseris usku enesesse kõigutada ega ka usku juhi häatahtlikkusse. Kõik näpunäited ja parandused peab juht väljendama hästi viisakas vormis („sous une forme courtoise“).

Kõikidel praktilistel harjutustel peab võimaluse piirides asetama üldülesandesse (mängusse, käigusse) ülesandeid side ja teadete ning seljataguse teenistuse aladelt.

Diviisi ülemad on vastutavad korpuse ülemate ees rügemendi ülemate, rügementide ülemad diviisi ülemate ees bataljonide ülemate taktikalise hariduse ja oskuse eest.

Nooremate ohvitseride taktikaline väljaõpe sünnib esmalt bataljonides ja teisest küljest veel rügementides. Vastavad ülemad on vastutavad tagajärgede eest.

Kõikidel astmetel olevate ohvitseride taktikaliseks väljaõppeks on järgmised abinõud:

- teoreetilised loengud,
- praktilised harjutused (kaartidel ja maastikul).
- välisõidud,
- manöövrid.

Tagavara ohvitseridel on lubatud osa võtta kõikidest harjutustest ja loengutest.

* * *

Need on siis üldpõhimõtted, millelele rajatud Belgia sõjaväe ohvitserkonna ettevalmistus. Meie näeme neis selge eesmärgi ja meetodi.

Eesmärk — professionaalne oskus (amet), võime otsustada ja seda teostada, tähendab, puht praktilise oskuse süvendamine ja täiendamine.

Meetod — „cas concret“, tähendab harjutused olukorras, mis vastaks võimalikult tegelikule olukorrale, sarnasele olukorrale, mis tulla võib, oleva oma ja vaenlase organisatsiooni, relvastuse ja varustuse piirides, ning vastavalt üldtunnustatud oma ja vaenlase doktriinile — määrustikkudele. Lühemalt „cas concret“ is on ettekujutatud (oletatav) ainult vaenlase tegevus, kõik muu on reaalne. Sellest reaalsusest ammutabki osavõtja professionaal oskusi.

Teoreetiliste loengute peaesmärk — oma ja oletatavate vaenlaste doktriini (tähendab määrustikkude) valgustamine ning uute küsimuste selgitamine, kuid kõik sündigu jälle oma ja vastaste reaalsele olukorrale vastavalt.

Keskkoht juhib ja kontrollierib, korraldajateks on aga otsekohesed juhid. See on ka täiesti õige, sest igal juhul tuleb tegutseda vaenlase vastu oma alluvate kaasabil. Arusaadav ka, et iga juht peab suutma ise arendada alluvate professionaal teadmisi ja oskusi.

Meie näeme, et Belgia sõjaväes ja Reichswehris on ohvitserkonna ettevalmistus ja professionaal oskuse arendamine korraldatud ühel alusel. Selle töö pearaskus on kohtadel. Prantsuse sõjaväes tehakse kohtadel suurt tööd, kuid profosionaal ettevalmistuse pearaskus on koondatud õppetsentrumisse — Versailles'se, kus iga aste jaoks on mitmesuguse kestvusega informatsiooni kursused.

Mõlematel meetodidel on katlemata omad tugevad ja nõrgad küljed, kuid sellest teine kord.

Missugune meetod siis meil aluseks võtta? Sellest teine kord, kui tuleme mõlema meetodi valgustamise juure.

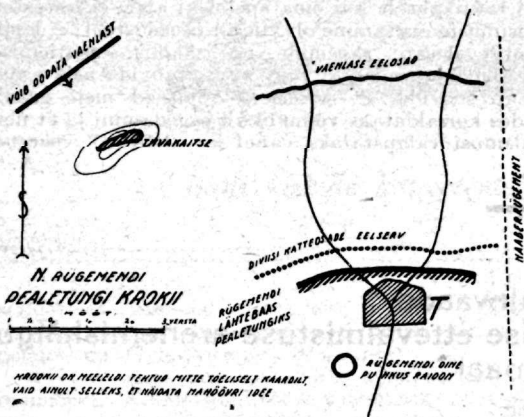
Taktikalistest õppustest meie garnisonides.

Meie jalgväe määrustiku § 5 väljendab väga selgesti põhimõtet, et rügemendi ülem on oma rügemendi ohvitserkonna vastutav õpetaja ja kasvataja, milleks ta on kohustatud korraldama rügemendis ühiseid õppusi ja juhtima üldse oma ohvitseride töid sõjaasjanduse alal. Parimaks abinõuks ohvitseride kutseliseks kasvatamiseks juhina on taktikalised harjutused kaartidel, mis on võimalik organiseerida igal ajal ja olukorras ükskõik kui vähese arvu ohvitseridega.

Oli juhus hiljuti olla sarnaste harjutuste pealtvaatajaks, mis olid korraldatud ühes meie garnisonis laskeinspektori poolt. Et õppustel ilmsiks tulnud mitmed asjaolud on põhimõtteliku tähtsusega küsimused, siis lubatagu oma muljeid sel alal jagada „Sõduri“ lugejaskonnaga. Arvan, et iga avalikult väljendatud taktikaline mõte võib kasulik olla selle ala edasiviimiseks meie olukorras.

Õppuste sisu käesoleval juhusel oli: uurida jalgväe koostööd tema koosseisu kuuluvate raskete relvadega, resp. raskete kuulipildujatega pealetungil ja kaitsel. Tööde juhatajalt oli loodud tõetruu lahing-olukord, millest siis kasvasid välja poolte juhtide korraldused antud operatiiv kásu täitmiseks.

Pealetungiv pool (v. skeem). Lahtisel tiival asuva jalgväe rügemendi pealetungi jatkamine diviisi koosseisus 6—7 klm. vaenlasest pärast õõ

puhkust, kus kontakt vastasega ajutiselt oli katkenud. Viimane oli õõ jooksul saanud juure abijõudu, seega võis oodata tema poolt vastu pealetungi, vähemalt visat vastupanu. Sarnane olukord tingib pealetungiva rügemendi tegevusviisi, nimelt:

tugev, aktiivne luure õõ jooksul, et astuda uuesti kontakti vaenlasega ja määrata vähemalt tema vastupanu korralduse üldised kontuurid. Luureks välja saata mitte ainult nõrgad ratsaväe vaid ka jalgväe osad. Ka maastiku ja ligimete luure on tarvilik.

Alaline lahingvalmisolek lähenemisel, milleks kahurväl liikuda esheloneeritult, teostada otstarbekohane jõudude jaotus, moodustades tugevad eelkaitse osad kõikidest väeliikidest, organiseerida alaline kindel side ja juhtimine.

Rügement liigub vaenlase kahurtule piirkonnas, seega suuremad kolonnid enam ei kõlba. Juba pataljoni kolonn neil distantsidel ei ole enam võimalik — kui maastik (kaetud, kinnine) oma omadustega teda eriliselt ei soodusta. Ühenduses sellega õõhukaitse korraldamine ja liikumise maskeerimine.

Julgeoleku tagamine lahtisel tiival. Muidugi ühtlasi: varustuse korraldamine, eriti mis puutub lahingmoonasse.

Need oleksid peamised nõuded.

Vaatame, kuidas sündis nende täitmine.

Luure. Õine luure vaenlase kohta ei kuulunud käesoleval juhul rügemendi ülesannete hulka. Küll aga ta oleks pidanud intensiivselt teostama lähenemissuunade ja ligimete luuret, seda enam et tal järgmisel päeval tuli läbi minna suuremast asulast. (T). See ei sündinud. Pealetungi hommikul (määratud oli p ä e v a n e tegevus) luure (ratsa) saadetakse välja ü h e l a j a l j a l g v ä e o s a d e v ä l j a a s t u m i s e g a . Tarvilik muidugi — mõni aeg enne üldise tegevuse algust, et anda võimaluse tegevust alata normaal tingimustes.

Luure võib anda kindlaid resultaate ainult ü h e l tingimusel — kui temale on antud t ä p n e ülesanne, üldised sõnad, nagu: toimetada luuret selles suunas jne. ei ütle midagi. Luure patrullile peab ühtlasi andma tarvilikud andmed, kuhu saata teadaand, kui kaua tegutseda, mis teha peale töö lõppu ja kuhu tagasi tulla, muidu tekivad arusaamatused, mis sõjalaolukorras tihti võivad lõppeda koguni kurvalt.

Igas manöövris edu saavutatakse ainult siis, kui on tarvitusele võetud kõik ettevaatusabinõud j u l g e o l e k u tagamiseks. Tähtsamaks neist on: otstarbekohane jõudude jaotus ja täpsed ülesanded igale osale. Sellega on väljendatud ühtlasi juhi manöövri i d e e .

Rügemendi juhatus eriti meie olukorras kujutab endast juba niivõrra soliidse ja iseseisva instantsi, kus kavatsetava operatsiooni ideeline külg antud kásu põhjal olgu välja töötatud põhjalikult. Ideid võib olla mitu — igaüks neist võib viia võidule, kui tema realiseerimisel ei ole patustatud üldiste taktikaliste nõuete vastu.

Kuidas see sündis siin?

Rüg. ül. määrab: I pataljon — avangardi, I pataljon küljekaitseks, I pataljon — rügemendi varusse. Kaks esimest liiguvad mõlemad ü h e k o r r a g a — üks paremat teine vasakut teed mööda. Reservile õõeldakse: „asuda punkti X.“

Kas siin on tagatud julgeolek liikumisel — rindelt ja tiival? Kahtlemata mitte.

Juba jõudude jaotus: avangard, küljekaitse, varu — kuid p e a j õ u d — see tähtsaim mass lahingtegevusel — seda ei olegi, järelikult puuduvad ka need ülesanded, mis see mass on kohustatud täitma — rügemendi pealetung — ideeliselt on osutunud õõnetuks.

Käesoleval juhul rügüli ees seisab kõige pealt ülesanne: rügement puhkuskorras viia üle lahingkorda — lähenemiseks. See sünnib kõige lihtsamalt, kui ta hommiku koidikul asetada pealetungi lähtebaasile, asula põhja serva joonel, diviisi katteosade varju. Asetus lähtebaasile võib olla mitmesugune — kuid jõudude jaotus jääb ikkagi sarnaseks: esimene või lahingeshelon ja teine või varueshelon.

Lähtebaas kujutab endast alust, vundamenti, millest algab lahingtegevus ja kust peale igaüks tegutseb juba temale antud lahingribas. Sarnane alus on eriti tarvilik side korraldamiseks mitmesuguste üksuste vahel. Siin mitmesuguste üksuste juhtide asukohad määratakse kindlaks kõrgema juhi kásus ja nende vahel korraldatakse side liinid. Liikumist alates iga juht veab järgi oma sideliini kuni järgmise lähtebaasini või hüppeni, kus luuakse uued põikühendused, mille järgi siis endised ühendused ära võib korjata. Sarnane meetod — nõnda nimetatud kaudne sidepidamise viis — indirekte Verbindung — võimaldab luua kindla side ka pealetungi lahingus, kui on olemas vastav sidematerjal ja hästi väljaõpetatud sidemeeskond.

Lahtise tiiva kaitsmine. Meie oludes see küsimus on elulise tähtsusega, sest meie laiad lahingrinded sunnivad meil üksusi tegutsema tihti ühe või kahe „lahtise tiivaga“. Siin selle kaitsmiseks on määratud rügemendist terve pataljon, kuid mis terves koosseisus liigub ühes teiste pataljonidega. Kas on sarnase olukorras tagatud tiiva julgeolek? Ei ole. Liikumisel iga relvliik on võitlusvõimetu. Julgeolek aga tagatakse ainult lahingvalmisolekuga — seega teatud osa asetamisega positsioonile. Tiivakaitsmise olgu asetatud ühtlasi teatud kaugusele peajõududest — ainult siis temast on mingi kasu. Käesoleval juhul väga soodsad tiivupositsioonid asusid versta 4—5 pealetungi suunast (kõrg. B). Meie rügemendi ülemaat sarnane distants ei tohi ära kohutada. Muidugi ei pruugi sinna asetada tervet pataljoni, vaid ainult teatud osa — I komp. võib olla oleks ehk aidanud. Pealetungivate osade möödumisel ta ühineb rügemendiga, ühtlasi saadetakse välja uued osad.

Mõni sõna pealetungi riba löikamisest. Sellel on suur tähtsus, sest nende kaudu kõrgem juht väljendab oma lahingid e e. Kitsas riba näitab jõudude koondamist, tihendamist, energia kuhjumist seal, kus tahetakse viia tugevam hoop. Seda abinõu tuleb seega kasutada oskusega, mitte juhuslikult. Riba määramisel tuleb ta viia sügavale vaenlase positsioonisse, et mitte ei tuleks teda alaliselt pikendada. Lahtist tiiba ei piirata kunagi lahutusjoonega, nagu see sündis käesoleval juhul. Lahutusjoone mõte on ju piirata kahe kõrvuti tegutseva üksuse kohustusi ja õigusi. Kuid sarnase joone määramine lahtisel tiival on otse kahjulik, sest ta istatab alluvasse ettekujutuse, et mis sealpool joont, see enam minusse ei puutu.

Lahingribade löikamisel tuleb piinlikult valvata selle järgi, et kõrvuti tegutsevate üksuste sisemiste tiibade vahel ei jääks tühje ruume, mis kellelegi ei kuulu. Siin see oli harilikuks nähtuseks, andes tunnis-

tust juhi tähelepanematuses, mille tagajärjed tõsiselt lahingus võivad kujuneda katastroofiliseks väeosalendale.

Juhtimine sünnib lahingkäsu andmisega, millele tuleb seega esitada kõrged nõuded nii sisult kui redaktsioonilt. Käsu sisu on selge, kui juht endale on välja selgitanud oma tegevuse ideed ja vormi, millesse ta selle ideed kavatseb valada. Mis ma a t a h a n teha ja mis ma n õ u a n sealjuures minule alluvailt (nende ülesanded) — need kaks punkti olgu käsus täpselt defineeritud. Redaktsioon ei ole ju iseenesest tähtis, kuid ta kergendab siiski arusaamist käsust. Meil on harjunud kombeks saanud oma käsus kopeerida kõrgema juhi käsu redaktsiooni sõnasõnalt. See võte tuleb lugeda õnnetuks. Kask on m i n u tahte väljendaja ja sellepärast ma võtan välja kõrgema juhi käsust ainult selle, mis mul vaja — teated olukorrast, vaenlasest jne. rügüli käsus, näiteks, peavad saama koguni teistsuguse väljenduse kui divüli käsus. Ei kõlba ka väljendusviisi; „diviisi ülem käskis“, sest et sellega jäetakse nagu koguni kõrvale rügüli isik ja tahe. Ometi ka tema tahe peab moraalselt kandma seda ettevõtet, mis on algatanud kõrgem juhatus.

Veel teisigi märkeid võiks tuua nimetatud õppustelt, kuid need olid tähtsamad. Mis puutub jalgväe koostöösse tema raskete relvadega, siis see küsimus väärib erilist tähelepanu ja tuleb käsitlemisele eraldi.

Kokkuvõttes peab tähendama, et õppuste juhataja oli organiseerinud ohvitseridega põhjaliku töö — nii taktikaliselt kui oma spetsiaalal. Ülestõstetud küsimuste arutamine oli viidud peensusteni; ei lepitud ainult ilusate skeemide pealiskaudse vaatlemisega ja allakirjutamisega, vaid püüti tungida asja sisusse. Jääb soovida, et sarnaseid õppuseid meie garnisonides korraldataks võimalikult sagedamini ja et nende tulemusi valgustataks vahel ka „Sõdur“ veergudel.

A. T.

Ajalooline ülevaade kehalise kasvatus ja noorsoo sõjaväelise ettevalmistuse arenemiskäigust Prantsusmaal.

R. Masing.

Toimetuse märkus. Käesoleva artikli on saatnud toimetusse kindralstaabi ülem kolonel N. Reek järgmise kirjaga:

„Noorsoo sõjalisel ettevalmistusel enne kaitsväkke kutsumist on suur riiklik tähtsus. Es m a l t see ettevalmistus üldse kõvendab noormehe füüsiliselt ja moraalselt, teiselt, seades ta õigetele alustele, võib lühendada teenistuse aega. Teenistuse aega lühendades saavutame suure tööjõu kokkuhoiu (täiskasvanud mehed on vähem ära kutsutud tegevast tööst), mis üli-tähtis rahvamajanduse seisukohast. See-pärast on käesoleva küsimuse igakülgne valgustamine ülitähtis. Et ka meil on oodata seadust, mis reguleerib noorsoo sõjalise ettevalmistuse, peaks meie eriti põhjalikult enne seaduse ilmumist selle küsimusega tutvunema, et võimalikult vältida vigu seaduse loomisel ja teostamisel. Ülal-toodust väljamineks otsustas kindralstaap valgustada seda küsimust „Sõduris“ rea artiklitega. Et noorsoo sõjaline etteval-mistus nõuab selle ülesande õiget arusaamist, vastavat kaadrit ja armastust asja vastu,

püüab Kindralstaap peatuda selle küsimuse juures „Sõduris“ üksikasjalisemalt kui seda on seni tehtud üldajakirjanduses.“

1793 aastal asuti Prantsusmaal esimest korda noorsoo sõjalisele ettevalmistusele. Loodi vastavad ühingud, õppurite kompaniid, noorte pataljonid jne. Kõik need asutused kaotati Direktooriumi valitsemise päevil, enne kui nad suutsid anda mingisuguseid tagajärgi.

Sellele järgnes noorsoo sõjalise ettevalmistuse küsimusele pikem uinang kuni 1870 aastani.

1815 a. toodi Pariisi koolidesse esimest korda võimlemine. Sellest ajast on noorsoo kehaline kasvatus Prantsusmaal järjekindlalt arenenud. 1847 a. ilmus esimene sõjaväe võimlemise käsiraamat. 1852 a. asutati esimene sõjaväe võimlemise kool Joinville's Pariisi lähiduses (L'École Normale de Gymnastique de la Faisanderie). Sõjaväe eeskujul hakkas kehaline kultuur ka haridustegelasi huvitama. Soovitati tuua koolidesse võimlemise õpetust. 1854 aast. tehti võimlemine keskkoolides sunduslikuks. Järgnevatel aastatel tegi kehaline kasvatus suuri edusamme. 1869 a. tehti sunduslikuks võimlemine alg- ja kesk-koolides. Kehaline kasvatus tungis seltskonda. Loodi

Vabadussõja Muuseumi kogust.

Balti riikide konverents Tartus 30. IX. 19—1. X. 19.

eraalgatusel esimesed võimlemise seltsid. 1873 a. koondati suurim võimlemiseltside ühing (Union des Sociétés de Gymnastique de France).

1871 a. algas tegevust eriline kehalise kasvatuse komisjon. Komisjoni tööde tulemuseks oli 1880 a. seadus, mis tegi sunduslikuks võimlemise poislastele 6—13 aastani kõikides koolides, mis olenesid riigist, ja loodi „Kooli Pataljonid.“ See seadus ei käsitanud kahjuku abinõude, õpetajate ja instruktore kaadri soetamise küsimust, mis oleks tol ajal olnud kõige tarvilikum seaduse ellu viimiseks. See puudus tegi seaduse elujõuetuks. Ta ei annud mingisuguseid tagajärgi ja jäi realiseerimata.

Samal ajal kergib uuesti esile noorsoo sõjaväelise ettevalmistuse vajadus. Asuvad tööle erilised komisjonid selle küsimuse lahendamiseks. 1882 a. 28. märtsil ilmub seadus, mis toob algkoolide õpekaavadesse sõjaväelisi harjutusi. Sellä seaduse põhjal loodi õpilaste pataljonid ja kompaniid. Kvalifitseeritud juhtide ja õpejõudude puudusel usaldati õpetamine neis pataljonides ja kompaniides sõdurite ja allohvitseride hoolde. Intelligentsete tööjõudude puudusel lagunesid need pataljonid ja kadusid kiirelt.

1889 a. kiideti heaks kolmeaastane sõjaväeteenistuse kohustus. Teenistustaja lühendamise kompensatsiooniks otsustas parlament ühtlustada võimlemise kõikides koolides, juhtida seda kindlas suunas ja organiseerida noorsoo sõjaväelist ettevalmistust 17—20 aasta vanuseni. Kuid parlamendi otsusele ei järgnenud praktilisi samme ja jällegi juhtide, õpetajate ja kindla organisatsiooni puudusel. Teostamine kandis juhus-

likku laadi. 1891 a. ilmus ainult üksik haridusministeeriumi käsiraamat, kuis korraldada võimlemis-harjutusi ja õpilaste mängusid. Õpejõudude puudusel ei suudetud isegi käsiraamatu sisu ellu viia. 1902 a. ilmus sõjaministeeriumi juhend võimlemiseks, mis suuremalt osalt oli kokku seatud Rootsi süsteemi eeskujul.

Alles 1903 a. asutati kehalise kasvatuse kõrgemad kursused, mille eesmärgiks oli võimlemisõpetajate ettevalmistus keskkoolidele ja kolležitele. Algkoolides jäi kehaline kasvatuse ikka veel õpetajate kätte, kel puudus selleks küllaldane ettevalmistus.

Hõlpsamini teostatav oli parlamendi otsus 1889 a. eraseltsides. Selle põhjal tekkisid sõjaväelise ettevalmistuse, võimlemise, märgilaskmise ja spordi seltsid. 1889—1905 a. oli peasjalikult eraalgatus, mis kasvatas õpetajaid, muretses abinõusid, võimlemisvälju, saale ja lasketiire.

1904 a. asutati presidendi käsul, sõjaministri ettepanekul, ministeeriumite vaheline komisjon, mis pidi ühtlustama kehalise kasvatuse teostamise sõjaväes, ülikoolides ja eraseltsides.

1905 a. asutati sõjaministeeriumis sõjaväelise ettevalmistuse ja kehalise treeningu sektsioon (La section de Préparation militaire et d'Entraînement physique). 1908 a. ilmus sõjaministri instruksioon, mis määras kindlaks seltside põhikirjad, organisatsiooni ja tegevuse, kus teostati sv. ettevalmistust või kus seda kavatseti.

Uus sõjaväe komplekteerimise seadus 1905 a. märtsil kordas veel kord füüsilise kasvatuse vajadust

kõikides koolides, selle ühtlustamist ja noorsoo sõjaväelise ettevalmistuse teostamise vajadust 17—20 a. vanaduseni. Sellele seadusele järgnesid mõned praktilised sammud:

a) Õpetajate seminaaride (les Écoles Normales d'instituteurs) kasvandikud olid kohustatud sooritama 3 kuulise staashi Joinville võimlemise koolis, sõjaväes viibimise ajal.

b) Haridusministeerium ilmutas 1908 a. uue käsiraamatu võimlemiseks; õpetajate küsimus jäi endiselt lahendamata.

d) Sõjaminister asutas 1908 a. sõjaväelise ettevalmistuse sooritamise diploomi, määras eesõigusi neile noortele, kes sooritanud sv. ettevalmistuse katsed ja astus ühendusse eraseltsidega, kus teostati sõjaväelist ettevalmistust. Seltsid, mis töötasid sõjaministeeriumi poolt tunnustatud põhikirjade alustel, said materjaalset ja moraalset abi ning eesõigusi. 1910. ilmus uus sõjam. juhend võimlemiseks, mis oli kokku seatud väga rahvalikult.

Sõjaväe komplekteerimise seadus 1913 a. kordas uuesti füüsilise kasvatus ja noorsoo sõjaväelise ettevalmistuse tähtsust. Seaduses olid ette nähtud täpselt nende noorte eesõigused, kes varustatud sõjaväelise ettevalmistuse diplomiga. 1912 aastal organiseeriti Joinville kool ajakohaselt ja seati üles kindlad eesmärgid.

Ilmasõja päevil 1914—1918 a. muutus kehalise kasvatus ja noorte sõjalise ettevalmistuse küsimus tähtsaks. Sõjaministeerium oli sunnitud selle juhtimise täiel määral oma kätte koondama. Juba 1914 a. andsid spordiliidud ja ühingud kõik omad instruktorid sõjaministeeriumi käsutusse. Sõjaministeerium asutas kehalise kasvatus keskkohad Pariisis ja provintides. Nende ülesanne oli noorte prantslaste kehalist kasvatust õiges suunas juhtida.

30. mail 1916 a. esitati parlamendile seadus sundusliku kehalise kasvatus ja sõjalise ettevalmistuse kohta ja asutati kehalise kasvatus ja sõjalise ettevalmistuse küsimuste tehniline komisjon. Komisjoni tööd ilmusid ministeeriumite eeskirjade näol Ilmasõja ajal. Nad olid maksvad ainult sõjaaajaks.

Joinville kool (allub sõjaministeeriumile) muutus 1916 a. kehalise kasvatus õpetamise tsentrumiks kogu Prantsusmaal. (Centre d'Instruction Physique). Kool valmistas õpetajaid kehalise kasvatus tsentrumitele ka väljaspoole sõjaväge.

1916—1920 a. jooksul esitati parlamendile kehalise kasvatus ja noorsoo sõjalise ettevalmistuse alal 5 seadusprojekti, milledest kõik nõuavad sunduslikku kehalist kasvatust ja noorsoo sõjalist ettevalmistust. Need kavad sulasid 1920 aastal ühte seadusprojekti, mis praegu arutamisel.

Tegelikult elus on tehtud kehalise kasvatus alal suuri edusamme.

Statistika näitab, et 1918—1920 a. oli kehalise kasvatus alal:

õpetatud instruktoreiks 7265 isikut; kehalise kasvatus staashi sooritanud — 8118 õpetajat; informatsiooniks kursustel käinud — 5337 õpetajat; 1300 koolile muretsetud instruktorid; kes õpetasid — 750.000 last.

100.000 last on käinud õpevaheajal kehalise kasvatus kursustel. 15.237 noort on õpevaheajal õpilaste koloniides viibinud, mis oli võimalik tänu sõjaministeeriumi moraalsele ja materjalsele abile.

Kehalise kasvatus ja noorsoo sõjalise ettevalmistuse ajaloolisest arengust Prantsusmaal järeldub, et:

1. Seni kui puudusid kvalifitseeritud juhid, õpejõud ja instruktorid kehalise kasvatus ja sõjalise ettevalmistuse alal, et annud seadused, mis toonitasid kehalise kasvatus ja sv. ettevalmistuse vajadust, mingisuguseid tagajärgi. Amult siis, kui kasvatati ja õpetati välja juhid ja õpejõud, kui muretseti abinõud — leidis küsimus lahenduse.

2. Kehaline kasvatus ja noorsoo sv. ettevalmistus nõudsid kindlaid eesmärgi ja liikusid sellepärast tsentraliseerimise poole juhtimise ja meetodite alal. Prantsusmaa jõudis lõpuks otsusele, et seda peab juhtima ja valvama kõrgem riigi julgeoleku organ — sõjaministeerium. sest see on huvitatud ehjõnolisest ja kehalisest tugevast noorsoost rohkem kui keegi muu.

3. Kehalise kasvatus ja noorsoo sv. ettevalmistuse saajaastane areng ja seedimisprotsess jõudis viimaks, igasuguste kogemuste põhjal, otsuseni, et rahva ja riigikaitse huvid vajavad sunduslikku noorsoo kehalise kasvatus ja sõjalise ettevalmistuse seadust.

4. Eraseltsid on suurt tööd teinud kehalise kasvatus ja noorsoo sõjalise ettevalmistuse alal Prantsusmaal. Prantsuse sõjaministeeriumil on võimalus neid seltsi toetada ja neile teatud õigusi soetada.

Kõrgemast sõjakoolist.

Käesoleval poolaastal algasid uudisena praktilised tööd sõja kriminaal õiguse alal. Töid juhatab sõja kriminaal õiguse lektor kolonel Kunnos. Tööde eesmärk — võimaldada kuulajatel omandada kogemusi ja oskusi seaduste ja määrustikkude õiges tõlgitsemises ja nende arvustamises. Tööde sisuks on sõjaväelisel-juuriliste mõistete selgitamine meil ja välisriikides maksvate sõjaväe distsiplinaar-karistusseaduste ja määrustikkude põhjal ning nende arvustus. Iga teemi läbitöötamiseks on 2—3 kuud aega. Töö esitatakse lektorile läbivaatamiseks ja kantakse auditooriumis ette. Lektor ja kuulajad arvustavad ettekannet ja tööd, millele kõik teadusliku töö nõudmised esitatakse.

Ehk need tööd ei kuulu küll oodatud prantsuse õpesüsteemi programmi, kuid nende vili on samane — kogemused teadusliku töö tegemises, mõtete kirjas avaldamises ja esinemises kuulajaskonna ees.

Seni on ette kantud major Tuisk'i poolt 25. jaan. „Ülem, alluv ja vanem“ ja major Balder'i poolt 8. veebr. „Käsk ja selle täitmine“. Tööd põhjalikud. Rohkesti allikaid läbi uuritud. Järge ootavad — major Laats'i „Sõjaväelane“ ja major Kasekampi „Sõjaväeline au ja selle kaitsemine.“

Raskuseks töötamise juures osutub allikate puudus ja olemas olevate raske leidmine. Meie raamatukogud on sellekohase kirjanduse poolest kehavad.

-K.

4-da Volmari jalaväe polgu 7-da aastapäeva puhul.

Mälestusi polgust Vabadussõja päevilt.

Organiseeriti 1919 a. veebruari ja märtsi kuudel Tartus II-se diviisi ülema juhatusel, võttis osa lahingutest II-se diviisi koosseisus Mõniste-Marienburgi suunas aprillis ja suurest pääletungist mai lõpul ning juuni algul, mil Eesti väed tungisid Düünani. Pühitses oma 7-dat aastapäeva 18. veebruaril s. a.

1918 aasta lõpul hakati organiseerima Tallinnas Eesti Kaitseliidu juures Läti osakonda, mille organiseerijaks ja juhatajaks oli polkovnik Zemitan,

kuuluvad teenistusealised mehed Tartu. Komplekteeriti pataljon ja mehi jäi veel ülegi. Seda arvesse võttes otsustatakse formeerida jalaväe polk Eesti polkude koosseisu eeskujul. Sellekohase korralduse saab II-se diviisi ülem 16. veebruaril, milles „1-se Volmari jalaväe polgu“ formeerimist kästakse alata 18. veebruaril (1919 a.) Esimeseks Volmari polgu ülemaks nimetatakse polkovnik Janson. Asjaolu, et vaenlane Eesti piiridest veebruari lõpuks välja oli surutud ja Ruhja ning Alu (Marienburgi) sihis ka Läti maaalasi vabanenud, võimaldas Volmari polgule pikemaajalise formeerimise kui see Eesti väeosadel

Pulkvedis Zemitan.

Kaitseliidu ülemjuhiks aga, nagu teada, kindralmajor Põdder. Polkovnik Zemitan'i agara tegevuse ja kindral Põdderi sooja poolehoidu ja kõigekülgse toetuse tõttu kasvas Kaitseliidu Läti osakond jõudsasti. Väga võimalik, et see edu hoogu andis mõttele alata laialdasemalt Läti väeosade formeerimist Eesti pinnal. Igatahes alatakse 1920 aasta veebruari esimesel poolel Tartus Läti pataljoni formeerima, milleks saadetakse Tallinnast Kaitseliidu Läti osakonda

võimalik oli ja täiendava komplekteerimise vabastatud maaaladest teenistusse kutsutud meestega. Märtsi lõpuks aga muutus olukord lõuna rindel raskemaks, sest vaenlane surus suurendatud jõududega juba kauemat aega vahetpidamata; pealegi tuli Soome „Põhjan Pojat“ (üle poolteistuhande tiku) frondilt ära vahetada, mille tõttu vajati hädasti uusi jõude. Et selleks ajaks ka Lätimaa vabastamise kavatsus kindlaks oli saanud, millest Läti sõdurite

Pulkvedis Klavins.

osavõtmine arusaadavalt tarvilik oli, siis osutus Volmari polgu sõjaliinile saatmine otstarbekohaseks ja tarvilikuks, olgugi et meeste väljaõpe jättis veel palju soovida. 27. märtsil sõidab polk Tartust välja üle Valga Alu frondile. Koosseis kaks pataljoni kaheksa rooduga, kuulipildujate komandoga ja teiste komandodega, kokku 1177 tikku, 2 kuulipildujat ja 68 ohvitseri. 28. märtsil jõuab polk Mõnistesse ja asub sinna korteritesse. Meie väed seisavad Alu frondil järgmiselt: Piiri-Peetsi-Taivola-Soode-Mõniste jaama ja Hoppa mõisa liinil Kuperjanovi pataljon, Kalevi Maleva

pataljon, Võru Kaitseliit, Soomusrongide ratsa eskadron ja kaks soomusautot; Hoppa jaamas kaks kitsaropalist soomusrongi; Hoppa mõisa Oppekalmi-Vana-Laitsena ja Kebli liinil Tartu ja Tallinna Kaitsepataljonid; Kebli-Pulli-Pedra-Iltingeni liinil Viljandi Kaitsepataljon Vastseliina Kaitseliiduga; Fianden-Vissikumi liinil 1. Ratsa polk; Mihalkino-Kiirovo mõisate vahel „Pohjan Pojat“. Viimaste äravõtmisega liinilt tuli ette võtta ümberpaigutusi, muude seas võeti Mõniste ja Piiri vahelt ära Kalevi Maleva ja Kuperjanovi pataljon. Örenenud Alu frondi täitmiseks määratakse Volmari polgule raioon Alu suunas mõlemil pool Valga Alu raudteed. Määratud liini sissevõtmiseks astub polk 29. märtsil välja, ning jõuab õhtuks Riia Pihkva kivitee liinile. 30. märts. jätkab polk teekonda ja asub Suse Maltenek liinile, polgu staap jääb Korvale. Siin saab polk lahingülesande raudtee sihis edasi tungida ja Alu vallutada. Olgugi et polgule selle ülesande täitmiseks kolm kitsaropalist soomusrongi juure anti ja tiibu mõlemalt poolt lubati kaitseda, jäi see auväärt, kuid volmarlastele esiotsa veel liig raske ülesanne täitmata. Esimese päeva edule (31. III), kus polk Resaki Beteri ja Mariensteini liinile välja tungis ja Laivin Alsvig Griguli vallutamisele asus, järgnesid lüüasaamised. Hoop hoobi järele, üks rabavam kui teine, sadasid volmarlastele kaela 1. aprillil Neuhofi Mariensteini Bitteneki Rateneki juures, 2. aprillil attackeerib vaenlane Lindheimis polgu staabi ja polk taganeb Riia Pihkva kivitee liinile tagasi. Järgmisel päeval hakkas vaenlane ka siin suruma. Viis päeva võideldakse südilt selle liini pärast vahelduva õnnega, kuundal päeval (7. IV) hävitatakse meie soomusrong Lipska talu juures, polgu osad löödakse nende seisukohtest välja (peale 2. roodu, kes Luxenhofist viimasena ise välja taganes) ja polk taganeb Mustajõe ääre Alaküla Mõniste mõisa liinile, kus ta 28.—29. III veetis esimese frondiöö. Et vaenlane üle Pelli (Vaidava

Pulkvedis Jansons gruppülesvõttes.

haru) ei järgnenud, siis asetati polk 9. aprillil Vaidava ja Pelli jõgede ääre Konnakülast kuni Seveli veskini (kus Pehni Pelli jõega ühineb). Pärast kümnapäevast vaikut läheb vaenlasel korda. 17. aprillil polgu vasaktiival läbi murda ja polk oli sunnitud uuesti tagasi tõmbuma Mustajõe, osalt Mõnistesse, osalt Vana-Roosale ja sealt üle Mustajõe. Siia jäi Volmari polk püsima, kaitstes jõe ülemineku kohti kuni 27. maini, mil lõppes punaväe asjata katse Võru linna vallutada, alguses Petseri poolt küljest, pärast Marienburist, ja mil algas II-se diviisi suur pealetung Latvija maalaade suunas.

Sellest pääletungist võtab Volmari polk juba vilunud ja tules karastatud väeosana osa. Polgu pääletungi suun on mööda raudteed. Temast paremal pool liigub 2. Ratsa polk, vasakpool 1. Ratsa polk, Daani rood ja 1. polgu I pataljon. 28-dal jõuab polk Riia Pihkva kiviteele, 29-dal Lukin Marienburi liinile, 30-dal — Kalmemuiza, 31. mail Altschvaneburgi, samal päeval võtab 2. rood Sillenekist, mis asub Pedeci peal, Altschvaneburist otse hommiku poole, luurkäigul vaenlase patarei vangi. 1. juunil võtavad Volmari polgu luurajad Lubanis Läti punase 4-da küti polgu staabi, voorid, Trotzikilt annetud lipu ja 300 meest vangi, 2-sel juunil võtab Krapenhofis 1. rood punase 94. polgu III pataljoni vangi, sama päeval 5. rood Neuschwaneburis sama punase polgu II pataljoni, kokku 1500 meest, 3 suurtükki ja 15 kuulipildujat, mitusada hobust, mitukümmend telefoni aparaati ja muud saaki. 3-dal jõuab polk Sesvegeni 4-dal Lasdoni, 5-dal Laudoni (samal päeval jõuab 1. Ratsa polk Kreutzburgi ja Jakobstadti), ning 6-dal on Volmari polk Kreutzburgis. Polgu alkoosseisust oli nüüd veel järel umbes 350 tikku, 36 ohvitseri, kuid 24 kuulipildujat ja 4 suurtükki. Polgu baasiks jääb esialgu Altschvaneburg. Ühenduslülideks on Neukaltzenau, kus voor ja Stockmanshof, kuhu ka pool roodu pannakse. Kaitseleiniile pannakse Jakobstadti 2 roodu, Treppenhofi 2 roodu ja Borki jaama 2 roodu. Kreutzburgis formeeritakse soomusrong. Pärastpoole määrati polgu kaitseraiooniks soine maa-

ala Lubani järve ja Treppenhofi jaama vahel, kus vesise, madala maastiku tõttu sõjategevus sai avalduda ainult luurkäikudes ja üksikutes demonstratiivsetes löökides. Siia jäi Volmari polk kuni 9. nov., mil Bermondi hädaohut polgu ümberpaigutuse Riia kaitseks tarvilikuks tegi. Et Bermondi paremal tiival takistada üle Düüna pääsemist, pannakse Volmari polk Düüna paremale kaldale Jaunjelgavast (Friedrichstadtist) kuni Riia eeslinnani. Sakslaste katsed üle Düüna tulla Üksküla ja Jaunjelgava juures aeti nurja ja 12. novembril asus polk ise ühes teiste Bermondi vastu koondud väeosadega pääletungile, läks Salaspilsi (Kurtenhofi) ja Lielvarde (Lennevaden) ning Jaunjelgava juures üle Düüna, osalt lootsikutes, osalt üle kampa, mis õhtul enne pääletungi üle jõe lasti ja öösel ohtrasti valati, misläbi jää sai kange külma tõttu tarvilise kandejõu. Üleminek oli vaenlase silma all raske ja riskant, kuid see õnnestus ja vaenlane suruti esimesel päeval jõe äärest eemale. Vaenlane polnud veel hävitatud ja tema vastupanu südi, mille visadust märksa suurendas see tehniliste abinõude ja tuleriistade küllus, millega olid bermontlased (kui ka Landeswehr) varustatud Volmarlased ei võinud tuleriistade küllusega kiidelda, kuid hää tahtmine ja julge pealehakkamine täiendas relvastust ja üksikute järele langesid vaenlase seisukohad volmarlaste kätte. Ning iga äravõetud seisukohaga suurenes polgu tulirelvade arv, vaenlasel aga kahanes. Düüna vasakult kaldalt jätkab polk pääletungi ja vallutab üksteise järele Baldone Birsgale, Missa Vecmuiza Kalnmuiza, Jecava Barbele Murmuiza, Zagate Bauske seisukohad. 29. novembriks jõuab polk Meitene jaama, ära lõigates sellega vaenlase taganemise tee Sauli peale. Meitenest jätkab polk vaenlase tagajamist lääne poole, puhastades vaenlasest kogu maaala kuni mereni. 10. detsembril jõuab polk oma kaugemasse ja viimasesse rännakupunkti—Bartava Gecen raiooni, versta 20 Liibavist lõuna poole. Nii oli Volmari polk viimase kuu jooksul lahingkorras ja rännakutes läbikäinud, linnuteel kaugust arvates, umbes 250 kilomeetrit ja Bermondi väe hävitamises kaaluva täht-

Jääkampas üle Daugava (Düüna).

susega osa mänginud, kaugele teistest ette ulatava kiire edasitungimise ja taganemisteede ähvardamise ja läbilõikamise läbi. Umbes kuulise puhke järele visati Volmari polk Liibavi alt jälle põhja hommiku poole, kust meie kolmas diviis detsembri lõpuks lahkus. 19. jaanuaril jõuab polk Karsava jaama (umbes poole tee peal Põtalovo ja Resekne vahel). Rongilt asub polk kohe lahingusse. Kolmepäevase lahingu järele on vaenlane 25 versta Karsavast eemale surutud, kuhu polk jääb kuni 2. veebruarini. 2. veebr. tungib polk edasi kuni Ziilupi jõeni. Siin kindlustab ja jääb paigale kuni Läti-Vene rahu allakirjutamiseni 11. augustil 1920. Viimaste kuude sõjategevus seisib

ainult vastastikusel väsitamises sagedaste luurkäikudega, mida volmarlased toimetasid hää meelega ja alati eduga, pidades jahti vaenlase kuulipildujate peale. 11. augustist kuni 25. oktoobrini pidas Volmari polk piiril samas raioonis piirivalve teenistust.

Sõjast tuli välja Volmari polk, kes, võib öelda, oma tuleristsetel „tuhande õnnetuse“ osaliseks sai, vahvamana ja lugupeetavamana väeosana, rikkalikult sõja saagiga varustatult¹⁾, kindla üksmeelse löögi osana, millisena ta ka praegu püsima on jäänud, valmis olles tegudeks, millele ta rahuajal end hoolega ettevalmistab.

A. S.

Eesti ja Läti sõjavägede koostöö veebruarist juulini 1919 aastal.

R. Masing.

Läti vabariik kuulutati välja 18. novembril 1918 a. Kuid see oli ainult — manifestis. Puudus valitsemis-aparaat, puudus sõjavägi. Läti pinnal olid peremeesteks Saksa okupatsioonivõimud ja Saksa sõjavägi. Läti valitsusel puudus reaalne jõud — sõjavägi, relvad ja raha. Kui 1918 a. lõpul Saksa okupatsioonivõim lagunes, tungisid enamlased Lätimaale ja vallutasid kogu maa peale Liibavi ja Vindavi linna ja mõne lüunapoolse maakonna. Selles väikeses osas jäid sakslased peremeesteks. Endised kuulsad Läti kütipolgud olid valgunud laiali ja osalt läinud enamlaste teenistusse. Detsembri lõpul organiseeriti Riias mõned vabatahtlikud ohvitseride ja üliõpilaste kompaniid. Kui sakslased 1918 aasta lõpul ja 1919 a. algul taganesid enamlaste surve all Liibavi, läksid nendega kaasa ainult 3 Läti rahvuslikku kompaniid: ohvitseride, üliõpilaste ja Võnnu kompanii. Need kolm üksust algasid 1919 aasta algul Liibavis organiseerimist ja püüdsid Läti rahvuslikku sõjaväge uuesti luua. Kuid see oli raske, sest peremeesteks olid sakslased. Läti ajutine valitsus ei suutnud aidata, sest puudus võim, raha ja välisriikide usaldus. Maa oli ilmasõjas ja okupatsiooni aegadel tühjaks laastatud. Kusagilt ei saadud krediiti, et muretseda relvu, laskemoona ja varustust ning maksta palkasid. Sellepärast muutusid uuesti organiseeritud Läti väeosad Saksa võimude käsulusteks. Sakslased andsid relvu, laskemoona, maksid palkasid ja nõudsid sõnakuulmist ja allumist.

Eesti oli paremas seisukorras. Ta algas novembrikuul 1918 aastal sõda. Kahe kuuga puhastasid Eesti väed oma riigi kõikidest vaenlastest. 24. veebruaril 1919 aastal võis Eesti ülemjuhataja kindral Laidoner teatada rahvale, et vaenlased on maalt välja paisatud ja sõjavägi seisab kindlasti piiridel.

Sarnane olukord lubas Eestil mõelda oma naabri peale. Eestile oli soovitatav, et tema kõrval võitleks vaba rahvuslik Läti. See oleks võimaldanud Eesti ülemjuhatusel vabastada vägesid Läti piirelt, kus nad enamlastega võitlesid, ja suunida neid itta.

1919 a. veebruari algul alustati läbirääkimisi tõsiste Läti rahvajuhudega rahvusliku Läti sõjaväe loomise asjus. Eesti ülemjuhatus pakkus lätlastele kõik, mis võis, et võimaldada luua Eesti pinnal Läti sõjaväge ja riiklikku organisatsiooni ning alata isamaa vabastamist.

Läbirääkimistel oli tagajärgi. Veebruaril 1919 a. algas Eesti pinnal, kindral Laidoneri loaga, Läti vägede organiseerimine, varustamine relvadega, laskemoonaga, toiduga ja rahaga. Koondamise ja vormeerimise kohaks määrati Tartu. 25. aprilliks oli loodud 1. Volmari rügement, 1 patareji ja 1 reserv-pataljon. Et võimaldada Läti väeosadel paisumist ja luua alus tulevasele rahvuslikule sõjaväele, võimaldas Eesti ülemjuhatus luua suure juhatusorganisatsiooni.

Nimetatud väeosadele anti brigaadi nimetus. Brigaadi ülemaks kinnitati kolonel Semitan, brigaadi staabi-ülemaks — kolonel-leitnant Osol ja suurtükiväe ülemaks kolonel Kalnin.

Staabi asupaigaks määrati Tartu. 18. mail muudeti tagavarapataljon 2. Võnnu rügemendiks ja 20. mail viidi see rügement Ruhja, kus see oma vormeerimist jätkas.

1. Volmari rügemendi vormeerimine oli raske, kuid veel raskem oli Võnnu rügemendi vormeerimine. Eestlastel enestel oli puudus varustusest, relvadest ja laskemoonast. Seda osteti raha eest välismailt ja transporteeriti rindele puuduliku raudteevõrgu ja autotranspordi juures Tallinnast, ainsamast vabast sadamast. Sellepeale vaatamata varustas Eesti ülemjuhatus Läti brigaadi relvadega ja laskemoonaga ja varustusvalitsus andis lätlastele varustuse ja toidu juulikuuni 1919 aastani. Eesti vangilaagrites oli palju punaväelasi-lätlasi. Aprilli ja mai kuu lahingutes vangistasid eestlased mitme Läti kommunistliku kütipolgu koosseisud. Eesti ülemjuhatus võimaldas Läti brigaadil neid lätisoost sõjavange kasutada, vabastas nad ja andis üle Läti võimudele. Selleks ajaks olid Eesti väed osa Põhja-Lätist vabastanud ja selle okupeerinud. Ka siin püüdsid Eesti sõjavõimud olla sõpradena — liitlastena. Aidati Läti Ulmanise valitsuse ja Läti brigaadi esitajatel korraldada mobilisatsiooni ja rekvisitsioone. Punane-valge-punane Läti rahvuslik lipp võis vabalt lehvida Eesti lipu kõrval.

Maikuul algasid Eesti väed Põhja-Läti lõpulikkude puhastamist enamlastest. Neis operatsioonides said ka Läti rahvuslikud rügemendid, Eesti vägede koosseisus, oma esimese tulega ristimise. 27. mail tungis 3. Eesti diviis üle Säde jõe, valdas 28. mail Lemsalu-Volmari joone ja liikus edasi lüunapoolse. 29. mail saadeti Läti rügement ühes patarejiga Ruhjast Volmari. Ruhja jäid seljatagused asutused ja uus tagavarapataljon. 30. mail jõudis Läti rügement Volmari, kus ka Eesti 6. rügement asus ja asus operatiivselt 3. diviisi käsutusse. Samal päeval sai Läti rügement 3. diviisi juhatusel esimese lahingkäsu liikuda avan-gardina Võnnu linna, kust enamlased lahkunud. 1. juunil jõudsid lätlased Võnnu ja kohtasid samal õhtul Riiasit tulevaid ladeswehrlasi.

6. juunil oli 2. Läti rügemendil esimene jõukatsumine ladeswehriiga, mis oli õnnetu. Rügement

¹⁾ Ametlikkude andmete järele oli Volmari polgul pärast Bermondi löömist 73 kuulipildujat. Lahingutes on langenud Volmari polgust 9 ohvitseri ja 70 sõdurit, neist suurem osa polgu õnnetul tuleristsetel aprilli kuul Alu all.

purustati osalt, rügemendi ning brigaadi staabid taganesid 3. Eesti diviisi kaitse alla. 7—16. VI. parandas Läti brigaad omi sisemisi haavu ja puudusi 3. diviisi seljatagusel. 16. juunil andis 3. diviisi juhatus käsu 2. Läti rügemendile vahetada Eesti 6. rügemendi 2. pataljoni, mis oli väsinud rasketes võitlustes. Sellele järgnes veel rängem tuleproov Läti brigadile. Kuulsas Võnnu lahingus suunisid sakslased 21. juunil ühe oma kolonnidest Läti rügemendi pihta. Raske võitluses ei suutnud noor, veel karastamata rügement vastu seista; ta taandus veel kord meie 3. diviisi seljataha. 21. juunist 1. juulini võimaldas 3. diviis lätlastel uuesti kohenduda ja end võitlusvalmis seada. Kuid lahingkäik edenes kiirelt ja Läti brigadil ei tulnud enam Eesti vägede koosseisus suurtest lahingutest osa võtta.

Veel ei suutnud Eesti 3. diviis Riia linna valdamist lõpuni viia, kui sakslased ja Needra valitsus hädakisaga liitlaste poole pöörasid ja kõiki nõudmisi täita lubasid. Eesti 3. diviis pidi Riia väravate all mõõga tuppe panema, sest suur töö oli tehtud ja edasi võisid juba lätlastel oma jõududega tegutseda.

5. juulil 1919 a. lahkus Läti brigaad Eesti vägede koosseisust ja marssis 6. juulil pidulikult Riia linna. Sel päeval ühinesid Eestis vormeeritud Läti väed Läti vägedega, mis seni võitlesid Saksa juhatuse all ja täitsid sakslaste käske. Võnnu lahing ja Eesti vägede võidukäik Riia väravateni vabastasid Läti sõjaväe käed ja avasid võimaluse organiseerida kiirelt tugeva rahvusliku sõjaväe, mis hiljem puhastas vaenlastest Kuramaa ja Lätgallia.

* * *

Sellest on möödunud 7 aastat. Selle aja jooksul on Läti sõjavägi karastunud tugevaks ja võimsaks. Koostöö, mis algas Eesti ja Läti sõjavägede vahel veebruaril 1919 a., kandis head vilja. Ta õpetas meid üksteist tundma, austama ja ühte hoidma. Puudused, mis väljendusid 1919 aastal, on ammu kõrvaldatud. Praegusel silmapilgul omab meie liitlane Läti modern sõjanõuetele vastava sõjaväe, kus valitseb tugev rahvustunne. Tolleaegne sõjaväe koostöö on üheks tugevamaks aluseks praegusele Eesti-Läti liidule.

Tartu kaitsepataljon.

1. I. — 1. V. 1919 a.

Alistudes vaenlase ülevõimule, olid Eesti väed sunnitud 21. detsembril 1918 a. varahommikul Tartu linna mahajätma¹⁾. Peale 2. jalgväe rügemendi jäänete ja 2. diviisi staabi taandusid veel linnast mõnikümmend linna ja maakonna kaitseliitlast, kaitseliidu ohvitseride — leitnant J. K u p e r j a n o v i, Gnadenteich'i, M. Libene, J. Kuuse, Press'i, alamkapten O. Eller'i, A. Martinson'i j. t. juhatusel. Kuperjanov jäi peatuma Puurmanni mõisa, kus oma partisaan-salgale aluse pani²⁾, kuna kaitseliitlastel, — kellest suurema osa moodustasid Tartu Treffneri gümnaasiumi, kommerts- ja kaubanduskoolide õppurid³⁾, — Põltsamaale 22. detsembri õhtuks peatuma jäid. (Põltsamaa asub umbes 60 klm. loode pool Tartut ja umbes 50 klm. põhjaida pool Viljandit.)

Kui vanem ohvitseridest, võttis alamkapten O. Eller kaitseliidu juhatuse oma kätte, Põltsamaa komandandiks nimetatakse leitnant G n a d e n t e i c h, ja kaitseliitlastel hakkavad alevis ja ümbruskonnas valveteenistust pidama. 25. detsembri õhtul sõideti leitnant M. Libese ja lipnik V. Lööke'se juhatusel mõnekümne õppur-kaitseliitlastega Saddocküla mõisa luurele, kust järgmiseks õhtuks, ilma et vastasega kokkupuutumist oleks olnud, Põltsamaale tagasi jõuti.

29. detsembril jõuab Põltsamaale endine Tartu linna miilitsa ülem, kahurväe nooremleitnant K. E i n b u n d (praegu siseminister), kes oli määratud Tartu kaitseliidu juhatajaks põhja rindele.

Al-kapten Eller annab temale kaitseliidu üle. Et punased juba 24. detsembril J õ g e v a vallutanud olid ja seega Põltsamaa külje alla jõudsid, ning siit Jõgeva-Põltsamaa teed mööda tahtsid kitsaropalisele väljatungida, siis otsustas nooremleitnant Einbund kaitseliitlasti 2. diviisi ülemale nõusolekul Viljandi (mis asub umbes 50 klm. Põltsamaast) viia, et seal Tartu kaitseliidust sõjalise üksuse moodustada.

29. detsembri õhtul pannakse kaitseliitlaste poolt Põltsamaa seltsimaja saalis (samas saalis asusid kaitseliitlastel korteris) jumalagajätmise taantsuõhtu toime; mängib 2. jalav. rügemendi orkester.

30. detsembri hommikul kell 11 sõidetakse küt-hobustel Põltsamaalt Viljandisse, kuhu kella 21 paiku jõutakse.

1. jaanuaril 1919 a. algab n.-ltn. Einbund kaasasolevate ohvitseride kaasabil Tartu kaitseliidu pataljoni vormeerimist. Kõik kaitseliitlastel loetakse sõduriteks, arvates 10. dets. 1918.

Tartust kaasatunud endised kaitseliidu ohvitserid nimetati pataljoni ülemal poolt kohtadele:

adjutandiks — noorem-leitnant K. Zolk, 1. kompanii ülemaks — alamkapten O. Eller, 2. kompanii ülemaks — leitnant M. Libene, tagavara kompanii ülemaks — leitnant Gnadenteich, ratsaluurajate- ja side k-do ülemaks — leitnant J. Kuuse, majandus-ülemaks — leitnant Press, abiks — agr. J. Ehrlich, laekahoidjaks ja asjaajajaks — sv. ametnik Luik, kortermeistriks — kooliõpetaja K. Hintzer, töökomanii ülemaks — vann. adv. M. Ostrat, orkestrijuhiks — vabakunstnik J. Avik, relvuriiks — veltveebel K. Kuk, relvuri abiks — kapral E. Meos, pataljoni arstiks — Dr. Kroll, pataljoni velskeriks — arstiteaduse üliõpilane A. Matto, pataljoni sanitariks — sportlane P. Polli.

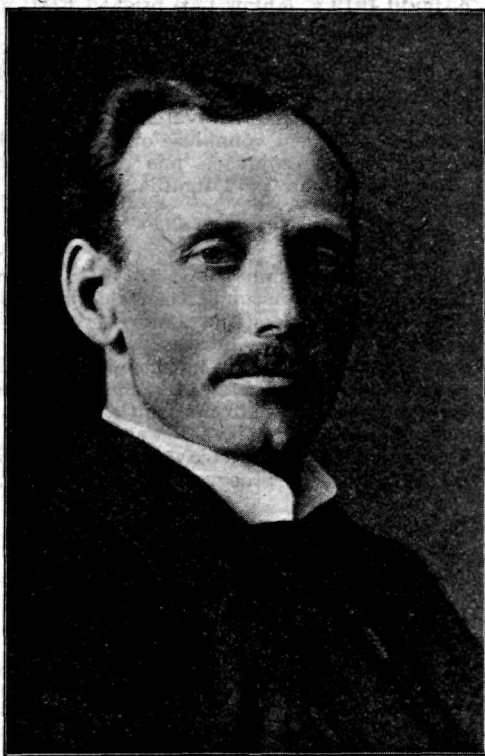
Eialgu jaotati kaitseliitlastel kahte kompaniisse, pärast vormeeritakse juure veel tagavara kompanii, töökomando, ning ratsaluure- ja side komando. 1. kompanii moodustasid peaausjalikult end. Treffneri gümnaasiumi kaitseliidu lentsalga õppur-kaitseliitlastel 2. kompanii aga end. kommerts- ja kaubanduskoolide k.-l. lөөksalga liikmed, kuna tagavara- ja töökomanii oli suurem osa Tartu intelligenti ja ärimehi. Ratsaluure- ja sidekomandosse saadi peaausjalikult 6. jalgrügemendist õppur-sõdureid, kes neil aladel vilunud. Nooremateks ohvitserideks määrati kompaniidesse alamkapten A. Martinson, leitnant A. Luiga ja lipnik V. Lööke.

Raske oli alguses tegutseda noorte õppurite ja kaitseliitlastega, kellel sõjaväe teenistusest aimugi polnud, kes püssi tarvitada ei osanud, ega mingisugust disiplinaari ei tunnud. Puudusid ka õppinud allohvitserid. Ametkohtadele pataljonis paigutati vähe-

¹⁾ W. I. a. „Sõdur“ nr. 18/19, lhk. 450 ja k. a. „Sõdur“ nr. 3, lhk. 44.

²⁾ W. I. a. „Sõdur“ nr. 18/19, lhk. 456.

³⁾ „ „ „ „ „ 15. „ 363.

*Kahurväe noorem-leitnant K. Einbund.
Tartu kaitsepataljoni esimene ülem
1. I.—21. II. 1919 a.*

seid endise vene väe sõdureid, aga tihti ka lihtsalt vahvamaid ja tublimaid õppureid ja kaitseliitlasi. Varustuse suhtes oli pataljon ürgtingimustes. Kui sõjavarustusega Eesti sõjaväes igalpool raske oli, siis seda viletsam oli lugu just hiljem tekkinud väeosades. Pataljonil tuli kõike varustust koha pealt otsida. Riidevarustusest polnud juttugi, peale üksikute vene sinelite ja talimütside. Suur segadus oli pataljonis püsside ja padrunitega: iga kaitseliitlane oli Tartust kaasatoodud isesuguse püssi, milledest paljud peaaegu tarvitamiseks kõlbmatud. Püsse oli igat seltsi, alates igivanadest tulilukuga püssist ja lõpetades moodsate Winchesteritega. Nagu püsse, nii oli ka padroneid igat seltsi. Praegu, mil neid ridu kirjutan, tuleb meele järgmine lugu: Põltsamaal oli piiramis seisukord jõulude aeg 1918 a. välja kuulutatud ja alevi tänavail liikusid kaitseliitlaste-õppurite patrullid ringi, seljas Saksa karabiinid ja taskus Vene padrunid. Püss oli ikkagi püss, ja kui jumal tahtvat, minevat ju isegi luuavarrest pauk lahti, miks siis mitte Saksa püss Vene padrunitega! Ja moraalse mõju saavutamise mõttes oli ju asi ka päris korras, sest alevis elutsevad kohalikud punased kartsid püssi k-liitlaste õlal ja ei teadnud ju ei Saksa püssist lasta ei saa, — sest suurem osa neist ei mõistnud ju laadidagi, nagu see selgus 21. detsembri hommikul, 5 versta Tartust, „lahingus“ Raadimõisa moonakatega¹⁾.

¹⁾ V. I. a. „Sõdur“ nr. 15., lhk. 363.

Viimaks jõutakse siiski varustada 1. kompaniid saksa, 2 — jaapani püssiga, kuna teised allüksused mitmesugused püssid said.

Algas meeste õpetamine, nii kuidas see võimalik oli. Nii kadusid päevad kibedas ettevalmistuses uute sündmuste vastu, mis endid ka kaua oodata ei lasknud. 5. jaanuaril pidi pataljon juba aktiivselt tegevusse astuma. 2. diviisi ülema käsul sõitsid mõnikümmed vabatahtlikku õppur-sõdurit alamkapteinite O. Eller'i ja A. Martinson'i juhatusel Kärstna mõisa alla 3. ja 6. jalgrügementidele abiks. 6. ja 7. jaanuaril on ägedad lahingud punaväega Kärstna all, mille meie väed vallutavad. Vallutamise juures näitas erilist vahvust üles pataljoni sanitar vabatahtlik sportlane P. Polli.

Kuulsa Kärstna lahinguga algas murrangjärk meie Vabadussõjas. Nii võttis murrangust osa ka ühe noorema kaitseväeüksuse — Tartu kaitseliidu pataljoni — vabatahtlikud.

Täites ülesande, lubab 2. diviisi ülem vabatahtlikke Viljandi tagasi pöörata, et jätkata seal pooleli jäänud sõjaväelist õppust. 9. jaanuari õhtuks jõuavad vabatahtlikud Kärstna alt ilma kaotusteta tagasi.

8. jaanuaril nimetati pataljon Sõjavägede Ülemjuhataja poolt Tartu vabatahtlikkude pataljoniks.

Majandusülem leitnant Press komandeeritakse Tallinna relvade ja varustuse järele, kuid peetakse seal Sisekaitse ülema kindralmajor E. Pödder'i poolt kinni ja pannakse seal vormeerima üht (pärastine 3.) kompaniid neist Tartu meeskondanikke, kes Tartust enamlaste terrori eest Tallinna olid põgenenud. Majandusülema asetäitjaks nimetab pataljoni ülem agronoom Ehrlich'i.

2. diviisi ülem kolonel-leitnant V. Puskar, kelle ligemaks ülesandeks oli lõuna Viljandimaad ja kitsarööplist raudteed vastasest puhastada, telegraferis, et Tartu vabatahtlikkude pataljon jääb Viljandi reservi. Selle tõttu hakatakse endiselt harjutusi pidama. 11. jaanuaril tuleb aga diviisi ülemalt käsk pataljon rindele sõiduks korda seada. 12. jaanuaril kell 15 korraldab pataljon terves koosseisus oma esimese jalutuskäigu läbi Viljandi linna. On pühapäev ja pehme ilma tõttu linnas palju rahvast liikumas; huviga vaadeldakse iseteadlikult ja ühiselt marssivaid vabatahtlikkude sirgeid ridu.

13. jaanuaril kell 23.30 sõidab pataljon, koosseisus — 120 meest, 9 ohvitseri ja 5 sv. ametnikku, 1 arst, 1 velsker, 2 relveri, — Viljandist Virtsjärve kaldal asuvasse Vaibla mõisa, kus oli väike kokkupõrge enamlastega. Järgneval hommikul sõidetakse siit edasi ja kell 10.45 jõutakse Emajõe suhu, kust kell 18 edasisõitu Rannu mõisa sihis jätkatakse. Kell 23 peatati Arusilla karjamõisas ja kesköö ajal liikusid siit 1. ja 2. kompanii R a n n u mõisa peale, kus punaväed pidid asuma. Mõisa lähedal asuva tuulikukere juures põrgati kokku punaste vahipostidega, kes taanduma sunniti. Tuulikusse seati üles „Madsen“ (pataljonil oli automaat-relvust vaid üks kergekuulipilduja „Madsen“ ühe magasiiniga, mis Tartust kaasa toodud. „Madsen“ laskis jaapani padrunitega), ja hakati sealt mõisa õuet tulistama. Samal ajal liikusid kompaniid ahelikus mõisa peale. Lühike tulevaetus ja mõis oli vallutatud. Kell 7 marssisid kompaniid mõisa sisse. Pataljon, kel siin esimene tuliristimine oli, kaotas ses lahingus surnuna 2. kompanii õppur-sõdur Ahas'i ja surmavalt haavatuna 1. kompanii veltveebli noorem-allohviter B. Kofkin'i. Saadi vange, muuseas ka 2 hiinlast, kes samal ööl väljakohtu otsusel kui röövlid maha lasti. Esimene sõjasaak — „soomus“ — mida õppurid siin said, olid mitu ratsahobust ja sadulat, mis läksid ratsakomando täienduseks. Selgus, et mõisas üks punaväe ratsasalk oli seisnud, mille koosseisu kuulusid ka hiinlased.

Tartu kaitsepataljoni õppurite rühm võtab osa leitn. J. Kuperjanovi matustest Tartus
6. veebruaril 1919 a.

1. Pataljoni ülem noor-ltn. K. Einbund, 2. leitnant Press, 3. leitn. Gnadenteich, 4. al.-kapten O. Eller † ja 5. leitnant M. Libene †.

Mõisa ruumid olid ära lõhutud ja roojastatud. Ühes toas leidsid vallutajad surnud punaväe ratsakommissari, kelle omad mehed olid mahalasknud, arvates, et ta nad eestlastele ära annab.

Saadakse teada, et soomusrongid ja kuperjanovlased 14. s. k. p. olid Tartu vallutanud. See tekitab suurt rõõmu pataljonis, sest paljuil vabatahtlikkel olid Tartus perekonnad ja omaksed, kelle saatuses punaste all kõige halvemat võis karta. Kuulda saades, et Soome abiväed juba põhja rindel tublisti punaseid on kolkinud, tõstis see veel rohkem tuju ja andis edaspidisele pealetungimisele iseäralist hoogu.

Pataljoni ülema poolt komandeeriti Tartu varustuse ja relvastuse järele majandusüleva k. t. agron. Ehrlich, orkestrijuhht J. Avik ja relvastusohvitseri abi kapral E. Meos.

17. jaanuaril langesid äraandlikul teel Valguta juures vangid pataljoni varahoidja K. Reimann ja velsker Viil, kes tahtsid Valguta apteegist arsti-rohte muretseda. Nad said punaste poolt metsikult äratapetud ja mahamaetud.

Samal päeval astus pataljon Rannust välja ja liikus Valguta peale. Valguta vallamaja juures oli lühike tulivahetus sealasuva Läti punaste küttide 60-mehelise salgaga, kellest haavatutena vangid langesid kaks noort lätlast-kommunisti. Valgutast tungiti edasi Rõngu peale, kus 18. jaan. pataljonil äge lahing oli mitmekordses ülekaalus oleva vastasega. Pataljon, alistudes vaenlase ülivõimule, oli sunnitud taanduma Valgutani. Surma sai ses lahingus 2. kompanii õppur-sõdur E. Nieländer.

21. jaanuaril on äge lahing pealetungivate punaste Läti küttidega Valguta all, kus aga pataljon püsib. Haavata saavad siin: surmavalt 1. kompanii õppur-sõdur J. Priks, kergelt — 1. kompanii õppur-sõdur V. Saul ja rms. K. Urm.

Pataljonis saavadesimest korda üleneda tud vahvuse eest: noorem-allohvitsner B. Kofkin — veltveebliks, õppur-sõdurid E. Hangas, M. Vatter, A. Kristjan, K. Varjun, M. Inn, V. Saul, H. Siimo j. t. — kapraliteks.

Tekkis tungiv vajadus pataljoni täiendada ja sõjavõimulisemast ollusest moodustada. Leiti pääsete, et 2. diviisi ülema loaga Tartu ja Viljandi maakondades seni mobilisatsioonist vabad mehed kokku kutsuti. Et asja kiirustada ja hõlbustada, moodustati pataljoni ohvitseridest väerinna vastuvõtmise komisjonid. Vastu võeti kõik pealtnäha terved mehed. Vastuvõetud mehed koondusid pärast vastuvõtmist pataljoni staabi juure, kaasatuues kõlblikke riideid, jalgnõusid ja söögikraami. Paljud ilmusid pastaldes. Siin jagati mehed tagavara kompaniisse, alati õppust, ja mõne päeva pärast võtsid mobiiliseeritud juba lahinguist osa.

Arstiabi puudus andis suurte lahingute ajal kibedasti tunda. Velskereid ja õppinud sanitaare ei jatkunud. Haavatuid veeti üle mitmekümne kilomeetri Tartu linna küüthobustel. Haiged ja haavatud kannatasid palju. Samuti kannatas side tehnilis-abinõude puudusel. Telefoniaparaate oli vähe. Alalise vedamisega põrusid nad ikka rohkem paigast ära ja ei vastanud nõuetele. Parandusmaterjali polnud saadaval. Kaabel oli kulunud. Ratsureid side loomiseks oli vähe. Ratsuriteks olid vabatahtlikud-õppurid. Ent siiski oli enam-vähem korralik side vaevaliste tehnilisabinõude juures loodud, mis võite võimaldas.

Toimetati kõik küüthobustega: sõdurite, toidu- ja laskemoona, haavatute j. m. vedu. Edasiliikumiseks käsutati harilikult ümbruskonnast suured hulgad küüthobuseid pataljoni asukoha juure. Sõdurite

ja hobuste toiduaineid rekvireeriti ümbruskonna valdadest.

Uued kompaniide koosseisud olid väga kirjud, alates kõige noorematest aastatest, ning lõpetades kõige vanematega. Ligi pooled mobiliseeritud olid ilmasõjast osavõtnud, ning selle tõttu ristimistulest juba läbi käinud. Ohvitserid olid vilunud, ent meist oli vähe; jätkus 2, harva 3, kompanii peale. Sama lugu oli ka allohvitseridega. Neid jätkus vaevalt veltveeblike kohtadele. Arusaadav, kui suurt energiat, oskust ja vahvust nõudis ohvitseridelt õppimata kaitseliitlaste või noorte õppurite kompaniide juhtimine lahinguis.

Selle ülesandega said aga ohvitserid valmis, seega väga väärtuslisi kogemusi omandades. Eriti tuleb rõhutada aga seda, et ohvitserid oskasid demokraatlisel alusel hiilgava distsipliini pataljonis maksmata panna. Ent olid ka paratamata puudused. Esiteks — Tartu vabatahtlikkude pataljon oli üks vähemaist vendist Eesti väeosade keskel; teiseks — kandis tema nimi sisekaitse majaku, millepärast sõjalise varustuse väljaandmise ja teiste sõjaliste nõuete täitmise juures teda ikka tagaplaanile nihutati.

Samal ajal kui pataljon Valgutas seisis, asus leitnant J. Kuperjanov oma partisaanidega U d e r n a - T e i d l a liinil. (Partisaanid liikusid Tartu-Valga raudtee ja Virtsjärve vahel, kuna Tartu vabatahtlik pataljon, kes neist õhtupool — Valgutas — seisis, partisaanide tegevust toetas, vastases paremalt poolt mööda minnes.) Kui partisaanid P u k a vallutasid, olid nad kiiluna vaenlase rindesse tunginud. Paremalt kätt jäid P i k a s i l l a ümbrusse suuremad vastase jõud, kes Virtsjärve kallast mööda edasiliikuvat Tartu vabatahtlikkude pataljoni raskesse seisukorda panid. Seepärast sai leitnant J. Kuperjanov'i poolt 26. jaanuaril Tartu vabatahtlikkude pataljonile abiks saadetud partisaanide 4. kompanii leitnant J. U n t ' i (praegu kolonel-leitnant) juhatusel, 1 kuulipilduja ja 2 miinipildujaga.

Vähe varem saavad Tartu vabatahtlikud Tartust 2 vanamoelist kahurit, millede tuld pataljoniuülem noorem-leitnant K. Einbund isiklikult juhtima hakkab, mis tuntuvalt toetab jalgväe kompaniisid pealetungil.

Tallinnast jõuab rindele seal leitnant Press'i poolt vormeeritud 3. kompanii (kes endale hiljem võttis poolametlikult kõmulise nimetuse Tartu „vabatahtlikkude“ rood).

26. jaanuaril on pataljonil äge lahing pealetungivate punastega P i k a s i l l a juures, millest ka esmakordselt osa võtab 3. kompanii. Surma saab siin 3. kompanii reamees Onny; vangi langes ratsaluuraja-õppursõdur K. Nurk (14-aastane treffnerist), kes Valka viidi, kuid sealt aga hiljem ära põgenes ja läbi rinde väeossa tagasi ilmus.

Et Tartu vabatahtlikkude pataljoni vastu tungivat vaenlast murda, läksid partisaanid 27. jaanuaril Pikasillal punaste vasemalt tiivalt ümber, kuna pataljon T ö r v a - P u k a tee peale tungis. Kuid Luitsepa talu juures üle Emajõe minnes, sattusid partisaanid eksikombel vabatahtlikkude kuulipilduja tule alla...

28. jaanuaril tungisid punased kell 10 Pikasilla kõrtsi peale, kuid löödi kahuri ja miinipildujate toetusel tagasi. Päeva vaikuse järele hakati 30. jaanuaril kell 8 Tõrva peale koos partisaanidega tungima, kuna paremat kätt Viljandi poolt tulev 3. jalgrügement Helme äravõttes neile kaasa pidi aitama.

Siit peale on pataljonil hoogne edu. Retkkäik läks üle P i k a s i l l a - T ö r v a Valga peale, vaenlast igalpool suurema jõupingutusteta taanduma lüües. Nii Tõrva alevist, mis tule alla võeti, lahkusid kiiresti punased, ja kohati veel vastupannes, taandusid Valga poole. Pataljon jõudis Valka 1. veebruaril, kui seal partisaanid ja „Põhjan Pojat“ juba sees olid.

28. jaanuaril kell 21 lõunarinde aj. juhataja — Soome kindralmajor Vetzer'i¹⁾ (staabiülemaks — kindralstaabi kapten V. Mutt) — poolt antud käsk nr. 1 direktiivi II täitmiseks saadeti Tartu vabatahtlikkude pataljon 4. veebruaril ajutiselt Tartu reservi, kuhu sama päeva kella 21 paiku jõutakse. Jaamas võetakse pataljon naisorganisaatsioonide ja seltside poolt peale 46 päevase rindel viibimise, lillede ja ovatsioonidega vastu. Ehitud lilledega, sammusid ohvitserid ja sõdurid, — veel kuu tagasi kaitseliitlased, — sirgelt linna, kus nad Aia tän., end. Vene 24. jalgrügaadi staabi majja (nüüd Riigikohtu hoone) paigutati.

Järgmisel päeval lasti õppur-sõdurid mõneks päevaks koju puhkusele. 6. veebruaril võttis pataljon partisaanide pääliku leitnant J. Kuperjanov'i matus-test osa ja pani pärja tema kalmule.

Varsti peale selle said õppur-sõdurid üleviidud uuesti vormeeritavasse õppurite reserv-kompaniisse, mille ajutiseks ülemaks nimetati endine 2. kompanii veltveebel noor-allohvitser A. Reeben, end. kooli-õpetaja. Oli kavatsus partisaane Tartu vabatahtlikkude pataljoniga ühte liita, kuid kuperjanovlaste vastuseismisel jäi see katki.

Pataljoni täiendatakse mobiliseeritud ohvitseride ja sõduritega. Pataljoni ilmuvad teenima lipnikud A. Martinson II, K. Nemvalts, leitnandid F. Köster, M. Peterson, junkrud Gottlob ja V. Kurg, Dr. Kull ja teised.

Moodustatakse orkester, muretsetakse puhkpille. 21. veebruaril nimetati pataljon Sõjavägede Ülemjuhataja poolt ümber Tartu kaitsepataljoni k s.

Ülemaks nimetati pataljoni endine 1. kompanii ülem alamkapten O. E i l l e r. Endine pataljoniuülem noorem-leitnant K. Einbund määrati, kui kahurväe ohvitser, Kuperjanovi partisaan-pataljoni raskepatari ülemaks ja vormeerijaks.

Päevakäsuga sai pataljoniuülem poolt endised Tartu vabatahtlikkude pataljoni ohvitserid ja ametnikud järgmiste ametite peale nimetatud:

pataljoni adjutantiks — noorem-leitnant K. Zolk,
1. kompaniiülemaks — leitnant F. Köster,
2. „ „ — „ M. Libene,
3. „ „ — „ Press,
4. „ „ — alamkapten A. Martinson I,

tagavara kompanii ülemaks — leitnant Gnadenteich,

side- ja ratsaluure k-do ülemaks — leitnant J. Kuuse,

orkestrijuhiks — vabakunstnik J. Avik,
õppurite reserv-kompanii ajut. ülemaks — veltveebel A. Reeben,

pataljoni arstiks — Dr. Kull,
relvuriks — tehnik A. Eller,

„ abiks — veltveebel A. Kukku.

Nooremateks ohvitserideks kompaniidesse määrati: leitn. M. Peterson, lipnikud A. Martinson II, K. Nemvalts ja V. Lööke, junkrud Gottlob ja V. Kurg.

Esimesel Vabariigi iseseisvuse aastapäeval — 24. veebruaril 1919 a. — võttis üks osa pataljonist (pool pataljonist sõitis eelõhtul raudteel Tartust Marienburgi rindele) raekoja ees korraldatud garnisoni paraadist osa, kus pataljonile linna poolt ilus, maitsekas l i p p a n n e t a t i.

Mõni päev hiljem lahkus ka Tartust ülejäänud osa pataljonist ja sõidab Marienburgi.

¹⁾ Käsuga 25. jaan. kell 14.15 nimetas ülemjuhataja kindral Wetzer'i lõunarinde ajutiseks juhatajaks.

Esimene lahing pataljoni 1. kompaniil lõunarindel on 26. veebruari pealelõunal Prensi küla all. Pealetungiva punaväe survele oleme sunnitud taanduma kuni Karatani küläni.

Siia rindele tuuakse ka 1. ja 2. Tallinna kaitsepataljonid, kellega koos tuleb Tartu kaitsepataljoni sõdida suurte punaste jõudude vastu. Jäetakse maha Marienburg ja taandutakse kuni Hopani.

Pataljonil on rasked kaotused ohvitseride ja sõduritena: 3. märtsil langeb kangelasena Alsvigi mõisa juures 2. kompanii ülem leitnant M. Libene, 17. märtsil — Rõuge koolimaja juures pataljoni relvastusohvitser tehnik A. Eller. Haavata saavad 1. kompanii ülem leitnant J. Köster, leitnant M. Peterson, lipnik A. Martinson II, autojuht J. Lesta ja teised.

Punaste pealetungil Võru all, 1919 a. varakevadel, võttis Tartu kaitsepataljon Võru kaitsmisest südilt osa. 23. aprillil andis pataljon koos teiste väeosadega raske hoobi punastele Kasaritsa mõisa läheduses ja peastis sellega Võru otsekohesest hädaohust.

1. mail liidetakse Vägede Ülemjuhataja käsul Tartu vabatahtlikkude pataljon ühte 1. Tallinna kaitsepataljoni ja nimetatakse 8. jalgrügemendiks. Rügemendi ülemaks nimetati alamkapten O. Sternbeck (praegu kolonel-leitnant, laskeinspektor); al-kapten O. Eller nimetati 3. pataljoni ülemaks.

Tartus asuv õppurite reserv-kompanii sai aluseks Tartu kooliõpilaste pataljonile, mis 15. mail Tartus vormeeriti.

8. jalgrügemendile parandas Tartu kaitsepataljon juba 4 kuud funktsioneeriva sõjaväeüksuse mehhanismi. Alus oli seega rajatud. Rügemendile jäi olevat edasi ehitada, täiendada ja kasvavate ülesannete kohaselt paremale järjele seada. Põhjapaneva tähtsusega oli see, et rügement parandas noored, kuid juba lahinguis karastatud sõdurid, kellele õppeaeg vaevalt mõne päeva kestnud. Varustus oli täiesti ürgaegne. Sellest hoolimata kaitsesid nad Eesti lõunapiiri Marienburgi ja Võru rindel mõnesaja mehega otse kangelaslikult, ilma vahetuseta tuliliinil seistes ja õige sagedasti aktiivselt tegevad olles. Neil meestel ei puudunud armastust kodumaa vastu, kohusetunnet, vaprust ja arusaamist enda rasket aga kõrgest ülesandest

Kõikide nende võitude idu, kõikide sõdurite hinges peituvate isamaaliste kaitsetungide ärataja ja juhataja oli pataljoniülem alamkapten O. Eller.

Alati väsimatu, alati rõõmus, alati isamaaline-idealist ja kolossaalse tahtejõuga oli ta. Mitmekümne verstalisest rindest hoolimata jõudis ta igalpool ikka ise olla, kus ta sel hetkel just kõige tarvilikum oli. Oma energiliste korraldustega ja vahvusega on alamkapten O. Eller oma nime pataljoni ajalosse aukohale asetanud.

29. oktoobril 1919 a. lahingus Marienhau-seni all, kus lahing vaenlase mitmekordse ülekaalu surve all kujunes meeleheitlikuks, ei saanud pataljoni-ülem alamkapten Eller hoida isiklikult lahingut kaasa

lõomast, ja võitlust isiklikult juhatahes, sai ta kõhtu surmava haava, mille tagajärjel 7 päeva hiljem Tartu sv. haigemajas hinge heitis, jättes leinama vana emakese kõrval arvurikka koolivendade, lahingsõprade ja kaasteenijate pere. Tema põrm maeti 10. novembril sõjaväeliste auavaldustega Tartu Pauluse surnuaiale.

Alamkapten O. Eller on väärt auka kandma Kalevi võsu nime. Meie vabadusheitluse ajaloo peab ka tema nimi kuldkirjal särama

Tartu kaitsepataljoni ülem oli uhke ja õnnelik, et võis oma kallima vara usaldada ühele vahvamale väejuhile, nagu seda alamkapten O. Sternbeck oli. Tartu kaitsepataljoni sõdurid uskusid kindlasti, et nende senine töö 8. jalgrügemendi nime all ja alamkapten Sternbeck'i juhatusel täiusele saab viidud.

Tartu kaitsepataljoni sünd ja elulugu on väike, kuid iseloomulik lehekülj Eesti sõjaväe tekkimise ja olemise loost. Oli ülesanne kergem, siis seda raskemad saamise ja töötamise tingimused.

Kui pataljon hiilgavalt oma ülesande on täitnud, siis — aujuhtidele.

Nii oleks lühike ülevaade selle väärtuslisema väeosategevusest meie Vabadussõjas. Et tema teened mitte väiksed ei ole, tõendab töö hinnang.

Vabadusriiste on annetatud Tartu kaitsepataljonis ülesnäidatud teenete ja vahvuse eest: alamkapten O. Eller'ile, leitnant M. Libesele, alamkapten K. Zolk'ile, veltveebel B. Kofkin'ile, junkur Gottlob'ile, õppur-sõdur Samarütel'ile, Ahas'ile, M. Inn'ile, A. Käsebier'ile ja teistele.

*

Minust mitte olenevail põhjusil olin sunnitud tööd väga lühikese ajaga lõpetama, seepärast ei jõudnud materjali põhjalikult läbi töötada. Kirjutuses tunduvad veel selgesti rindel kirjutatud päeviku stiil ja kuju. Paljude sündmuste kohta puudusid igakülgsed andmed, mis raskendas kirjeldamist ja õiglast hindamist. Paiguti on väiksemad sündmused võrdlemisi põhjalikumalt kirjeldatud, kui teisel suurema tähtsusega sündmused, mis jällegi seletatav andmete puudulikkusega.

Kirjutuse kokkuseadmise juures (need read olid mõeldud seks, et kergendada tööd tulevases Vabadussõja ajaloo kirjutajal) olen kasutanud järgmisi allikaid: isikliku sõjapäevikut, sõjamälestused, mõned Vabadussõja dokumentid ja kaassõdurite sõjamälestused.

Kui kellegil peaks ülaltoodud asjaolusid ümberlukkavaid, ainult tõestatavaid, andmeid Tartu kaitsepataljoni tegevuse kohta olema, oleksin nende avaldamise eest „Sõdur“ veergudel väga tänulik.

Olen rahuldatud, kui võetakse minu käesolev kirjutus Vabadussõja ajaloolise materjalina.

Ed. Meos.

Die Wehrkreis-Prüfung 1925.

On avaldatud soovi, et „Sõduris“ käsitatakse Reichswehri ringkonna katsete (Wehrkreis-Prüfung) teeme, lahendusid jne. (v. „Sõdur“ nr. 5 — 1926.), et lähemalt tutvustada meie sõjaväelasi, eriti ohvitseri, Reichswehri ohvitserkonna ettevalmistusega. Käesolev kokkuvõtte katsub avaldatud soovi täita, refererides kokkuvõtlikult „Die Wehrkreis-Prüfung 1925“

(5 aastakäik, kokku seatud katsetel saadud andmetel ohvitseride kollektiivilt; lisatud on 4 kaarti.)

Nimetatud perioodilise väljaande esimeses osas on toodud kolm taktikalist ülesannet lahendustega. Taktika ülesandeid lahendatakse rügemendiga liikuv sõja oludes. Lahendusviisid (ülesanded ise erinevad) on kõigil kolmel ülesandel üldjoontes

sarnased. Toon näiteks ülesande nr. 1 täielikult selle artikli lõpus.

Teine osa on teoreetiline (formaalne) taktika. Siin on katsete sooritajatele antud kirjalik teem: „Millised ülesanded on vaatluslennukitel ja mitteiseisvatel lennuüksustel modern sõjaväes liikuvsoja oludes oma vägede raudteelise koondumise (Eisenbahnaufmarsch) lõppedes kuni lahingute alguseni“.

Täitmiseks on antud kaks tundi.

Lahendus: (kokkuvõetult). Ei ole vaenlane veel oma vägede koondamist raudteel lõpetanud, siis jälgida seda, on ta lõpetanud, siis ühes armee ratsaväega nad luuravad tegevussuuna ja vaenlase jõudude jaotust. Mida lähemale vaenlasele, seda intensiivsem luure lennukite tegevus. Luurelennuväe andmed on aluseks ülesannetel lahinglennuväele (Kamfflieger).

3. Vene keel. Siin on antud venekeelne tekst (raamatus äratoodud vigaselt), mis tõlkida saksa-keelde.

4. Poola keel. Nagu vene keeleski.

5. Tšehhikeel — nagu eelmine.

Seitsmes osa: matemaatika (kirjalik).

1. trigonomeetiline (tasapinnalise) ülesanne: arvestada ja ehitada kolmnurk.

2. Füüsika: ülesandeid kahuraasjanduse alalt.

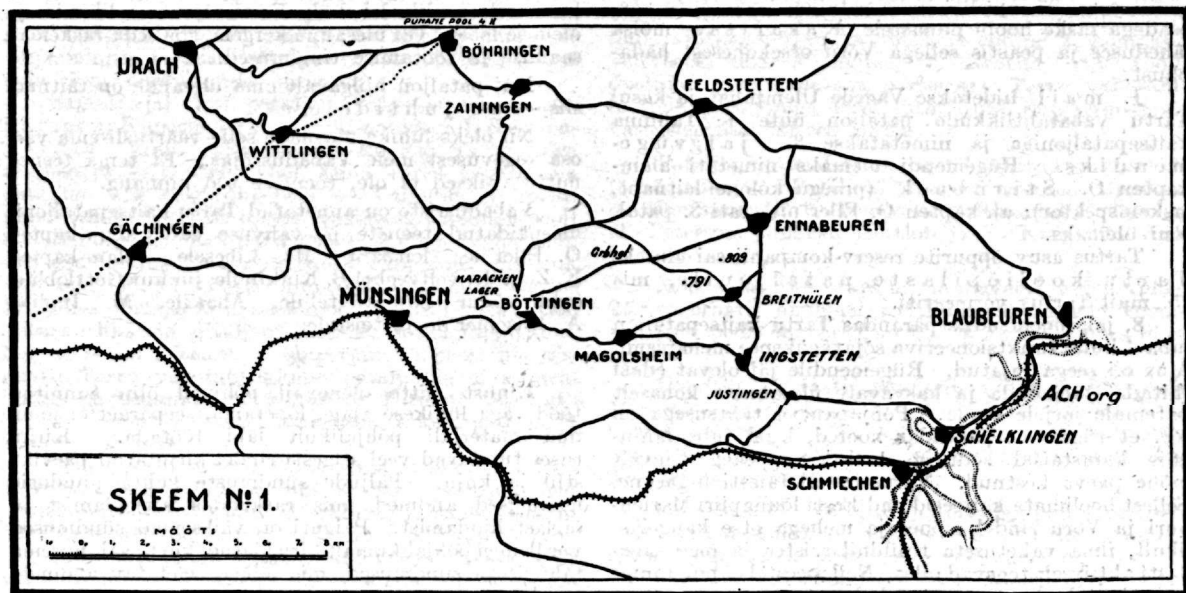
3. Keemia: ülesanne.

4. Majandusgeograafia: teem Saksamaa tekstiiltööstusest ja selle rippuvusest välismaist.

5. Õigusteadus: teem.

6. Ajalugu: teem.

Iga ülesande ja teemi peale on antud 2 tundi.

Kolmanda osana esineb kirjalik töö luure peale ja skeem (Feldkunde und Skizze). Antakse olukord ja ülesanne. Lahendamise aeg: 2 tundi luureks ja 1/2 tundi skeemi valmistamiseks mõõdus 125.000.

Neljas osa: ühendatud relvliikide pioneeriteenistus. Olukord: 6. diviis asub kaitsel. Ülesanne pioneeridele: „Milliste loomulikkude täkete ja kunstlikkude kaitseehituste abil võiks kõvendada 17. j. rügemendi kaitsepositsiooni.“

Lahendamise aeg: 2 tundi.

Lahendus: Täita: a) põhjendused, b) loomulikkude tökete hinnang, c) kaitseehituste kava, d) materjalide ja tööriistade arvestus.

Viies osa: relvad ja varustus.

Selles osas on iga relvliigi piirides antud teatud teem (küsimus), mille peale katse sooritaja peab andma kirjaliku vastuse. Näiteks, jalaväe osas: „Kas on kerge miinipilduja ballistiliselt omadustelt ja lasketehniliselt soodne relv võitlusel taknide vastu“

Lahendust ei ole toodud selle küsimuse peale.

Kuues osa: Võõrad keeled.

1. Prantsuskeel. Tuleb tõlkida 2 tunni jooksul 35 neljakümnetähelist rida saksa keelest prantsuskeelde. Sõjaväelise sisuga tekst.

2. Ingliskeel. Sama ülesanne. Teine tekst.

Kaheksas osa: Kehalised harjutused.

I. Teoreetiline katse (kirjalik teem 1 tunni jooksul).

II. Praktilised katsed.

1. Käsigranaadiviske (asendi (poosi) valik vaba). Hindamine: 35 mtr. rahuldav, 40 mtr. kaunis hea, 55 mtr. sellest üle on eeskujulik.

(Eesti Sõm. käsukiri nr. 563 — 1924. järele loetakse meil rahuldavaks 42 mtr. (viske kohalt).

2. Kaugushüpe hooga:

4,30 mtr. kuni 4,50 mtr. loetakse rahuldavaks. (Meie Sõm. käsuk. 563 põhjal on rahuldav juba 4,25 mtr. Ka sakslastel loetakse 4,10 — 4,30 mtr. „keskmiseks“ (mittelmässig), kuid mitte „rahuldavaks“ (genügend).

3. Jooks: 3000 mtr. 13—12,5 minutini, — rahuldav. (Meil — 1500 mtr. — 5 m. 50 sek.).

4. Võimlemine riistadel (masinatel): a) rekk; b) roobaspuud; c) hobune.

* * *

See oleks üldjoontes kõik. Kuigi käesolev kokkuvõte ei suuda pakkuda katsete, teemide ja lahenduste huvitavaid üksikasju, siiski ta annab umbkaudse arusaamise „Wehrkreis-Prüfungtest“ ja seega valgustab lähemalt Reichswehri ohvitserkonna ettevalmistust.

Ülesanne nr. 1*).

Loodelt ilmunud siniste armee on mitmepäevases võitluses Urach'i juures lõõnud punase armee. 4. veebruari enne lõunat panid veel punased viimaste jõududega visalt vastu kõrgustikkudel, mis on joonel Gächingen, Wittlingen, Böhringen, kuid sama päeva peale lõunat varises punaste vastu-panu mainitud joonel (v. skeem III).

Sinised algasid kohe jälitamist (tagaajamist), et hävitada vastane enne kui see jõudnud Donau jõe kaitsele. Sinise armee vasakul tiival tegutsev diviis (II div.) algas jälitamist kahes kolonnis: parempoolne kolonn (diviisi peajõud ühes div. staabiga) liikus üle Barackenlager'i Schmiechen'i suunas; vasakpoolne kolonn (kõvendatud 5. jalaväe rügement) liikus üle Breithülen, Ingstetten, Schelklingen.

Sellest II diviisist põhjapool Blaubeuren suunas tegutses siniste ratsavägi. Jälitamise käsu saades, puudusid II div. lähemad andmed ratsaväe tegevuse kohta.

Kõvendatud 5. jalaväe rügemendi pidasid vähe aega kinni punased salgad, mis tegutsesid metsades edelapool Zainingen'i. Sellest peale liikus rügement edasi vastasega kokkupuutumata.

Kella 6 ümber (p. l.) algas tuisk, mis raskendas äärmiselt edasiliikumist ja igasuguse luure tegi võimatuks. Sellepeale vaatamata jõudis kolonn vastu keskööd Breithülen'isse ja Ingstetten'isse.

Rasked ilmastiku olud ja üksuste väsimus sundisid rügemendi ülemat asuma saavutatud punktides ajutiselt puhkusele.

5 II kell 2.00 (e. l.) sai rügement teate, mille järele peakolonn kella 4.15 (p. l.) paiku (4 II) Barackenlager'i (loodepool Böttingen'i) juures ootamatult kokku pörkas vaenlase visa vastupanuga.

5 II kell 6.30 (e. l.) tuisk vaikis. Aokumal seletas rügemendi adjutant, et kolonni allüksused on asunud

*) Taktikalise ülesande lahendamisel eriti piiratud aja juures on tähtis keeleline külg, leppesõnad ja lühendused, sest iga ülelülige tähe kirjutamine nõuab aega. Saksa ja endise Vene käskudes on sageli laused ilma üteluseta; meie keeles see ei sobi. Sakslaste käesolevates taktikalistes töödes on palju lühendusi ja leppesõnu; (üks ja sama mõiste on sageli lühenduses väljendatud mitmeti).

Edaspidi tarvitan neid lühendusi ja leppesõnu muutmatult, tuues allpool seletuse nende kohta. Üldse katsun kinni pidada alghahenduse stiilist, et lugeja võiks jälgida lahenduse häid ja nõrku külgi. Täieliku pildi saab vaid see, kes muretsseb enesele „Die Wehrkreis-Prüfung 1925“ ja ise põhjalikult lisatud kaartide järele läbi uurib ülesanded. Siin lisatud skeemil puudub situatsioon ja seepärast annab ta vaid ainult ettekujutuse üldjoontes.

Mõningad lühendused:

Diviis=Div.; 5. jalaväe rügement=I. R. 5.; pataljonid (näiteks)=I/I. R. 5., või I/Batln.; 2. pioneer pataljon=Pion. Batln. 2., või Pi. Batln.; keskmine raadiojaam=m. F. St. või Fu. St.; lennukite-vastane patareid=Flak=Battr., või (näiteks) I. Fl. Abt. 5.; suurtükiväe (näiteks) 2. rügemendi I grupp=I/A. R. 2.; I järgu voor (kerge voor)=I. Inf. Kol. (jalaväe), või I. Art. Kol. (suurtükiv.); Ord. Offz.=käsitushvitser; jalaväe patareid (37 mm)=I. G. B. Miinipildujate kompanii=Min. W. Kp., või M. W. K. Rügemendi Side kompanii=Regts. Nachr. Kp.

Aega näidatakse „enne lõunat“=(vorm.) ja „päälle lõunat“ (nachm.); märgime tõlkes: vorm=e. l. ja nachm.= p. l.

puhkusele käsu järele ja nimelt: Breithülen'is ja lähemas ümbruses asub 2. jalaväe pataljoni I ja III/J. R. 5. len. vastu võitlemise patareid (Flak=Battr.), miinipildujate kompanii (Min. W.=Kp.), rügemendi siderühm (Nachr. Zug) ja keskmine sädajaam (m. Funk. St.).

Metsatukas, mis kõrg. 791 ida kallakul, aseneb kõik muu kolonn suurtükivägi ilma ühe patareita; asus liig kokkusurudud. Kõrg. 809 asub 2. pioneer pat. (Pi. Batln. 2.), sellest umbes kilomeeter põhjapool asuvad voorid (I järgu). Ingstetten'is asub II/I. R. 5., J. G. B. (37 mm) ja üks kerge patareid (I. I. Battr.).

Rügemendiülem ühes käsitushvitseri, sideütlema, ja ratsarühma jäänustega oli ilmunud kõrgustikule 809. Kui adjutant temale ratsa järele jõudis saabusid järgmised teated

1. Engels — B'gilt (2 klm. loodepool Böttingen'i) 5 II kell 6.00 (e. l.)

„Barackenlager — Ennabeuren'i maantel peatub vaenlase kolonn juba pikemat aega; kolonn'i pea on vähe kirde pool „G“ tähest sõna lühenduses „Grbhgl“, kolonni saba on arvata-vasti Barackenlager'i juures. Kirjalikus teates oli veel midagi kirjutatud, kuid nii segaselt, et võimata lugeda.

2. Suusõnaliselt teatas ratsakäskjal, kes hobuse kaotanud ning jala hulga aega eksides ümber hulkunud:

„Feldstetten'ist Ennabeuren'i suunas hakkas liikuma vaenlase rännak kolonn. Kellaega ei tea, kuid oli veel täisöö, kui meie sellel kolonnal üsna lähedal viibisime.“

Nende teadete vastuvõtmisel kuuldus kõva suurtüki mürin Barackenlager'i suunast.

Aeg näitab 7.20 (el.); algab päeva valgus. Samal hetkel langeb kaks kergest mürsku (üksteisest kaugelt): üks kõrgustikul 791 ja teine sellest idapoolse kõrgustiku 791 ja Breithülen'i vahele järele läänest. Suurtükidest tulistatakse paugu kõla. Pea samal ajal langevad vaenlase mürsud Breithülen'isse, kus parajasti sõdureid tihedalt koondunud supikatla ümber. Need viimased mürsud on lastud põhjapoolt Ennabeuren'i. Samal ajal rügemendi käsitushvitser (Ord. Offz.) märkab jalaväelasi, kes Ennabeuren'i lõuna servast liiguvad Breithülen'i peale. Edasi kuulub kirdepool lahingu kära ja on näha kuid üksikud mürsud langevad Ennabeuren'isse. Möödunud öö ei võimaldanud tarvilise tehnilise side loomist.

Kolonni osad on pingutustest ja lahingutest roidunud, kuid sealjuures täis võiduhimu.

KOLONNI ÜKSUSTE SCHEEM

LEPPEMÄRGID JA MÄRKIMISE VIISID MUUTMATULT ALGALLIKAST.

Täita: 1) Otsus ja põhjendused. 2) Käsud. Ülesande lahendamiseks antud 2½ tundi.

Lahendus.

1. Otsus: Edasi liikuda Justingen — Schelklingen'i suunas, et kõrgustikkudel lõunapool Ach orgu taganeval vaenlase tee peal ees olla. Vaenlase võimalikke kallaletunge Böttingen'i, või Ennabeuren'i suunadest tagasi tõrjuda kolonni järelväl (arjergardil).

2. Põhjendused: 5. kõvendatud jalaväe rügement on sattunud vaenlast jälitades kahe taganeva vaenlase kolonni vahele ühtlasi oma osadega sügavalt sissetungides vaenlase taganemise üldjoonesse. 5 II hommikvalgusel märkasid seda olukorda vist ühel ajal kui sinine kolonn (J. R. 5.) nii punased.

Vaenlaste (punase) tegevus Böttingen'i juures (nagu näha suured jõud) on raskesti seletatav. Võimalik, et põhjuseks on omavahelised õõrumised juhatuses, või side puudus, mis tekkis õisest tuisust ja mis segab orienteerumist. Täpseid andmeid sellest ei ole. Läänest tulev suurtükitali laseb oletada et vaenlane tahab puhastada teed taganemise jätkamiseks.

Samadel motiividel näib olevat seletatav ka vaenlase tegevus Ennabeuren'ist S. R. 5. osade suunas.

Ennabeuren'is asuva vaenlase olukord näib olevat raske, sest tema lahtine idapoolne tiib on nähtavasti kokkupuutumises jälitava sinise ratsaväega. Kirdest tulev suurtükitali Ennabeuren'isse, samuti lahingkärä idapoolt seda asulat võib tulla ainult sinise ratsaväe poolt. 5. kõv. j. rügem. oleks juhust tungides lõunast Ennabeuren'isse väikeste pingutustega koos oma idast pealetungiva ratsaväega vallutada Ennabeuren'i ja hävitada temas vaenlase. (Seega oleks 5. kõv. j. rüg. teatud määran taitnud siniste üldülesande — vaenlane enne Donauni jõudmist hävitada).

Kuid kui J. R. S. algab tegevust Ennabeuren'i (ida) suunas, siis avab ta taganemise tee neile punaste osadele, mis asuvad Böttingen'is, vähemalt suurendab tema punaste läbimurru võimalusi. Seega Ennabeuren'i juures oletatav võit ei tasuks kahju Böttingen'i suunast, vaadeldud üldülesande raamides.

5. jalaväe rügement (J. R. 5.) ei saa omast praegusest asukohast (Breithülen ja ümbrus) ühel ajal eduga tegutseda Ennabeuren'i ja Böttingen'i vastu.

S. R. 5. avaneb aga võimalus eduga tegutseda mõlema vaenlase kolonni vastu siis, kui tema tagasi tõmbub Ach oru kõrgustikkudele Schmiechen, Schelkingen vahel, kus mõlema vaenlase kolonni taganemisteed üksteisele liginevad. 5. j. rügemendile (J. R. 5.) on nähtavasti tee Ach oru kallastele vaba. Loobudes kohalisest edust Ennabeuren'i juures, saavutab niimoodi rügement laiaulatustlikuma edu Ach oru piirkonnas, tegutsedes ühtlasi ka rohkem siniste üldülesande mõttes.

Rügement on juba palju saavutanud, kui ta oma peajõud, eriti suurtükiväe, suudab koondada läänepoolse Justinen'i, sest ka siit on võimalik tegutseda mõlema taganeva punase kolonni vastu. See arvestus on tarvis selleks juhuseks, kui vaenlane oma taganemise kindlustuseks on ise juba saatnud tarvilised üksused Ach oru piirkonda, seal ettevalmistanud sarnase positsiooni, mis raskendaks või keelaks 5. j. rügemendil oru kallaste (kõrgustikud) vallutamise.

Peab ka arvestama, et mitte ükski Ennabeuren'ist vaid ka Böttingen'ist katsub vaenlane kiiresti kagusse läbi murda ja selleks tungib kallale teel es olevaile 5. j. r. osadele, et vältida hävinemist Ach orus. Seepärast tuleb 5. j. r. liikumine Ach oru poole katta järelväega, millele ligi antud tugev suurtükiväe üksus. Ruttamine on siin (selles toimingus K—) keelatud. Lähemal vaenlasele asub siniste pioneer pataljon (Pi. Batl.). Puuduvad andmed, et Ach tõkkel rügement pioneerite eriti vajaks, seepärast võiks eraldada ühe pioneer kompanii järelväkke esimeseks tõkkeks vaenlasele ja ülejäänud Pi. Batl. osa saata teele Ach poole. Järelväena tuleb kaalu-

misele praeguse asumise järele põhjapoolsem I. J. R. 5. Seega oleks aga järelvägi jalaväelt (pioneerid juure arvatud) väga tugev. Võiks osa I. J. R. S. eraldada peajõudesse. Ainult käsutus-soodsustuse põhimõttel ei tohiks I. J. R. 5. poolitada, vaid jätta ta tervelt järelväkke. Võib oletada, et patül I. J. R. 5. alluvat jalgväge niivõrd tulle saadab, kui võrd see hädasti tarvilik.

Ülatuste vältimiseks Ach orult ei ole tarvis ainult hoolsat luuret, vaid ka eelväge. Eelväeks on Ingstetten'is asuvad rügemendi üksused kui loodud. Kui võtta arvesse kaugus Ingstetten'ist Breithülen'ini ja aeg, mis tarvis käskude edasi andmiseks, siis saame iseenest tarvilised andmed distantsiks eelväe ja peajõudude vahel.

Magolsheim'i poolt võib oletada hädaohtu rügemendi järelväe kui ka peajõudude läänepoolsele tiivale, seepärast asetada kõrgustikkudele Mittles-B ja Kohl-B. (Mõlemad mäed umbes 2 klm. loodepool Ingstetten'i) vastav kaitse Ingstetten'is asuvaist rügemendi üksustest. Et kindlustada rügemendi võimaliku kallaletungi eest läänest, tuleb organiseerida liikumine Breithülen'ist Ingstetten'i mitte üle kõrgustiku 737, vaid sellest idapool asuva 782 kattel. Seega saaks ühtlasi välditud järelväes oleva jalgväe põiki liikumine oma suurtükiväe positsioonide ees.

3. Käsud:

a) Suusõnaline ratsarühma ülemale kell 7.20 (e. l.). Võtke rühmaga oma alla siin see kõrgustik (809) kuni ilmuvad pioneerid ja takistage vaenlase edasilikumist Ennabeuren'ist.

b) Suusõnaline käsutusohvitseri kaudu Pi. Patl. 2. kell 7.25 (e. l.). Üks kompanii võtke otsekohe oma alla kõrgustik seal üleval (809) ja pidagu kinni vaenlane, kes liigub Ennabeuren'ist Breithülen'i peale. See kompanii läheb Breithüleni asuva I. J. R. 5. ülema käsutusse. Pi. Patl. muu osa algab otsekohe liikumist Breithülen — kõrg. 782 (kagupool Breithülen'i) Ingstetten'isse, kus asuvad rügemendi peajõud. Seal saab pataljon edaspidiseks käsud.

c) Suusõnaline käsutusohvitseri kaudu I. A. R. 2. ja IV. A. R. 2. (2. suurt. rüg. gruppide ülematele. Tõlk. Kell 7.35 (e. l.).

Vaenlane Böttingen'i ja Ennabeuren'i ümbrusest püüab läbimurda kagusse. J. R. 5. jätkab liikumist Ingstetten'ist Justinen-Schelkingen suunas, et sulguda löödud vaenlasele teed Ach orus.

I. J. R. 5. (ühes komp. pioneere) ja tema käsutusse antud I. A. R. 2. katab J. R. 5. osade lahkumist kõige pealt kõrg. 809 ja Breithülen'i ümbrusest vaenlase kallaletungi vastu Magolsheimi, või Ennabeuren'i suunadest ja järgneb hiljem rügemendile kui järelvägi. I. A. R. 2. (ühe kerge patareita, kuid selle asemel 1 patareit rasked välihaubitsaid (F. H. IV. A. R. 2.) asub otsekohe positsioonile Mittles-B ida küljele ja võtab tule alla Ennabeuren'ist edasilikkuva vaenlase. A. V. KO (suurtükiväe Side Komando. Tõlk.) asub I. J. R. 5. juure Breithülen'isse; 1. Art. Kol. (Suurtükiväe kerge voor) antakse käsutusse.

IV. A. R. 2. (ühe patareita) liigub traavi otsekohe Breithülen — 782 — Ingstetten; seal kohtab rügemendi peajõu ja saab edaspidiseks käsu. Rügemendi staap ratsutab Ingstetten'ist kaudu II. J. R. 5., rügemendi eelväe, juure.

d) Rügemendi ülem sõidab Breithülen'is ja annab seal I. J. R. 5. ülemale järgmise suusõnalise käsu: Kell 7.45 (e. l.) vaenlane Böttingen'i ja Ennabeuren' ümbrusest püüab läbimurda kagusse.

Meie (Siniste. Tõlk) peakolonn on pealetungil Böttingen'i juures ja meie ratsavägi on pealetungil kirdepool Ennabeuren'it.

J. R. 5. jätkab edasiliikumist üle Ingstetten'i Justingen'i, Schelklingen'i suunas, et sulguda löödud vaenlase taganemise tee Ach orus.

I. J. R. 5. ühes Pi. Kp. ja I. A. R. 2. katab kõigepealt Breithülen'i ümbruses rügemendi lahukumist vaenlase tegevuse vastu Magolsheim'i või Ennabeuren'i poolt ning järgneb hiljem rügemendile kui järelevägi. Alluvuses viibiv pioneer komp. (Pi. Kp.) peab juba oma käes kõrg. 809. I. A. R. 2. on saanud käsu asuda positsioonile Mittles-Bida küljele ja võtta tule alla Ennabeuren'ist edasi liikuv vaenlane A. V. Ko möllib I pataljoni juures. IV A. R. 2., I. Art. Kol. ja Pi. Patl. ülejäänud osa liigub üle kõrg. 782 (edelopool Breithülen'i) Ingstetten'isse. Seepärast on tähtis, et kõrg. 809 ja kõrgustikud idapool Breithülen'i niikaua püsiks I pataljoni võimkonnas, et rügemendi osade möödumine kõrg. 872 ümbrusest oleks kaitstud vaenlase jalgväe tegevuse eest. Kaitseks Magolsheim'i suunas teatakse Kohl-B'le asetatud II. J. R. 5. allüksus ühendub järeleväega viimase, möödumisel allüksusest.

Breithülen'is ja ümbruses asuvad teised rügemendi osad liiguvad otsekohe üle Ingstetten' Schelklingen'i peale. Rügemendi staap ratsutab II. J. R. 5. kui eelväe moodustava pataljoni juure.

e) Suusõnaline III. J. R. 5., M. W. K. (Miinip. Komp.) ülemale, rügemendi Side komp. ja lennukite vastase patarele (Flak Battr.)

Olukord ja rügemendi ülesanne, nagu punktis d. Rügemendi side kompanii, välja arvatud keskmine raadiojaam (m. F. St.), mis liikumist algab alles siis kui on edasi andnud teated diviisile ja ratsaväele, selle järele M. V. K., siis III/J. R. 5. (üksused on mainitud liikumise järjekorras) algavad otsekohe liikumist üle 782 (kagupool Breithülen'i), Ingstetten'i Schelklingen'isse. Need üksused moodustavad III J. R. 5. ülema juhatusel juure antud IV A. R. 2; Pi. Batl. (ühe kompaniita) ja I. Inf. Kol. peajõud; Ingstetten'is ootab ja näitab peajõududele teed üks ohvitser. Flak-Battr. liigub üle Ingstetten'i II/J. R. 5. kui eelväe järele. Tähtis on korraldada õhukaitse üleminekul Ach orust.

I/J. R. 5. plus I. pion. komp. plus I. A. R. 2. katab Breithülen'i ümbruses 5. rügemendi liikumise algust ja järgneb edaspidi järeleväena.

Mina ratsutan üle Ingstetten' II/J. R. 5. juure.

f) Rügemendi adjutandi kaudu suusõnaliselt Ingstetten'i grupile. Kell 8.0 (e. l.). Olukord ja ülesanne nagu d.

Ingstetten'i grupp (II J. R. 5., J. G. B ja I I Bettr.) jätkab otsekohe kui eelvägi edasiliikumist üle Justingen'i, Schelklingen'i peale. Kohl-B'le rügemendi liikumise kaitseks Magolsheim'i suuna vastu välja nihutada üks jagu ühe suurtükiga, mis ülesande täites ühinevad järeleväega. Flk Battr. saadetakse eelväele järgi. Rügemendi peajõud liiguvad üle Ingstetten'i I/J. R. 5. ühes I Pi. Kp. ja I/A. R. 2. katab järeleväena rügemendi liikumist. Rügemendi staap ratsutab üle Ingstetten'i II/J. R. 5. juure.

g) Ratsakäskjalaga I. Inf. Kol. kell 7.30 (e. l.) Otsekohe liikuda üle Breithülen-Süd — 782 (kagupool Breithülen'i) Ingstetten'i, kus antakse käsk edaspidiseks.

h) Suusõnaliselt ratsa rühma ülemale, kes peale vahetuse Pi. Kp. poolt uuesti rühma koondanud rügemendi staabi juure: Saatke otsekohe luure üle Schelklingen'i Ach oru lõunapoolsele kaldale ja tehke kindlaks, kas on seal oodata vaenlase vastupanu. Ülitähtsast luurel teatada viibimata. Edasi, selgitage olukorda Magolsheim'i ja Ennabeuren'i suunas, tehke kindlaks vaenlaste jõude tegevus Böttingen'is ja jälgige tegevuse arengust Ennabeuren'i juures.

Teated saabuks minuni (Sidetelg. Tõlk.) maantee Ingstetten — Justingen — Schelklingen.

Ettekanded Schelklingen'i raioonist saata mulle II/Batl. kaudu, mis Ingstetten'ist alates eelväena liigub Schelklingen'i suunas.

i) Raadio 2. diviisi ja ratsaväele: „J. R. 5. praegu Breithülen — Ingstetten jätkab liikumist Justingen — Schelklingen.“

Kui on veel (rügem. ülemal) käepärast ratsanikke, siis luuakse ka ratsaside kagupool Ennabeuren'i oma ratsaväega.

* * *

Nii otsustavad, põhjendavad ja käsutavad ohviserid „Wehrkreis-Prüfungitel.“ Nende töö häid ja halbu külgi leidku lugeja ise. K.

Sidetelg meie oludes.

R. Tomback.

Side organiseerimine sõja ajal ja lahingkorras eriti on saanud peale ilmasõda tähtsamaks käsitusaineaks sõjakirjanduses. Otsitakse ja soovitatatakse uusi abinõusid ja meetode side organiseerimiseks lahingolukorras. Pean kahjuks otsekohe tähendamata, et praegune side küsimusi käsitlev kirjandus ei suuda midagi konkreetset pakkuda. Nii prantsuse, saksa kui ka inglise side määrustikud annavad ainult üldpõhimõtteid, teoreetilisi aluseid side loomiseks üldse. Kuid meie teame, et teoreetilistest põhimõtetest ja alustest kuni tegeliku olukorranoni on palju maad. Pealegi kirjutavad prantslased, sakslased ja inglased määrustikud endi jaoks, mitte meile. Sellepärast ei tule meil neid mitte pimesi omaks võtta, vaid teatava kriitikaga. On rooge, mis

inglasele hästi maitsevad, kuid eestlane ära seedida ei suuda.

Kõik kolm ülalnimetatud side määrustikku soovivad palavalt sidetelje loomist.

Mis on siis õieti sidetelg ja kuidas tuleb tegelikult sellest aru saada?

Vaatame, mis ütleb prantsuse side määrustik: § 228. Et saavutada suurimat tõhusust side teenistusel, koondab juhatuse abinõud (side) väljavalitud ja alluvatele üksustele kättesaadavatesse punktidesse, n. n. side eelkeskjaamadesse (centre de transmission).

§ 229. Seks otstarbeks määrab juhatus kindlaks alluvale väeosale rännaktee, millele järjestatakse side eelkeskjaamad, väeosa allüksuste nõuete kohaselt.

See rännaktee moodustab väeosa sidetelje.

Ei hakka siin ruumi puudusel kordama teistes määrustikes esitatud definitsioone sidetelje kohta. Põhimõtteliselt ei lähe nad üksteisest lahku.

Seega oleks ülaltoodu puht teoreetiline sidetelje mõiste kindlaks määramine.

Tegelikult aga kujutab sidetelg enesest vihu juhesis, mis tõmmatud või veetud väeosa juhatase asupaigast (staap, komandopunkt) selle väeosa liikumise või tegutsemise suunas. Ta lõpeb alluva üksuse staabis, komando punktis, või punktis (side eelkeskjaam), mis väeosa (rügemeni ülema) ülema poolt nii on valitud, et alluvad üksused (pataljonid) end selle punktiga võiksid siduda ja üle selle punkti ühendusesse astuda väeosa ülemaga.

Sarnane oleks üldiselt sidetelje kuju praktiliselt.

Siit aga paistab silma otsekohene patustamine side pidamise ja organiseerimise põhireegli vastu: side peab võimaldama otsekohese läbikäimise ülema ja alluva vahel ilma vahetalituseteta.

Nüüd aga vaatleme lähemalt neid tingimusi, mis kergivad siis, kui sidetelge tegelikult ehitama hakkame, eriti meie oludes.

Võtame, näiteks, et N diviisi staap asub Võrus-Temale alluvad kaks rügementi, kelle staabid asuvad esimesel — Irboskas, teisel — Lauras. Diviis on kaitsesuukorras. Tarvis on mõlema rügemenidiga ühendus luua. Loomulikuna paistab sidetelje suuna määramine mööda Võru, Nodas, Vastselinna kirik ja Panikovitshi vahelist maanteed ja diviisi side eelkeskjaama asukoha kindlaks määramine Panikovitshi, kust siis rügemeni ülema, ehitades liinid Laurast ja Isborskist Panikovitshi, diviisi ülemaga saaksid ühendust. Kui meie siin kinni peaks sidetelje loomisest kui „klassilisest võttest“ side organiseerimise alal, siis tuleks diviisi staabil oletades, et postivalitsuse juhed puuduvad, ehitada 152 klm. liine (Võru ja Panikovitshi vahe on umbes 38 klm., s. o. üks kahejuheline telefoni liin ja kaks telegraafi juhett. Sarnase hulga liinide ehitamine kipub meil üle jõu käima, kuid sarnaseid olukordi on meie praktikas juba ette tulnud ja meie ei või sugugi kindlad olla et sarnased olukorrad ei korduks. Meie diviisidel tuleb tegutseda laiadel rinnetel, nad peavad olema võimalikult liikuvad, nende juhtimise organid paenduvad.

Kassidetelg põhimõtteliselt on paenduv? Ei vist küll mitte. Kord kindlaks määratud sidetelje suun ei võimalda väeosa, vastavalt muutunud olukorrale, juba puhttehnilisest vaatepunktist välja minnes uut liikumise ehk tegutsemise suuna valida, olles seotud varem määratud suunaga. Lääne-Euroopa sõjavägedes Kiile. Seal on diviisi normaalse tegevuse-riiba laius 4—5 klm. Pole muud kui rühi aga antud ribas edasi. Meil on aga lugu soot teine.

Ka materjaalsest küljest vaadatuna ei ole sidetelg meile soodne. Ta läheb kalliks ja nõuab väga palju tööjõudu. Meie aga peame oskama sidet niiviisi korraldada, et materjalide kulu vähem oleks ja inimjõudu suuremal arvul kasutada võiksimme väerinnal — vaenlase hävitamiseks.

Kuid side on tarvilik. Millele peaks siis baseeruma side organiseerimine meie oludes?

Püüame vastata sellele küsimusele alljärgneva näite abil Vabadussõjast:

15. aprillil 1919 a. asutati III diviis kindral Põdderi juhatusel. Staabi ülemaks määrati kindralstaabi kolonel Reek (tolalaj kol-leitnant). Diviisi staabi asukoht oli ajutiselt määratud Viljandisse.

Diviisi alla kuuluvatest jalgväe osadest asusid: 6. rügemeni staap Ruhja alevis ja 3. rügemeni staap Valgas.

Samal päeval, asudes oma kohuste täitmisele, andis staabi ülema side ülematele suusõnalise käsu, mis käis umbes nii: „Luua telefoni ja telegraafi ühendus 3. ja 6. rügemenidega nii, et taganemise korral 6. rügemenile oleks kindlustatud side diviisi ülemaga kas üle Kirbla ja Mõisaküla, või üle Karksi-Nuia ja 3. rügemenile üle Tõrva ja Kärstna. Luua ühendus ülemjuhatajaga, II diviisiga (Tartu) ja diviisi tagavara pataljoniga (Pärnu).“

Lugupeetud lugejal on tarvis ainult pilku heita meie kodumaa kaardile (v. kaart 1:300:000.) selgusele jõudmiseks, et siin „klassiliseks“ saanud sidetelje loomisest juttugi olla ei võinud. Samuti ka oma liinide ehitamisest.

Tuli otsida muu väljapääsu tee.

Loomulikult pööras sideülema oma tähelepanu juba olemasolevate posti-raudteevalitsuste ning mõisnikkude seltsi liinide peale. Oli tarvis korraldada kõige pealt nende liinide luuret ja kokkuseada nende karakteristika. (Kindralstaabi ülema kolonel Reek, oponentides major Normak'i väitekirja „Side organiseerimine riigis ja lahingväljal“ kriipsutas alla olemasolevate liinide karakteristika tähtsust.)

Sama päeva õhtul esitas sideülema, vastavalt saadud ülesandele, ühenduste kava, mis staabiülema kolonel Reek'i poolt häaks kiideti.

Mida sisaldas eneses see kava

Ta sisaldas eneses ainult järgmist:

1. ühenduse loomiseks 6. rügemenidiga kasutata ära postivalitsuse kolm juhett üle Karksi-Nuia Mõisakülasse. Seal kolm raudtee valitsuse juhett üle Kirbla jaama Ruhja jaamani Karksi-Nuia ja Mõisakülasse sead sisse kontrollpostid. Nii Karksi-Nuias, kui ka Mõisakülasse ühendan ülalnimetatud liinid otseühendusteks, seks ehitata kolm ajutist juhett Mõisaküla postkontorist kuni raudteejaama kontrollpostini;

2. ühenduse loomiseks 3. rügemenidiga kasutata ära kahejuhelise telefoniliini üle Kärstna, Tõrva ja Valga. Liin praegu korras kuni Kärstnani. Liini remont sünnib kuni Tõrvani diviisi staabi, edasi 3. rügemeni side meeskonna poolt;

3. ühenduseks ülemjuhatajaga praegust tegevusetat seisev postivalitsuse simultaan liin;

4. ühenduseks II diviisi staabiga postivalitsuse kahejuheline telefoniliin üle V. Võidu, Vaibla ja Tartu;

5. ühendus diviisi tagavara pataljoniga üle Viljandi postkontori telefoni keskjaama.

Kõik p. p. 1—4 (incl.) tähendatud liinide lõpu-punktid olid diviisi staabis ja vastavate üksuste staapides — seega otsekohesed, ilma vahetalituseteta, ühendused.

Ma ei hakka siin arutama, kuidas sündis selle kava läbiviimine puhttehniliselt. See võtaks palju ruumi, kuid pean tähendama, et see nõuab põhjalikke teadmisi ja laia silmaringi käsuandjalt, nimelt staabi ülema. Sideülema on see, kes saadud juhtnõuade järele, ülesande tehniliselt läbi viib.

Käesolev näide on üks sarnastest end. III diviisi ajaloos. III diviisi staap oli, olude tõttu, sunnitud sagedasti oma asukohta vahetama. Sellest siis ka sagedane sidevõrgu ümberkorraldamine. Kuid, nagu eelpool toodutki näites baseeruse side korraldamine juba olemasolevate liinide kasutamisele.

Teistviisi ei olnud võimalik, ega saa minu arvamise järele ka tuleviku sõjas võimalik olla.

Ka rügemendiüleml koos sideülemlaga, peavad enne oma tegevus raioonis välja selgitama juba olemasolevad liinid ja alles siis oma liinide ehitamises asuma sidetelje näol.

See kõik paistab esimesel silmapilgul õige lihtsana. Võta aga olemasolevad liinid üle ja side ongi loodud. Tegelikult on aga juba ainult liinide „ülevõtmine“ keeruline operatsioon. Keerulisem on aga nende ekspuaterimine iseäranis siis, kui nad küm-

neid kilomeetreid pikad on. Seda tuleb õppida juba rahuajal. Mina arvan, et iga diviisi ja rügemendi staabis peavad olema kõik andmed, vähemalt diviisi raioonis, olemasolevate liinide kohta. Diviiside ja rügementide side ülemad peavad oskama neid liine kasutada, vastavalt saadud lahingülesandele, kuid tarvitada ainult neid liine, mis teatud operatsiooni läbiviimisel tingimata tarvilikud, sest muidu halvame riigi aparaadi tegevust.

Peame meeles, et telefon ja telegraaf on võimsad abinõud vägede juhtimisel, kuid nad on ka riigi aparaadi tuiksooned

„Ülem, alluv ja vanem“.

Major M. Tuisk'i referaat sõja kriminaal õiguse alal jaanuaril 1926 a. kolonel Kunn'o'se juhatusel.

I Kaitsevälise hierarhia põhimõtteid.

Kaitsevägi kui jõud, peab rahuldama kõiki materjalse jõu tegevusseadusi. Iga materjalse jõu paneb liikuma tahe, mis väljaspool ja temast enesest ei ripu. Tegevuse viljakuse tagavad ainult tahe ja jõu vastuvõtmise- ning teostamisvõimed. Need nõuded on ilmingimad ka sõjalise jõu juures. Samuti sõjalise jõu tegevuse viljakuse tagab ainult tahe, mis temast enesest väljaspool ja temast olenematu on. Sellest järgneb: Enesemääramine eitab kaitseväge olemasolu; kaitseväge suuniv tahe peab olema ainuke; kaitsevägi peab olema võimeline ainutahte avalduste vastuvõtmiseks ja teostamiseks. Teiste sõnadega — kaitsevägi peab kujutama enesest organisatsiooni, mille korralduse alused mõjutaksid ainutahte teostamist tema tegevuses.

Kaitsevägi on inimmass, mis on määratud teostama riigi sõjalise jõu funktsioone. Seda massi kujundavate üksikute isikute sagedasti diametraalselt erinevatest iseloomudest ja võimetest tingitud tegevuse peab ja võib ainult ainutahte suunida ühte ja üldist edu tagavasse suuna. Ainutahte peab kaitsevæes kindlustama sügava solidaarsuse, mis valdaks igat sõdurit, kogu kaitseväge ja kõiki tema eluavaldu. Ainutahte omandab kaitsevæe suhtes seda suurema ühendava, liitva võimu tähtsuse, et siin on tarvilik üksikute erinevusi niivõrd tasandada ja maha suruda, et kaitsevægi ohvrivalmina võiks anduda oma ränkade ülesannete edukale teostamisele. Ainutahte peab läbistama kogu kaitsevæe organisatsiooni.

Selle kohta väljendab kolonel Kunnos: „Kasaaegse kaitsevæe aluseiks peavad tingimata olema kaks printsiipi — 1) allumine, a. o. ülema käskude ja korralduste täitmine, 2) kõik korraldused peavad välja minema ühest tsentrumist. Mitut paralleel keskkohta ei tohi olla.“¹⁾

Saksa õpetlane L. Stein ütleb: „Nagu iga teine jõud, peab kaitsevægi alluma ainutahtele“.

Ainutahteks, mis määrab kaitsevæe tegevuse eesmärgi, on riigi ja rahva tahe, sest kaitsevægi on riigi reaalne jõud ja teostab riiklisi ülesandeid.

Prantsuse distsiplinaar määrustik, art. 1., ütleb „kaitsevægi kaitseb isamaa rippumatust ja au“.

Nõukogude Vene dists. määr. p. 2. „N. S. V. L. punane armee on määratud N. S. V. L. rippumatuse kindlustamiseks, töörahva huvide kaitseks ja rahu ning tööliste ja talupoegade rahulise töö valveks“.

¹⁾ Kol. Kunnos. Õigusteadus. Loengud ohv. täienduskurs. 1924/25 aastal.

Eesti Vabariigi Põhiseadus § 79 „Vabariigi kaitseks moodustatakse kaitsevæed“.

Riigi ja rahva tahte väljendajaks on riigi kõrgema võimu esitaja. Nii — Prantsusmaal käsutab sõjalisi jõude Vabariigi president, endisel Venemaal — keiser, Eestis — Riigikogu volitusel Vabariigi Valitsus.

Tegelikult teostub kaitsevæe juhtimine rahuajal kaitseministri ja sõjaajal ülemjuhataja läbi. Kogu kaitsevæe tegevuse eesmärk on end sõjaliste ülesannete täitmiseks pühendada ja sõjas ka avalduvad tema omadused reljeefsemalt. Sõjaajal tegutseva ülemjuhataja kohta ütleb L. Stein „Vägede ülemjuhataja võib olla ainult üks, kes ei allu kellegile, aga kellele alluvad kõik alamad, kes on vastutav ainult oma südametunnistuse ees, aga ei mitte oma alluvate ja seaduse ees. Ainuisikuline kaitsevæe ülemjuhatus on aksiom, mis ilmingimata kõigi aegade ja kõigi rahvaste tarvis.“²⁾

Ainutahte idee on kaitsevæelise elu-olu põhitingimus ja kui niisugune jääb tema muutmatuks, kuna kõik teised — temast tuletatud tingimused muutuvad, olenedes sõjateaduse, riigikorra ja sotsiaalsete nõuete teisenemisest.

Kasasjal on N. Venemaa ainuke, kus kaitsevæe osade eesotsas asuvad kaks paralleelset võimu — rivi ülem ja komissar. Kuid ka seal on 1919 a. saadik vähehaavalist ümberhinnangut märgata.

Kasasaja õredad lahingformatsioonid ei võimalda kõrgema juhi tahtel otsekohe mõjuda teda teostava elemendi — reasõdurit peale. On tarvilikud vahepealised edasiandvad instantsid. Kaitsevæe juhatus suurt tähtsust ja üheväärisust relvastuse, isiklise koosseisu ja väljaõppega tõendasid juba Suvorov ja Napoleon. Kaitsevægi on väga keeruline mehanism, siis ka juhtimise idu enda väljenduseks vajab väga keerulist süsteemi. Nagu igas tehases, nii ka kaitsevæes, üks osa teeb mehaanilist tööd ja teine juhatab. Kaitsevægi jaguneb kahte mittevõrdsesse ossa — üks, väga suur, mis täidab vahenditult jõu funktsioone, — see on reasõduriline mass; teine, arvuliselt tuntavalt vähem, juhib esimese tegevust, see on — juhtiv element.

Hariliku kodaniku arusaamisis püsib ajalooliselt õigustatud mõiste — juhid, need on ohvitserid. Kasasaja kaitsevægedes ei vasta enam ei juriidilisele ega ka organisatsioonilisele mõistele juhtide ja juhivate eraldamine üksteisest joonega, mis käib ohvitseride ja sõdurkonna vahel. Kuid siiski ohvitserid on ikka peajasjalikult juhtideks ja sõdurid juhivateks. Igas ohvitseris on suurem protsent juhti, kui juhivat.

²⁾ L. Steini väited on võetud B. D. Кузьмин-Караваев „Военно-уголовное право“.

V. d. Goltz ütleb „missugused on ohvitserid, niisugune on ka kaitseväge“³⁾. Kol. Reimann kõrgema sõjakooli administratsiooni loenguis ütleb: „Ohvitserid on kaitseväge peaju, allohvitserid luukere; ohvitser annab idee, allohvitser viib selle tehniliselt läbi“.

Kõrgema juhi tahte teostumiseks on nõutav kaitsevält selle tahte ilmutuste — käskude vastuvõtlikkus. Kõrgema juhi tahe peab läbistama kogu kaitseväge organisatsiooni, kogu kaitsevälalaste massi kuni kõige kaugema reameheni ning, vastupidi, muljed sellelt reamehelt peavad jõudma kõrgema juhini. Sarnase võime omandab kaitseväge siis, kui temas maksma pandakse ja aredatakse erilisi vahekordi, mis nimetatakse distsiplinaarseks suhteiks. See on kaitsevälise hierarhia alus.

Kaitseväge on võrreldav suure sõõriga, mille keskpais asub kõrgem juht ja ringil — relvastatud jõu reasõduriline mass. Kõrgema juhi tahe jõuab ringil asuvateni raadiuse kaudu. Igal raadiusel aseneb katkematu ahelik kaitsevälalast, mis on nagu kõrgema juhi tahte ringile edasiandmisjuhiks — traadiks. Iga raadius omakorda on võrreldav tsentrumist langevale astmestikule. Kõrgemal astmel seisja annab edasi enesest allpool seisjale kõrgema juhi käske, kes neid täidab. Siin jällegi osutuvad kaitsevälalased jagatuiks kahte ossa — üks annab käske edasi, teine täidab neid. Jaotus aga ei sünni mingi absoluutse tunnuse järele, vaid puht võrdleval alusel, milleks on elemendi võrdlev kaugus käskivast tsentrumist. Kes teostab kõrgema juhi tahtet käsuna edasi andes — on ülemad, kes võtab käske vastu ja täidab — on alluvad. Sarnane kaitseväge jagamine järkjärgulistesse astmetesse, mis vastavalt üksteisele alluvad, loob alluvuse korra ehk subordinatsiooni. Subordinatsiooni põhimõtte on: 1) kõrgema juhi tahe peab tungima kogu kaitseväge organismi, mõõdumata ühtegi juhatasest ja vastupidi — et tahte teostamise juurest muljed sama rada tagasi kõrgema juhini jõuaksid; 2) alluvus ei nõua üksinda käsutäitmist, vaid ka et teenistuslik suhteis ükski aste teisest üle ei hüppaks, ei ülevalt alla, ega alt üles.

Maksivad määrustikud annavad kaitsevälise subordinatsiooni ehk alluvuse kindlaksmääramisele väga suure tähtsuse.

Prantsuse dists. määr. 1920 a. art. 2. loetleb otsekohe, kes kellele peab alluma — „reamees peab kuulama kaprali sõna...“, kapten peab kuulama majori sõna j. n. e.“

Sama määrustik 1924 a. art. 2. „subordinatsioon peab kindlasti teostuma aukraad aukraadile; määrused, mis võivad seda garanteerida ja ära hoida õõrumsi, peavad igati tema õigustes ja kohustes kindlustama“.

Selles mõttes märgivad prantslased isegi noorsõdurite vanuse järjekorra täpselt ära, lugedes seda vanemaks, kelle üldises nimestikus järjekorra number väiksem.

Ka N. Vene punase armee juhtiv koosseis on uue teenistuskohustuse seaduse järele jaotatud — noored, keskmised, vanemad ja kõrgemad juhid, kelle alluvusvahekorrad dists. määr. fikseeritud.

II Ülem, alluv.

Ülema ja alluva mõistete selgitamise juure asudes, olgu veel kord allakriipsutatud, et need mõlemad mõisted relatiivsed ning üksteisega läbipõimitud on. Pole absoluutset ülema, ega ole ka absoluutset alluvat. Kui vaadelda ülema kõrgema juhi tahte edasiandjana, siis ei pea unustama, et sama ülema tahte vastu võtab omast kõrgemal seisvalt, seega olles alluvaks. Pole

sarnast ülema kaitsevälise hierarhia redelil, kes ainult käsutaks ehk kõrgema juhi taht edasi annaks. Samuti võib igat alluvat vaadelda ülemana, kes täidab ülema tahte oma ligema ülema käest ja annab seda seda edasi teos.

Maksivad seadused ja määrustikud keelduvad andmast definitsiooni mõistetele ülema ja alluv. Erandina esineb Vene sisemäärustik, väljendades neid mõistete § 6 järgmiselt: „Ülemaks tunnustub see kaitsevälalane, kes vastava käsu ehk korralduse põhjal alaliselt ehk ajutiselt juhib teiste kaitsevälalaste teenistuslik tegevust, olgugi temast aukraadis vanemaid ja kannab nende eest seaduses ettenähtud vastutust. Ülema tel on õigus käske anda, on kohustatud nõudma sõnakuulmist ja nad võivad distsiplinaar karistusi määrata“.

Analüüses ja summeerides teistes seadustes ja määrustikes väga üksikasjaliselt loetletud ülema ja alluvate mitmekesiseid õigusi ja kohustusi, jõuame, mõne erandiga, umbes sama definitsiooni juure.

Vene sõjaväe seaduste kogu V ja VII raamatute järele, mis ka meil maksivad, tuleme järeldusele, et ülema on isik, kes juhib ja vastutab teatava väeosa eest.

Vene distsiplinaar määrustiku õige tõlgitsemise võtmeks on tema § 54 „Vanem aukraadis pole õigustatud karistama nooremat aukraadis, kui viimane temale ei allu. Distsiplinaarse karistamise õigus kuulub neile ülemaele, kelle käsutuses on süüdlased, ehk kellele alluvad teenistuse korras, olgugi ajutiselt“.

Ülem on kõrgema juhi taht edasiandev orgaan. Kui sarnane, tema suunib alluvate tegevust eesmärgi saavutamiseks, mis kõrgema juhi poolt üles seatud, juhatab ja käsutab neid. Selle teostamiseks tarvineb temal käskimise ja korraldamise õigus. Käsuandmise õigusest järgneb sundimisõigus ning viimasest omakord kohustus — vastutust kanda nende eest, keda käsutatakse. Seepärast olulisemaks ülema tunnusteks osutuvad: 1) käsitamisõigus, 2) karistamisõigus ja 3) vastutus alluvate eest. Nende tunnuste olemasolu annab kaitsevälalasele nende isikute suhtes, keda tema käsutab — ülema õigused.

Isiku absoluutne asetus hierarhilisel astmestikul ei mängi mingit osa, vaid ülema võib igal ajal kaitsevälalane olla. Mõistele „ülem“ on ükskõik, kas ülemuslikud „vahekorrad kestavad alaliselt või tekivad eriliste olukordade tõttu ainult teatavaks ajaks, vaid tähtis on ainult moment, kus üks kaitsevälalane teise suhtes sarnases vahekorras osutub, et ta teist käsutada, karistada võib ja tema eest vastutab. Samuti pole ilmingimatult nõuetavad ülema nimetamiseks käsk ehk korraldus, sest ülema puudumisel peab järgmine vanuse korras kohe tema asemele astuma. Prantsuse seadused ütlevad, et juhi koht ei tohi kunagi vakantne olla, igale vabanevale kohale peab automaatselt järgmine vanuse korras astuma, kes siis kõik ülema kohused ja õigused omandab.

Ülema mõistest arusaamine ja selle defineerimine on rippuv ajast ja olukorrast, seepärast võtan enda senised arutlused kokku kolonel Kunnose arvamisega, mis kõige hiljem ja meie oludes kujunenud — „ülemaks nimetatakse kaitsevälalane, kellele seaduse ehk seaduslike võimu poolt tuleva käsu ehk korralduse põhjal alluvad teised kaitsevälalased, vastutusega nende õpetamise, kasvatuse ja ülevalpidamise eest“⁴⁾

Ülema põhiõigusele — anda käske, vastab alluva kohustus — kuulda sõna, ehk alluda. Tihedas ühenduses ülema allumisega seisab kohustus — austada

³⁾ Väide võetud Кузмин-Караваев „Военно-угол. право“.

⁴⁾ See ja kõik teised kol. Kunnose väited on võetud tema õigusteaduse loeng. ohv. täiend. kurs. 1924/25 a.

Kaitsevägi Vabadussõjas.

Vabadussõja muuseumi kogust.

9. j. rüg. posits. Sala juures (Narva all) üle külutatud vaenlase mürskudest (aets. 1919.).

ülemat. Neis kahes — „alluvus“ ja „auštamine“ koondub tervikuna alluva teenuste summa.

Määrustikud kõnelevad:

Prantsuse distsipl. määr. art. 1. „alluvad peavad käske täitma tähtselt, kahtluseta ja nurinata. Alluvad võlgnevad ülematele austust ja lugupidamist teenistuses ja väljaspool seda“.

N. Vene parandused aj. dists. määr. juure 1925 a. p. 5 „kaitsevälased on kohustatud täitma kõik oma ülemate teenistuslised käsud, väljaarvatud selgelt kuri- tahtlised“, p. 3 „kaitsevälaline distsipliin nõuab täielikku ja alalist allumist ülematele, vastuvaidlematut käskude täitmist ja sõjasaladuste hoidmist“. Vene dists. määr. § 1 „kaitsevälaline distsipliin kohustab täitma ülema käskusid täpselt ja vastuvaidlematult, austusreegleid kindlasti ja teenistuskohuseid heatahtlikult“.

Kaitseväge dists. karistuste seadlus § 25 nõuab alluvalt käsu täitmist.

Erineb Saksa seadusandlus, kus ülem ja alluv on vaadeldud ühesuguste kaitseväes teenijatena.

Kui kõige unemate olukordade sünnitustes, ei figureeri meie kaitseväge distsipl. karistusseadluses ja N. Vene dists. määrustikus enam austamise nõue.

Ülema kohuseid nende mitmekesisuse tõttu on raske formuleerida. Siia kuuluvad — kaitseväge õpetada, kasvatada, valitseda administratiivselt, toita, valvata korra järele.

Vene Устав о службе т. III. ст. 712 ütleb: „Maksvate seaduste järele ei ole ülem ükski õigustatud, vaid koguni kohustatud väsimatult val-

vama valju ja täpse alluvate poolt käskude täitmise järele ja tegutsema selleks seadusandlike ergutus- ja karistusabinõudega, aga ka valvata alluvate ülevalpidamise järele, neid ergutada voorustele ja kiiduväärt ülevalpidamisele, neid hoides jumalavallatu elu, joomise, vale ja pettuse eest“.

Prantsuse dists. määr. art. 1. „Distsipliin peab olema vali, aga peab samal ajal isalik olema. Igasugune valjus, mis pole tarvilik, iga määrustikus kindlaksmääramata ehk tundmustest tingitud karistus, iga akt, iga shest, iga söimuseõna ülema poolt alluva vastu on kõvasti keelatud. Kõik kaitsevälalise hierarhia liikmed, olgu mis tahes aukraadid ehk ametkohal, peavad oma alluvatega ümber käima heatahtliselt, peavad pühendama kogu huvi selleks, et arendada alluvais vahvust ja anduvust, mis kindlustaks meie relvade edu ja kaitseks isamaa rippumatust ning au.“

N. Vene dists. määr. § 4. „Iga ülem peab olema seaduste ja käskude täitmise eeskujuks ja nõudma järeljätmatu püsivusega alluvate määrustikkude nõudmist ja antud käskude ning korralduste täitmist.“

§ 6. „Distsipliini kindlustamiseks ja tema nõuete teadliku täitmise saavutamiseks peavad ülemad silmapaistvamaid ergutama ja hooletuid, kes teenistuskorda rikuvad, karistama.“

Vene dists. määr. § 4. „Teenistuse huvi nõuab ülevalt — komandos kaitsevälalise distsipliini ja korra alalhoidmist ja kohustab alluvate suhtes olla õiglane, isalikult hoolitseda nende hea käekäigu eest, olla tarbekorral neile juhatajaks j. n. e.“

§ 1. „— heatahtlikult täita teenistuskohustusi ja alluvate ülesastumisi mitte karistamata jätta.“

Itaalia dists. määr. rõhutab hoolitsemist.

Kõigi määrustikkude nõudmistel on kaks palet — ühel pool valjus, teisel — isalikkus. Kuid Durand⁵⁾ arvates on isalikkuse esiletoomine määrustikkudes asjata, sest sellest hoolimata, et määrustikkudes ilusaid sõnu kõneldakse, on jäänud vahekorrad tegelikus elus ikka enamuses valjuse peale põhjenevaiks. Tuletagem siin ainult meele endist Vene tegelikku korda, kus kõik ainult karistuste peale tugenes, hoolimata eeskujulikust määrustikust.

Ka alluval on kohustuste kõrval õigusi, mida kõik määrustikud väljendavad. Temal on õigus käsutäitmisest kõrvale hoida, kui käsk ilmselt kuritahtlik on. See õigus aga muutub samal ajal kohustuseks. Alluval on õigus, olgugi piiratult, kaitseda ennast. Ning viimaks — kaebõigus. Ise küsimus on, kuivõrd alluv tegelikus olukorras suudab omi õiguseid maksa panna. Kuid iga ülem peaks meelepidama, et kaitseväge ainult siis omi suurtele ülesannetele vastab, kui tema liikmete õigused garanteeritud on.

III Kes võib olla ülemaks, alluvaks?

Seniseid arutlusi, et ülemaks ja alluvaks võib olla iga kaitsevaelane, kinnitavad dists. määr. ja karistusseadused, millede vastavatest paragrahvidest näeme, et kõik kaitsevaelased on õigustatud karistama ja samal ajal on nad ka kõik ise karistatavad. (Kaitsev. Dists. Kar. S. §§ 22 ja 35—42, Vene Dists. Määr., §§ 13—48 ja Prantsuse Discipline Générale §§ 45—53).

Asudes üksikasjalise arutluse juure, kes kellele ülemaks ehk alluvaks võib olla, võtan enda analüüsi aluseks Vene seadused, mis praeguses olukorras meile praktiliselt kõige tähtsamad, ja täiendan neid tulemusi vastavalt teiste riikide seadustes esinevate iseäraldustega.

Sv. Sead. Kogu 1859 a. III jagu I r. § 408:

„1) Reameeste suhtes ülemateks on a) kõik vene-riigi maa- ja meriväe ohvitserid, b) need sv. ametnikud, kapralid ja reamehed, kellele nende üle distsiplinaar võim.

2) Allohvitseridele — a) Kõik maa- ja meriväe ohvitserid b) need sv. ametnikud ja reamehed, kellele nende üle distsiplinaar võim.

3) Ohvitseride ja ametnikkude suhtes — ohvitserid ja ametnikud, kes omavad nende üle distsiplinaar võimu.“

Saksa dists. määr. § 89 seletuses ütleb kapten Stritter: „1) Kõik ohvitserid, sanitar ohvitserid ja insenerid ja maa ja meriväe sõduritele teenituses ja väljas pool seda ülemateks.

2) Kõik allohvitsid on reameestele ja kapralidele ülemateks. Allohvitseride üksteisele alluvuse määrab amet, mis maksev ka kapralite ja reameeste kohta.

3) Kõrgema klassi ohvitser on järgnevas alamas klassis olevale ülemaks, ühes ja samas klassis on üks ohvitser teisele ülemaks ainult ameti koha järele alludes ja seda siis ainult teenistuse kestvuse ajal.“

Olgu tähendatud — 1) et p. 1 loetletud san. ohvitserid ja insenerid omavad ohvitseri aukraadi; 2) p. 3 juure — Vene hierarhias sünnitavad klassid vanema ja noorema vahekorrad.

Prantsuse dists. määr. järele on iga järgnev kõrgem aukraad väiksemale aukraadile ülemaks, nii reamees peab kuulama kaprali sõna j.n.e.“

Alluvuse suhtes loeme samast § 408:

Alluvateks on: — 1) reameestele — kõik „sõdurid, kelle üle neil distsiplinaar võim on.

2) Allohvitseridele — a) kõik sama kompanii reamehed ja kapralid; b) allohvitsid, kelle üle neil distsiplinaar võim on.

3) Sv. ametnikkudele — ohvitserid, sv. ametnikud ja sõdurid, kelle üle neil distsiplinaar võim on.

4) Ohvitseridele — a) ohvitserid ja ametnikud, kelle üle neil on distsiplinaar võim, b) kõik sõdurid.

M ä r k u s: „Sõdur“ all olen mõelnud нижний чин.

Noorem võib olla vanemale ülemaks. Sv. S. kogu VII r. § 20: „keegi pole õigustatud nurisema, olles vanemana aukraadis, teenistuse korras ja ametiõe jaotuse juures alluvaks nooremale.“

Siin erineb prantsuse seadusandlus — dists. määr. § 38 kõneleb: „Kui ohvitser teenistuslikult on asetatud teise alla, kes samas aukraadis, aga temast noorem ehk alamas aukraadis, siis teenistusliku üleastumise ehk distsipliini puuduse pärast ei või tema otsekohe karistatud saada, vaid küsimus esitatakse nende ühisele ülemale otsustamiseks.“

Ajutise ülema ehk kohustetäitja juriidilise seisukorra, mis sarnane alalisele, lahendab Vene dists. määr. § 54 sõnadega, „olgu ajutiselt.“

Saksa dists. määr. § 6 — „Distsiplinaar võim pole seotud aukraadiga, vaid ametiga, sellepärast läheb tema aj. kohustetäitja peale iseenesest üle, kuivõrd viimane on ohvitser.“

Eesti ja Prantsuse määrustikkude järele lähevad ülemate õigused karistamise alal automaatselt üle nende kohuste täitjate peale.

Meie kaitseväes on juhtumisi, kus eraisik osakonna ülemana, ladu valitsejana j.n.e. käsutab kaitsevaelasi, nii ohvitseri kui ka sõdurisi.

Vene sisemäär. § 6 märkus 2 ütleb: „ülemateks ja alluvateks kaitsevaelaste suhtes võivad olla ka preestrid, arstid, veterinarid ja sv. ametnikud.“

Prantsuse sisemäär. art. 396: „Büroode direktoritel, inseneridel, asutuste, tehaste ja haigemajade ülematel on vastavate rivivõimete õigused. Nendeks võivad olla ohvitserid, intendandi ametnikud ja valitsejad, kaitseväe arstid ja büroode ülemad.“

Art. 401 „eelpool loetletud on vastutavad alluvate ülevalpidamise ja distsipliini eest.“

Preester on vaadeldav kaitsevaelasena; muidugi siin tuleb mõista ainult kaitseväe preestreid. Arstid ja igasugused ametnikud omavad nähtavasti kaitsevaelasi aukraade.

Saksa seadusandluse järele pole kaitseväes teeniv kodanline ametnik kaitsevaelastele distsiplinaar karistuse mõttes ülemaks, ka mitte siis, kui kaitsevaelased temale alluvad (kpt. Stritteri seletus D. Str. O. G. § 89 juure). Ametniku haavamine karistatakse selle kohase kaebe peale üldkaristusseaduse järele (sama sel. Dis. Str. Ord. Ges. § 91 juure).

Kol. Kunnos ütleb: „Eraisikud, teenides kaitseväes ladu valitsejateks j.n.e. vastutavad kodanliste seaduste järele.“

Lõkošin: „Vabapalgalise kaitseväes ei või olla kaitseväe distsipliini vastu eksimise subjektideks ja objektideks“⁶⁾.

Sv. Sead. Kogu XXII r. seletused § 100 juure valgustavad mõnda erilist juhist ülema mõttes, nõnda p. 11 „erukindralid, vanemad ohvitserid ja ohvitserid, vormi kandes, ei osutu ülemaiks sõdureile,“ (arvatavasti ka ohvitseridele mitte).

Samasel — II lõige I peat. p. 3: „Reserv ohvitseridele mitte vanem ohvitseridele on, nende vormi kandmise ajal ülemaks rahvaväe ülem. Komendant mitte

⁵⁾ Prantsuse õpetlane — väide võetud B. D. Кузмин-Караваев „Военно-уголовное право“.

⁶⁾ Лыкошин. Учебник законов. для воен. учил. СПб. 1914 а.

alluvate suhtes omandab ülema õigused ainult siis, kui tema kui vanema märkus tähele panemata jäetakse ja sedagi ainult sel juhtumisel, kui ta samal ajal on „tegelikult vanemaks Sv. N. S. § 100 mõttes.“

Meil harilikult nimetatakse ehk vähemalt kinnitatakse kõiki ülemaid kuni jaotulemani käsukirjaga; erandiks aga on jao ülema kadettide hulgast sõjakoolis. Viimane asjaolu on ka päevakorra le tõstnud küsimuse, kas kadetidel jaotulematel distsiplinaar võimu on ehk ei ole. Nemad on määratud kompanii ülema suusõnalise käsuga ja on vastutavad oma jao väljaõppe eest. On aga need kaks ülema põhitunnust olemas, siis automaatselt seltsib ka kolmas — karistamise õigus, mis eraldamatu.

Ülema mõiste selgitamise juures jõudsin definitioonini — ülem on iga kaitseväelane, kes käsutab ja karistab alluvaid ja vastutab nende eest. Tuletades aga meele Vene dists. määr. võtit § 54 ja kõiki arutlusi selles osas, kus kaalusin, missugused isikud osutuvad ülemaiks ja millistes olukordades, siis silmanähtavalt rahuldusime alati; leides ainult üht tunnust — karistamisõigust. Oli isik varustatud distsiplinaar võimuga, siis tunnistasime tema ülemaiks.

Kuid siiski, mitte kõik ülema pole varustatud distsiplinaar võimuga. Vene seadusandluse järele kuulub tema ainult otsekohesetele ja vahenditutele ülema teile neile alluvate suhtes (Sise määr. § 7 p. 2.). Ka Saksa kaitseväes pole distsiplinaar võim seotud aukraadiga, vaid ametiga — s.o. käskimise õigus ja vastutus toovad kaasa ka distsiplinaar võimu. Distsiplinaar võimuga on varustatud ohvitserid kompanii ülemate kohtadel ja neist kõrgemal kuna teistel ohvitseridel ja allohvitseridel puudub õigus selleks. Prantsuse väes on distsiplinaar võim seotud ametiga (Disc. Gen. §§ 45—53).

IV Ülema omadused.

Kaitseväge kui inimmassi juhtimine, pealegi lahingusse — surma viimine, esitab ülemaile väga palju nõudmisi. Hingeteadlased kõnelevad ja sama tõendavad ka sõjalised kogemused, et mitte kõik inimesed pole ühevõrra kõlbulikumid masside-väeosade juhtimiseks. On inimesi, kes jaksavad valitseda ja juhtida ainult kaht inimest, teised toimivad hästi kompaniiga, kuid pataljon käib neil üle jõu j.n.e.

Et kaasaja ülem vastaks temale esitatavatele rohketele ja väga mitmekesistele nõuetele, vajaneb ülema isiku valimises küll põhjalikku kaalumist. Ei ole üleiligne, kui seadida üles nõue, et juhtivatele kohtadele määratavate isikute juures korraldataks enne psühholoogiline analüüs.

L. Stein ütleb: „Inimese loomus on sarnane, et tema ainult siis hästi käsku täidab, kui ta selgelt tunneb käskija kõlblist üleolekut. Aga iga kindlustus käsuandmise juures viib distsipliini lõdvenemisele.“

Von der Goltz: „Kui ohvitseride valitus muutub kärarikaks, tähendab kind nende jalge all kõigub. Mida nõrgem distsipliin kaitseväes, seda despotilisema iseloomu tema omandab.“

Kusmin-Karavaeff: „Ülem olgu ja jäägu alati karistamisõigust teostades seaduslasele alusele ja õig-laseks. Äritatud olek ei tohi aset leida. Tehtagu vahet teenistustlite ja eravahekorde vahel. Alluv väärub tema inimlise isiku austamist.“⁷⁾

Prantsuse dists. määr. art. 1.: „Distsipliin on seda kergemalt saavutatav, mida kõrgemale ülem end alluvate suhtes eeskujut, usalduse ja moraalsete ning mater-jaalsete hoolitsustega jäksab asetada.“

Võtan kokku kol. Kunnos'e sõnadega: „Ülem peab omama erilisi omadusi: 1) peab ilmingimatult teadma

professionaal sõjaasjandust. 2) Peab omama kõrgeid moraalseid omadusi. Nende omaduste poolest peab olema alluvatele eeskujuks. Moraalsed omadused olenevad ka ilmavaatest.“

Süvenedes neisse nõudmistesse, mis ülemaile tema isiklike omaduste suhtes esinevad, tulen arvami-sele, et kaitsevälised juhid peavad kõige pealt olema kaitsevälised, ja seda sõna tõsisel mõttes, mitte aga ainult vormi kandjad, nagu meie sv. ametnikud, arstid j.n.e. Erasisikutel pole kohta kaitseväge ülema astmes-tikul. Kaitseväge ameti oskus ja kaitseväge psüühika tundmine garanteerivad juhi.

V Vanem.

Mõistest „ülem“ ja „alluv“ tuleb teravalt eraldada mõisteid „vanem“ ja „noorem“. Ülema ja alluva vahe-korrad maksavad ainult nende isikute vahel, kes, asu-des ühel ja samal raadiusel, kujundavad katkematu aheliku kõrgema juhi tahte edasi andmiseks. Asuvad aga kaitsevälised erinevatel raadiustel, siis pole nad „ülem“ ega „alluv“ vahekorrad enam. Siin ilmub suhe — kes kõrgemale juhib, tsentriümile ligemal, see on teistele „vanemaks.“ Siin on mõõduandev abso-luut asetus kaitseväge hierarhia astmestikul. Selle seisukoha väljendajaks on amet ja aukraad. Et aga ametite võrdlemine sageli raskendatud on, siis jääb ikkagi peatunnuseks aukraad. Seepärast — vanemaks osutub see, kes vanem aukraadis.

Vanema juriidiline tähtsus ei küüni ülema omani. Siiski, noorem võlgneb igal juhtumisel vanemale lugu-pidamist, sest vanus aukraadis on tunnistuseks suure-matest teenetest, kogemustest ja väljendab suuremat lähedust juhtivale tsentriümile. Sellest siis ka vanema õigus — nõuda lugupidamist. Siin langevad vanema ja ülema õigused kokku ja ka vanem esineb distsiplinaar vahekorrad subjektina.

Vanema ja noorema vahekorrad tekitavad ainult erinevatel raadiustel asudes, siis ühel raadiusel igal juhtumisel esinevad ainult ülema ja alluva suhted, mil-lega oleks lahendatud noorema ülema ja vanema alluva vahekorrad.

Vene Sise-määr. järele on vanemateks: § 8 „Kõik kindralid neile vanem ohvitseridele ja ohvitseridele ning vanem ohvitserid neile ohvitseridele — kellele nad ei ole ülemaateks.

See § on maksev täielikult ka reservis ja erus ole-vate kohta, kui nad vormi kannavad.

§ 9. Vanemateks sõdurite suhtes, teenistuse kor-ras mitte allumise korral, osutuvad:

- kõik reserv-ohvitserid ja arstid vormi kandes.
- Sv. ametnikud vormi kandes.
- oma väeosa preestrid.“

Erasisik ei osutu kaitsevälastele vanemaks (Sv. S. K. XXII r. § 100 sel. 8).

Sõdurid austusreeglite vastu eksimise korral sv. ametnikkude suhtes on karistatavad ainult siis, kui sv. ametnik oli teenistuse kohuste täitmise juures ehk kuulub samasse väeossa ja siiski kui eksijad ülema te vastu, aga ei kunagi kui vanemate vastu. (Seesama sel. 7)

Ohvitseride ja ametnikkude vahel pole vanuse vahekorrad kindlaks määratud, sellepärast võivad ohvitserid ametnikkude ja ametnikud ohvitseride suhtes vaadeldavad olla ainult kui ülema ja alluvad (see-sama sel. 6.).

Erukindralid, vanemad ohvitserid ja ohvitserid vormi kandes on sõduritele vanemateks. (seesama sel. 11a.).

Teiste riikide määrustikkudes pole defineeritud vanema mõistet, kuid kõigist neist käib läbi joon, et ülema ja vanema oluliseks lahukuminekuks on asjaolu, et vanemal puudub distsiplinaar võim (Vene dists.m. § 54, Saksa Kaitseväge Kar. S. § 89, Gronovi seletus 2).

⁷⁾ Кузьмин-Караваев. Военно-уголовное право, СПб. 1895.

Kõikide määrustikkude järele on vanemal ka kohustused ja nimelt: — On kohustatud nooremale meeleuletust tegema, kui see tema juuresolekul rikub üldist kaitsevaelist korda, eksib distsipliini ja seltskondlise viisakuse vastu ehk ei täida vanema vastu nõutavaid austusreegleid. Kohuste kaasas käib ka õigus — kuritööle piiri panemiseks arreteerida süüdlast.

Sv. Sead. K. XXII raam. § 96—98 sel. 22 järele osutub vanem teenistuse kohuste täitjaks — a) kui tema eelloetletud põhjustel teeb nooremale meeleuletuse ja see jääb tähelepanemata, b) kui tema on

nooremaga kõnelusis teda — vanemat puutuvate teenistuskohustuste üle.

Sv. N. S. § 100 põhjal karistatakse nooremaid vanema teotamise eest ikka 2—3 astet nõrgemalt. See on maksev aga ainult ohvitseride suhtes.

Kõigi määrustikkude järele on vanemal õigus arreteerida nooremat kuriteole piiri panemiseks, kuid seda karistust ei loeta distsiplinaarseks karistuseks.

Senise arutluse mõttes lahendab ka meie kaitsevää Distsiplinaar Seadluse § 25 vanema küsimuse.

Eesti rahvuslikust lipust.

Rahva keskel on valitsemas laialt arvamine, et meie praeguse sini-must-valge lipu ajalugu küünib halli minevikku. Vast mõeldakse koguni, et juba Lembitu võitles samade värvide all, et saatuslikul Jüri ööl lehvivad samad sini-must-valged värvid, kutsudes vapraid poegi koguma oma ümber. Ei taheta nagu uskadugi, et meie lipu ajalugu pisut üle neljakümne aasta vana, et ta tihedalt seotud meie vanema üliõpilasorganisatsiooniga Eesti Üliõpilaste Seltsi ajalooa.

Ei tohiks huvituseta olla, kui lühidalt puudutaksime neid olusid, ning aegu, milles sündis sini-must-valge lipp. Ei tohiks huvituseta olla pisutki tutvuneda tingimustega ning elamustega, mis ühenduses meie lipu minevikuga. Pikemalt leiame selle kohta prof. Juhan Köpp'i kirjutatud Eesti Üliõpilaste Seltsi ajaloo I osas (ilmunud Tartus EÜS'i kirjastusel 1925 a.).

Eesti üliõpilaste organiseerimine algas juba 1870 a. kuigi ebalegaalselt, kuid alles 1881 aasta kevadel tegi selts otsuse asutada korporatsiooni, sest tolaeagsetes oludes võis ainult korporatsioonist juttu olla kui üliõpilasorganisatsioonist.

Ühes sellega kerkis päevakorraale ka värvide küsimus. Ning koosolekul 17. septembril 1881 a. otsustatakse võtta osakonna (nii nimetati korporatsiooni) värvideks sini-must-valge. Miks on võetud just sarnased värvid, mitte aga mõned teised, selle kohta ei leidu mingisuguseid ligemaid seletusi. Mõned, kes asutajatele lähedal seisnud, tõendavad, et olnud mõduandvaks Soome värvid sinine ja valge — taevas ja lumega kaetud maapind — kuna must nende vahel pidi rääkima Eesti rahva pikast orjaõost. Teised kinnitavad, et värvide valikul pole olnud ühtki kõrvaleõõju. Ehk kuigi olid siin Soome rahvuslikud värvid mõnede asutajatest eeskujuks, siis niisugune värvide kombinatsioon, nagu ta meile praegu teada, kerkis osakonna asutamisel esimest korda päevakorraale.

Uus korporatsioon pidi kõigepealt nõutama endale korporatsioonide vanemate-kogu (Chargierten-Convent) kinnituse. Kõik loodeti hästi minevat ning telliti värvimütsid ja paeladki valmis. Kuid vanemate-kogu kinnitust ei tulnud. Mis aga tulemata ei jäänud, olid paljud sekeldused ja isegi ülikooli valitsusega kokkupõrkamine. Osakonda tembeldati salaseltsiks, kohalikes saksa lehtedes laotati isegi laimdusi tema kohta jne.

Kuid visa võitlus kestub edasi oma osakonna asutamise ümber. Jaanuari kuul 1882 a. antakse uus nimekirj sisse, mis täiendatud venelastega, kuid kinnitust ei tule ega tule. Selle asemel on aga asutajatel palju tegemist ülikoolikohtuga.

Kogu osakonna asutamise ajaloos mängib domineerivat osa Aleksander Mõtuse nimi. See mees nähes et kinnitust ei tule, et viimasedki lootused hakkavad kustuma, otsustab avalikult värvidega esineda. Suurel Reedel 26. märtsil 1882 a. pani A. Mõtus omale sini-

must-valge mütsi pähe, kuna ta vend musta mütsiga kõrvale asus, ja nadsõitsid niiviisi vooimehega läbi linna. Jõudes Rütüli uulitsale, peetakse nad Saksa korporantide poolt kinni. Tekib rüselamine, mis ähvardab lööminguks minna, juba välguvad kepid. Nõutakse Mõtusel värvimütsi äraandmist. Viis meest asuvad talle ümber ja kisuvad tal värvimütsi peast, ning sõidavad ära. Müts viidi ühe korporatsiooni korterisse, kus ta jalge alla sötkuti. Järgmisel päeval oli asi ulatanud ülikooli prorektorini ning viimane laskis värvimütsi oma juure tuua, kuna Mõtusel tuli sündmuse kohta ülikoolikohtus aru anda.

Lõpp on äärmiselt rusuvalt mõjuv: Mõtus mõistetakse Tartust väljasaatmisele kuni 1. augustini 1883 a. Nii kurb oli Eesti värvide esimene avalikkuse ette tulek.

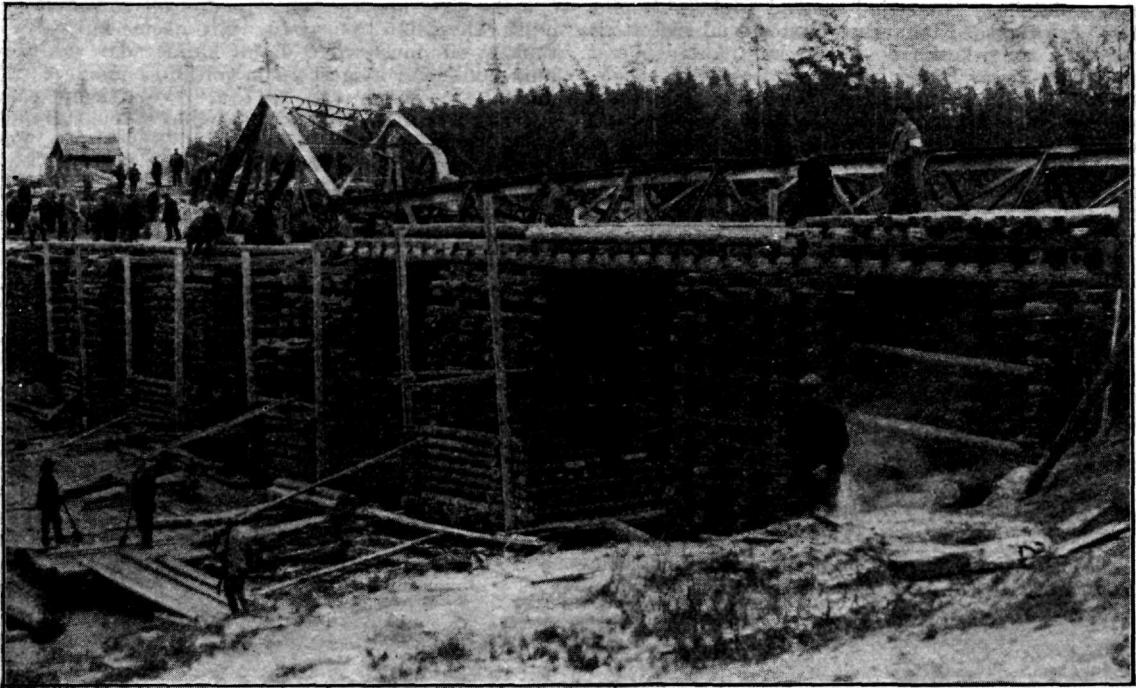
Ikka selgemaks ja selgemaks sai, et osakonna asutamise juttugi ei või olla ja ühes sellega kadus ka värvide küsimus ajutiselt päevakorraalt. Kuid mitte kauaks ei suuda Eesti üliõpilased unustada omi võitluses armsaks saanud värve.

1884 aasta omab ääretu suure ning põhjapaneva tähtsuse Eesti rahvuslike värvide ajaloo. Sel aastal nimelt valmistati esimene Eesti lipp (praegu alal Eesti Üliõpilaste Seltsis, Tartus).

22.—24. maini 1884 a. korraldas Eesti Üliõpilaste Selts väljasõidu Otepää kirikumõisa, õpetaja B. Sperlingi poole. Sõideti ühisel vankril, mille ette oli rakedatud kaheksa hobust. Kaasa võeti suur siidist sini-must-valge lipp, mille Seltsile olid kinkinud Tartu neid ja proud Dr. Hermannin proua ettevõttel. Mõni verst siin pool Otepääd pandi lipp lehvima.

23. mai õhtul oli pidulik lipu pühitsemine õpetaja maja saalis. Pühitsemist toimetati järgmiselt: Lauodi „Hellad vennad, astkem kokku.“ mille järele Seltsi esimees P. Hellat lausub „Vennad, see tund on liig püha, kui et mina ennast väärt küllalt võiks arvata siin parajaid sõnu pajatada... Taara vaim, kes Eesti rahvast senini kõigest viletsusest hoolimata elul on hoidnud, olgu sellel silmapilgul ja ka edaspidi meie kaitsejaks. Pühajärvele, Otepää pühale maale, on meid velle Sperlingi lahkus kutsunud, maale, kus iga puu jututud võiks jutustada, iga kivi veres veerenud ja iga mullatükk pisaraid on imenud. Siin laskem meid seda ära tunda, et Eesti alandusel ots on tulnud, laskem rõõmsal meelel ja ühel jõul Eesti ühendamise tööle võidelda. On aga ühel vennal veel teise vastu midagi ütlemist, siis pangu ta sellele kivi kaela ja uputagu kõik siin pühas järves ära sinna, kus see kõige sügavam on, et puhastatult ja pestult igaüks lähaks omale tööle. Isamaa, Sa helde, püha, kuule meie palve iha: „meid Su hoidjais pühitse.“

Sellele järgnes pärast laulu ja vennastamist lipu pühitsemine. Esimees teeb lipu lahti ja annab ta

Kaitsevägi vabadussõjas.

Koiva jõel 1919 a. kevadel.

Vabadussõja muuseumi kogust.

„vanamehele“ üle. Õpetaja B. Sperling soovib omas kõnes, et lipp lehviks alati „vapraste meeste ees.“ Lauldakse „Mu Jumal on üks kindel linn.“ Selle järele pidas Valga õpetaja R. Kallas vaimuliku kõne. Lipu pühitsemine lõppes naela löömiselega lipuvardasse.

Paar aastat hiljem omandab EÜS. kingituse teel paadi „Lennuki“. „Lennukil“ lehvib avalikult sini-must-valge lipp, ja ta on ka ainuke avalik värvide kandja, kuna Seltsi liikmed kannavad ainult Seltsi ruumides värvimütsi.

Hiljem (1887 a.) värvitakse ka paadikere kolmevärviliseks: vees olev osa valgeks, ja ülejäänud osa mustaks ja siniseks. Kuid aast-aastalt kaob „Lennuki“ kuulsus ja 1891 a. ei ole temast enam kuulda. Nii on kokku varisenud ka see sini-must-valge lipu kandja.

1890 a. teeb Selts jällegi otsuse asutada korporatsioon, kus jäädakse endiste värvide juure. Seekord läheb alguses asi mõningate takistuste peale vaatamata kaunis õnnelikult, korporatsioonide vanemate-kogult saadi kinnitus. Ka ülikooli prorektor oli asjaga nõus, puudus veel õpekonna kuratori luba. Ning see jäigi tulemata. Sellega olid jällegi surutud Eesti värvid ainult seinte vahele. Kõigest hoolimata kannavad paljud Seltsi liikmed ometi värve, olgugi katte all.

Hiljem (1900 a. sügisel) keelas Selts oma liikmetel värvide kandmise ka katte all. Kuid sellest hoolimata jätkavad mõned kandmist, ehk küll teavad, et neist selle eest karistus ootab. Väga sageli kantakse kolmevärvilisi rinnanõela ja taskukella ripatseid. Ka on moodis sini-must-valge kiviga sõrmused.

Ei saa siin kohal nimetamata jätta ühe Seltsi liikme kokkupõrget ajalehepoisikestega, mis oli seotud sini-

must-valge mütsiga. Nimelt oli „Uudiste“ toimetus oma lehemüüjatele poisikestele lasknud valmistada umbes samasugused mütsid. Vaksalis puutusid poisikesed ühe Seltsi liikme silma, kes ei suutnud kannatada, et värvidega, mille pärast oli tulnud EÜS'il palju kibedaid päevi üle elada, alandavalt ümber käiakse, ning mees hakkas poisikesi „kolkima.“

Esimest korda avalikult esines Eesti lipp teiste lippude kõrval 1905 a. rahutuste päevil. Ka see kord tuli kannatada meestel, kes kogunud sini-must-valge lipu alla. Sellest rongikäigu üksikasjadest räägitakse „Post.“ Nr. 231 ja 232 — 1905 a., kuid siin kohal piirdume vaid üldjoontes, kuivõrd ta seotud Eesti rahvusliku lipuga.

18. oktoobril keskpäeval kogus umbes 2000 eestlast kõigist seisustest Eesti näituse platsi peahoonesse rahvakoosolekuks. Juhatajaks valiti J. Tõnisson. See koosolek seadis üles rea nõudmisi. Vaideldi ja sõeluti. Kui oldi ühinevate sihtide juure jõutud, toodi telgr., kus selgus, et 17. okt. manifesti läbi juba enamik nõudeist on täidetud. Meeleolu oli ülev. Järgmisel päeval otsustati korraldada suurejoonelist rongikäiku — „noore priiuse üleduseks“. „Pühitseme vabadusepidu, teeme tänasest ja homsest päevast rahvusliku päeva“ hüüab Jaan Tõnisson koosoleku lõpetades.

19. oktoobri hommikul kogusid seltsid Näituse platsile, kust algas rongikäik Käsitööliste Seltsiga eesotsa, selle järgnes Eesti üliõpilaste Selts oma sini-must-valge lipuga. Leinamarsi helide saatel katmata peadega liikus rong hobuste postijaama platsile, kus 17. oktoobril oli verd valatud (nimelt sai siin surma kokkupõrkamisel sõjaväega

kooliteener Adamson). Rong peatub, lipud kummarduvad. Marseljeesiga minnakse edasi laatsareti aknate alla, kus ravitsusel 17. okt. haavatud. Edasi minnakse raekoja platsile. Kõnelejad asuvad raekoja trepile. Kõnet eksitatakse. Hakatakse ülestõstetud rusikatega ähvardama rongi keskpaiga poole, kus nähti lehvivat rahvuslikku lippu. Nähes, et kõnelemisest välja ei tulla, pöörab rong läbi Jaani uulitsa Ülikooli poole. Siina jooksevad vastased, kes raekoja ees segadust püüdsid tekitada, läbi Rütli uulitsa vastu. Tekib sõnavahetus. Keegi vene üliõpilane haarab rongijuhatajal (arvatavasti J. Tõnisson) kuue hõlmast kinni, kuna teine tahab teda kepiga lüüa. K. E. Sõõt, kes ka rongi hulgast, haarab kallalekippuja kinni ja tõukab ta minema. K. E. Sõõt saab tugeva hoobi kiviga pähe, kuid ta ei lahu reast. Ta tõstab verise rätiku, „et vandudes laulda ja lauldes vanduda“ (nii kirjutab ta ise Post. Nr. 231—1905 a.) Kõlab: „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“. Ülikooli eest liikus rong Käsitöölise Seltsi juure Vene uul. ja tahtis sealt edasi liikuda Loomaarstide Instituudi poole. Siia jooksid jällegi vene üliõpilased punaste lippudega vastu ja nõudsid rahvuslikkude lippude väljaandmist, mis muidugi ei sünninud.

Veendudes, et uulitsal kõnepidamine otse võimata iganagu vahelesegamiste tõttu, pööras rongikäik Taara aida, kus oldi pikemat aega koos.

Näeme, et eriti kurvad on olnud Eesti lipu esimesed esinemised. Ent see sallimatus vastaselt poolt aina

tõstis meeste armastust oma lipu vastu ning, peaaegu, ta sai teatavaks laiematele hulkadele. Sini-must-valge lipp oli rajanud endale tee rahva sekka.

Ka pahempoolne ajakirjandus oli äärmiselt vaenulik rahvusliku lipu vastu. Nii näeme kui palju on tulnud sini-must-valge lipul kannatada valupäevi, kuid hoolimata kõigest on ta võitnud endale väärilise koha. Nii sammuvad 1917 a. revolutsiooni päevil Peterburi Eesti sõjaväe osad ja palud seltsid sini-must-valge lipuga pikkades ridades läbi Nevski (s.o. Eestlaste meeleavalduste päeval veebruaril 1917 a.).

Siin on juba valitsemas üldine veendumus, et sini-must-valge lipp ei ole ühe organisatsiooni oma, vaid et ta kogu Eesti rahva tunnete väljendaja. Võeti kui iseenesest arusaadavalt, et sini-must-valge lipp on rahvuslik lipp juba hallist minevikust saadik. Ka kodumaa linnades tarvitati 1917 a. revolutsiooni päevil laialt sini-must-valgeid linte samuti ka lippe.

Lõpuks julgeme soovida, et vast oleks otstarbekohane selle peale mõelda, kuidas Eesti lipu ajalugu eri raamatuna välja anda. Igatahes tehtaks sellega tänuväärt töö ära. Raamat võiks sisaldada peale muu ka Riigikogu poolt vastu võetud lipu seaduse. Oleks väga tähtis kui laiemad kihid saaksid pilku heita meie rahvusliku lipu arengusse. Oleme ju sini-must-valge lipu all püüdnud edasi poolaastasada ning oleme selle tähe all võitnud endile iseseisvuse.

-or-

Muljed Inglismaa reisilt.

I.

Rahulikult kerkib silmapiirile Inglismaa lumi-valge rand, mida La Manche'is liikuva Briti Atlandi ookeani laevastiku sõjalaevade suitsevad korstnad tunnistavad: Great Britain on endiselt merede valitseja.

Inglise hallide ristlejate liikumine tõusval ja mõnaval vetepinnal pakkus kaunima vaate. Imestamisväärne kergusega libisesid nad kui mängides, rasked ja sügavasti vees istuvad merihiiuglased, tehes äkilisi pöördeid, sööstudes mingisuguses suunas noolena ning naasides sama kiiresti. Nad liginesid ja kaugenesisid hetke lennul, neelasid sõna tõsises mõttes sõlmi, sukeldusid ilma vähemagi hädaohuta kõrgelehaaravasse lainetesse, ning tõusid uhkeina nende harjule. Rasked, kuid samavõrd kerged, nobedad ja mänglevad olid nad kui kajakad...

Laevalael antakse korraldusi maabumiseks. Nende põhjal võid varsti otsustada, et välismaalastel sissesõit Inglismaale raskem on, kui kusagile mujale. Iga sissetulija mitteinglane võetakse piinlikuima kontrolli alla. Briti võimud tahavad põhjalikult teada, mis otstarbel sa ühendatud Kuningriiki sõidad, kus kohal kavatsed peatuda, kui kaua j.n.e. Ja peab ütleva, et sarnane valjus praegusel ajal on paratamata tarvilik, sest vastasel korral oleks Inglismaa kindlasti iganugusest mitte-soovitavast elemendist ülejuutatud.

Esimene küsimus, mis immigration officer Folkestone'is minu maabudes mulle peale pakikontrolli ette pani, oli: „Kuidas on praegu Tallinnas peale 1. detsembrit?“

Selgub, et ta kommunistide mässukatse päeval Tallinnas on viibinud ja nüüd Eestit väga hästi tunneb. Üldse peab tähendama, et 1. det. sündmus meie nimele on toonud väljaspool rohkem head, kui halba. Peale 1924 a. 1. detsembrit teavad inglased, kes enne Eesti nime vaevalt kuulnud olid, et see Eesti ei tähenda

mitte mõnda linna Nõukogude Venes, vaid iseseisvat Vabariiki, kes oskab omas kodus korda luua. Mässu mahasurumine on meie kaitseväge prestiihi väljaspool tuntavalt tõstnud. See on parim tunnistus meie kaitsevääst ja sisemisest jõust pärast Vabadussõda. See on tõsiasi, mis väljamaalastes, eriti inglastes äratanud meie vastu lugupidamist ja usaldust.

Juba esimene kokkupuutumine Inglismaaga näitab, et viibid tööstusriigis. Kõik on tahma korraga kaetud — vabrikud, elamud ja vagunid. Viimased muidugi väliselt, sest seestpoolt on Inglise vagunid luksuse viimane sõna: kupee vaibaga üle löödud juba II klassis, peegel j.n.e.

Raudteed on Inglismaal, vastandiks mandrile, eraseltside käes. Millist komforti siin omavaheline võistlus ja järjest kasvav konkurents autode poolt tagaajama sunnib, seda võis näha Wembely näitusel, kus mõned viimase aja Pulmani vagunid olid välja pandud.

Edasi konstateerid kaks ammutuntud joont inglase iseloomus: individualismi ja armastuse spordi vastu. Inglise ei salli kasarmut, ta tahab tingimata lahus elada.

On laupäev. See on päev, mil inglane varem kui harilikult töö lõpetades oma offic'ist või büroost välja sõidab vabasse loodusse uut jõudu koguma. Kes kaugemale sõita ei jõua, see rattab parki või jõe ääre, sest seda nõuab Week-end — nädalalõpp. See on traditsiooniline komme, mida ei ole suutnud kõigutada isegi ilmasõda. Siin vabas looduses andub inglane täieliku innuga oma armsamale lõbustusele — spordile. Ja õigusega nimetatakse Inglismaad spordi kodumaaks. Siit on sport üle ilma levinud tema mitmekesisuses. Kuivõrd Inglismaal sporti harrastatakse, seda näitavad järgmised arvud: väikesed Epping'i linnakeses, kus mul juhus oli viibida, on 114 kriketi- ja 139 tennis-platsi ning 242 jalgpallivälja.

Londonist enesest on juba niipalju kirjutatud, et seda korrata ei maksa. Mida rohkem teda vaatled, seda enam tahad näha. Reisida Inglismaal ja jätta käimata Londonis, on nagu olla loomaias ja mitte näha elevanti.

Möödunud ilmasõja tagajärjel on huvi Londoni vastu suurem kui kunagi enne. Ajaloolistele kohtadele on seltsinud uued, ilmasõja mälestustega seotud nimed, nagu tundmatu sõduri hauad Cenotaph, kuninglikus Õhujõududes langenute mälestussammas ja teised, millest räägin edaspidi. Enam kui neli aastat oli Londonis sakslaste õhujõu kallaletungimise objektiks, mille all kannatasid valgustus, ühenduse võimalus ja lõbus-tasuvõimalused. Nüüd on aga sõja tagajärjed väliselt kadunud. Lugesin äsja Inglismaal müügile ilmunud raamatut, mis laialdaselt käsitleb Saksamaa õhulaevastiku kallaletunge ilmasõja ajal Inglismaale. Raamatus on ülesloetud 51 zeppelinide ja 52 lennukite kallaletungi. Üldse on heidetud 9000 aviopommi, surmatud 1413 inimest ja haavatud 3408. Üksi Londonis on surmatud 670 ja haavatud 1962 inimest. Kõige kohutavam õhukallaletung Londonile oli 13. juulil 1917 a.; siis surmati 162 ja haavati 432 inimest. Saksa õhulaevastik, mis pommitas Londoni, koosnes harilikult 16–40 lennukist korraga.

Pargid hotellid, klubid, muuseumid ja teised avakud asutused, mis ilmasõja ajal suluti, osalt valitsuse

tarvidustele rekvireeriti, on jälle avatud ja oma endise hiilguse omandanud. Välismaalasele pakub London kahtlemata huvitavat ja suurepärasemat pilti, kui ükski teine Euroopa linn.

Kõige pealt juba lugematu autode hulk, mis südalinnas — Citys — nii suur on, et jalakäija esiotsa sõna tõsisel mõttes enam ei tea, kuidas üle tänava pääseda. See on vaid esiotsa, sest liikumine on siin nii hästi korraldatud, et üldiselt palju julgemini võib liikuda kui näiteks mõnel Tallinna tänaval. Kõik liigub siin politseiniku lihtsa käeliigutuse järele, kes seda murduvaos hoiab, temale omase korrektsuse ja taktitundega autode ja vabrikute suitsu sinises segus.

Siin on kõik rahvad esitatud, alates valgenahkestest eurooplastest kuni vasekarva hindudeni. Siin on kõige suuremast rikkusest kuni pennita hulguseni vaid üks samm...

On juba pime. Paistavad Londoni eeslinna tuled kuid lendame ikka edasi läbi linna. Viimaks ometi oodatud jaam. Väljas autode lõpmatu rida. Kus on maa-alune raudtee. See kihutab sügavuses mingisuguses ses sihis, millest aimugi pole. Maa alt jällegi välja. Pime. Lähed õnne peale, otsid, küsid. Selgub, et õieti oled tabanud. Varsti leiad otsitud numbri ja uinud puruväsinult Londoni autode ja raudteede raginas...

E. M-s.

Side ohvitseride kursustelt.

Ekskursioon Tartu telefoni vabrikusse.

Sõjainimestri käs. nr. 301—1. a. korraldusega algas möödunud aasta 1. oktoobril Sv. ühend. õpe-asutuste juures tegevust side ohvitseride kursus. Õpekava kestvus oli määratud 15 öpenädala peale,

missuguse aja vältel kursustele komandeeritud ohvitseride tutvustati nii side tehnikaga kui ka taktikaga. 9. veebruaril s. a. sooritasid 16 ohvitseri lõpu-eksamid vastavate komisjonide ees.

I. Side ülemate ekskursionsioon Tartu telef. vabrikus. 13./14. I. 26.

1. Tartu telefoni võrgu direktor h-ra Kõva. 2. Ekskursiooni juhataja ins. Nuuter-Tammin.

Kursuse kestvusel võimaldati kursantidel tutvuda side abinõudega ja nende valmistamisega kodumaal. Huvitavamateks päevadeks kujunes viibimine Tartu telefoni vabrikus 13. ja 14. jaanuaril. Selle ekskursiooni esimesel päeval võeti kursandid vabriku administratsiooni poolt väga lahkelt vastu. Vabriku direktor hra Kõva ja asjaajaja hra Tammarski saatsid ohvitseride gruppi, pühendades oma tööaja üksikasjalisteks seletusteks vabriku elu-olu ja töö kohta. Vabrik töötab juba kauemat aega, olles asutatud 1907 a.; iseseisva tööna valmistab peale igasuguste telefoni aparaatide õige mitmesuguseid keskjaamu, piksekaitsjaid, kaabelkaste, elektrikellasid, transformatoreid ja nendele kuuluvaid osasid. 1924 a. alates valmistab vabrik ka raadio vastuvõtte aparaate. Side vahendite üksikasjalist valminemist võis selgesti jälgida igas staadiumis kõigis vabriku jaoskondades. Viimastest on vabrikul mehaanika, lukusepa, stantsimise, treimise, poleerimise, nikeldamise, tislari, maali ja lakeerimise, montaashi, nõõride valmistamise ja traadikerimise jaoskonnad, missugustele aladele vastavalt vabrik igasuguseid töid täita suudab, sest kõik jaoskonnad on uuema aja nõuetele vastavate masinatega varustatud. Vabriku produktsiooni, mis normaalselt 5.000 telefoni aparaati ja hulk kommutatoreid ning tarbeasju, on võimalik tarbekorral kahekordseks tõsta. Peale kodumaa tarviduste

rahuldamise on vabrik mitmesuguseid aparaate ekspordeerinud peale lähemate naabermaade Läti ja Leedu ka kaugematesse maadesse, peaaesjalikult Rumeeniasse ja Greekamaale, viimasel ajal ka Siberisse — Harbiini.

Vabriku püüdlikkus on tähelepanu vääri; kogu aeg sünnib tarviduse järel aparaatide täiendamine ja ümberkonstrueerimine, mis sihitud selleks, et saavutada väljalastavate abinõude soliidset välimust ja konstruktsiooni.

Kursandid jälgisid huviga vabriku sisemist elu, valgudes gruppides vabriku jaoskondadesse.

Esimene ekskursiooni päev lõppes vabriku administratsiooni ja kursantide ühise pildistamisega. Järgmise päeva õhtul demonstreeris vabriku juhatuse vabrikus valmistatud raadio vastuvõtte aparaadi tegevust.

Veetes õhtu koduselt kaetud teelaua juures sõbralikus juhuajamises, vaheldusid laulud Moskvas kontsertidega Inglismaalt, Saksamaalt ja Rootsi ühtmeelne heakskiitmine paistis kuulajate ilmet.

Jäi kindel veendumus Tartu telefoni vabriku elujõulisse tulevikku. On ta ju ainuke Baltimail.

Sügava tänuga meelestavad kursandid vabriku administratsiooni lahket vastuvõttu — mis nii omane vabriku üldisele vaimule.

A. K-t-n.

Märkeid õhuvaatluse eest varjamise kohta.

Neli korda aastas ilmuv Inglise sõjandusajakiri: „The Army Quarterly“, jaanuar 1926, toob Inglise lendurleitnant R. L. Stevenson'i kirjutuse „Märkeid õhuvaatleja eest varjamiseks.“ Need märked on tegelikkude harjutuste ja katsete tagajärjed, seega eriti väärtuslikud, mispärast kirjutuse alamal täielikult toome.

Õhujõudude ja nende tarvitamise kasv on suuresti kaasa mõjunud küsimuse tähtsusele, kuidas varjata maapealseid vägesid õhuvägede eest. Hoolimata sellest on peale sõda selle kohta väga vähe kirjutatud. Küsimusele pole teaduslikult lähenetud ega pole ka laiemas ulatuses teostatud „varjamise kavasad“, mis annaksid igakülgeid väärtuslikke tagajärgi.

Ilmasõja ajal saavutas kindlustuste ja seisukohtade varjamine tähelepanuväärivaid tagajärgi. Tehti suuri jõupingutusi, et õhuülesvõtete tegijat petta, ja kirjutati käsiraamatuid, et näidata, millelt erinesid vastase varjamise meetodid meie omadest. Kuid tolleaegseil tingimustel, kus vägedel oli tarvitada peaaegu piiramatult aega ja materjali, oli asjale kergem läheneda.

Varjamise probleemi lahendamine olgu vastav ka liikumissõja tingimustele, kus tarvitada vähe aega, materjali ja tööjõudu.

Ilmasõja ajal oli liikuvate vägede varjamine harva tarvilik, sest suurem osa liikumisi rinde eelraionidesse teostati ööse või ühenduskaevikute varjul. Lenduri vaatepunktist olid lahkiminekud liitlaste ja sakslaste vahel ses suhtes väga suured. Saksa eelraionides nägi ta „rahu ajal“ vaevalt midagi muud kui kaevikuid ja patareide seisukohti, kuna Inglise liinid näitasid väikesi valgeid telke, granaadi trehtrite keskel peeta- vaid jalgpalli võistlusi ja märgatavat hoolimatust eelraionide transportliikumise suhtes.

Tänapäeva varjamisprobleemid on palju raskemad ja kiirema iseloomuga, ning harilikult kahte liiki: 1) vägede varjamine, öösel ja päeval, nii liikvel kui seisakul; 2) kui liikumine on avalikuks tehtud, siis vägede jõu ja kavatsuste varjamine.

Vaatleja on õhus oma nägemise võimalustes harilikult rohkem piiratud kui võiks oletada. Esimesena piirab tema nägemisvälja tänapäeva masina alumine tiib. Vaatleja istub viimase kohal ja taga, ning järelikult tema vaade ümberingi sarnaneb sellele, mida ta näeks põrandast, kui ta istuks pika kitsa laua ääres.

Ta võib näha asju eest, kui masin viltu, kui alumise tiiva eeläär nad jälle varjab, mille järele nad mõneks ajaks kaovad, olenevalt masina kõrgusest maapinna kohal, kui nad jälle vertikaalselt tema all nähtavale ilmuvad.

Kuna see vertikaalne vaade on arusaadavalt kõige parem, siis on teatud aja jooksul vaatluse all väga piiratud alad; peale selle liigub lendur maapinna kohal suure kiirusega. Järelikult võivad tal kergesti nägematuks jääda asjad, mida ta näeks, kui ta keerleks paigal, tähelepanu mõnesse ebaharilikku esemesse köitunud.

Mitte ainult kiirus ei raskenda tal asjade nägemist. Ka vibratsioon ja õhuvool takistavad teda lennukil oma vaadet koondamast. Vibratsioon ei tekita mitte üksinda kergeid ja kiireid silma ja eseme vahelise kauguse muudatusi, vaid andub ka edasi silma üksikuile osadele.

Propelleri tekitatud õhuvool on teiseks vaatlemist suuresti segavaks elemendiks, mis ühenduses vibratsiooniga binokli tarvitamise õhus võimatuks teeb. Kõik, kes pikksilma või binoklit on tarvitanud, teavad, et kaugel vaatlusel on tarvilik püsivus, ning mõistavad, kui palju rohkem näeb vaatleja, kes samal kõrgusel liikumatult õhupallil asub. Vaate mõnele asjale koondamise näitena võiks olla golfi palli otsimine lubja prahi hulgast — palli ei näe enne, kui vaade tõesti ta peale on koondunud. Samuti on lugu lennukilt vaatlejaga. Pealiskaudne vaade kibuvitsa pöösastikku, kus mehed ja hobused varjul, ei näita talle midagi, kuid vaate sellele alale koondamine võib tal võimaldada kõik näha.

Peale nende puhtmehaaniliste raskuste on veel olemas ootamatu, kuid suur raskus — osata eraldada asju, kui neid vaadelda ebaharilikult, võiks öelda, ebaloomulikut vaatepunktist. Õhuvaatlejal on plaan-

vaade paljudest asjust, mida ta harilikes tingimustes on harjunud nägema nende püstasendis. Seega on õhuvaatleja tegevus raskendatud, ja kõrvale jättes värvi, varju ja liikumise tingimusi, võib öelda, et ta näeb kõige paremini asju, mida ta maas on harjunud ülalt nägema. Ta tunneb kergesti ära lillepeenrad, teed ja jalgrajad, kuid tema kaasinimene moonutub ainult peaks ja õlgadeks ja teda võib üles leida ainult ta liikumise ja varju läbi. Ja see on esimene tegur, mida õhuvaatluse eest varjamisel arvesse tuleb võtta. Sellest tegurist olenevad, nagu hiljem näeme, paljud suure tähtsusega abinõud, nagu varju kaotamine, mis käesolevas artiklis hiljem vaatlusele tuleb.

Kuigi nägevuse ja valguse mõjud õhuvaatluses on üldiselt tuntud, ei tule siiski imestada, et mitmesugused iseenesest ebaharilikud tingimused tulevad kombineerida eelpool mainitud raskustega, et esile manada tähelepanuväärivaid optilisi effekte. Nii teeb sagedasti madalalt maapinnal asuv uduloor, mis maapealt nähtav pole või sealt vaatlemist suuremat ei takista, maapinna vaatlemise vastu päikest võimatuks. Selle põhjuseks on asjaolu, et päikese kiired peegelduvad üldalt tagasi sarnase jõuga, et nad vaatleja pilgu tumestavad. Samal põhjusel stüdistati sõja ajal Inglise lendureid, et nad hommikuti kauaks voodi jäid, kuna Saksa lendurid olid koidust kuni lõunani väga tegevad. Need kes stüdistasid, ei pannud tähele, et sedamööda kuidas päev lõpule jõudis, muutusid Inglise lendurid tegevaks, kuna sakslased lahkusid. Selle põhjuseks oli, et rinne jooksis harilikult põhjast lõunasse ja maapinnal asuv udu tegi inglastele vaatluse väga raskeks hommikul, sakslastele aga õhtul. Tugevad vastase õhujõud takistasid aga sel ajal meie lenukitel vaatluse toimetamist vaenlase poolt meie poole.

Ebaharilik nähtus on veel, et ligemale tund aega pärast päikese tõusu on peaaegu võimatu näha esemeid maapeal. See on isegi hommikul kui nähtavus muidu kõige parem ning udu ja pilved puuduvad. Selle põhjuseks on arvatavasti, et päikese kõige heledamad kiired, kui nad veel maapinnani pole jõudnud, tabavad esmalt lennukit tema kõrguse tõttu, asetades vaatleja olukorda, et ta vaatab võrdlemisi valgest suurde pimedusse. Tagajärg on sama, mis heledasti valgustatud ruumist õõpimedusse vaadates.

Selle seletuse kinnituseks on fakt, et kui taevast on pilvis, peegeldub neilt valgus maapinnale, mis siis on kergemini nähtav.

Peale nende üllatavate lahkuminekute oodetu ja nähtuste tegeliku kujunemise vahel on olemas teatavad reeglid, mis ühenduses nähtavusega õhust. Õhust vaatleja peab leidma kokkuleppe oma nägemisvälja vahel, mis kasvab kui ta kõrgemale tõuseb, ning maa peal asuvate esemete kuju ja selguse vahel, mis kõrguse kasvamisega väheneb. Laskub ta alla 1000 kuni 500 jala, võib ta vahet teha oma ja vaenlase vahel, metsadesse ja kaevikuisse näha. Vaatleb ta aga 5000 jala kõrguselt, võib ta avalikuks teha ainult suurte üksuste liikumist lagedal. Kui nägemise tingimused head, võib isegi suurelt kõrguselt näha liikumist mööda tuntud teid nagu kanalid, maanteed, raudteed.

On kaks peategurit, mis ülalt vaatlemisel aitavad kaasa esemete kindlakstegemisele maa peal. Need on: 1) tutvus ja 2) kontrast.

1. T u t v u s. — Kui vaatleja on tuttav teatava asjaga ja seega ta kõrgust teab, võib ta teda kergemini üles leida, kui ta teda viltu vaatleb. Varjud on samuti tutavad, sest nad on asja kõrgusvaate siluetid. Nii on, kui ülalt vaadelda kaamelit, kes liivaga, mida mööda liigub, ühte värvi, väga raske avalikuks teha, kuid tema varjus ei saa eksida. Varju eest võib hoida kolmel viisil: a) teda mõne teise asja, nagu sein, kalju rahn, puu varjusse peites; b) projekteerides ta mõnele vertikaalsele pinnale, s. o. seistes nii, et vari langeb mõnele

seinale¹⁾, c) teda ära kaotades, s. o. asetades keha vaatleja ja varju vahele. Nii võib inimene maha heites oma hariliku varju ära kaotada.

Teatavalt valguse tingimusil õhtul ja hommikul võib õhust jälgi näha, mida maa peal sugugi näha pole. Nii nägi Salisbury lagendikul keegi, et patarei sõitis lahtisele positsioonile, lasi kümme pauku suurtüki kohta ja lahkus. Mõni päev hiljem nägi ta oma üllatuseks samalt pallilt patarei väljasõidu jälgi ja rauaesiseid laskelappe, mis vahepeal polnud kadunud. Ja ometi oli võimatu maapeal liikudes neid jälgi tähele panna. Sõja ajal toimetasid patarei ülemad mitu korda endi hoolega varjatud seisukohtade õhuluuret, kuid pöörsid tagasi pettunult, sest nägid, et nende hästi toimetatud maskeerimine tehti seega avalikuks, et asus ühele kohale kokkujookivate jälgede tsentrumis. Teisest küljest võib tähelepanu vääriva näitena tuua Saksa patarei, mis kaua aega hävituse eest pääses. Ta asus küntud põllul ja patarei ülem lasi igal hommikul üleskündä jäljed, mis varustuse ja laskemoona toojate poolt öösel tehtud. On raske öelda, kuidas jälgi õhuvaatluse eest tuleks varjata, kuid igatahes annab tagajärgi, kui väed viiakse üle lagedate alade väikestes või lahtistes formatsioonides, ja kui võimaluse korral tarvitatakse liikumiseks piirjooni, nagu teid, pöösasadu tiikide ääri, jne. Traktorite ja tankide liikumist võib nende väga selgete jälgede tõttu õhust hõlpsamini avalikuks teha kui hobuveoga sõiduriistade omi.

2. K o n t r a s t. Teine peategur, mis asjade avalikuks tegemist õhust hõlbustab, on kontrast. On olemas kaht seltsi kontraste, värvi kontrast ja liikumine. Viimane on liikumattuse kontrastiks. Värvikontrast ei tarvita seletust. Tagapõhja üldpõhimõtted ja tähtsus peaksid kõigile selged olema, ja üldiselt võib öelda, et mida tumedam tagapõhi, mille üle väed liiguvad, seda raskem on neid üles leida. Ses suhtes on nimetamise väärt, et nüüd enam ei püüta eelikuid, padruni kaste ja traktoreid ülalt maskeerida. Nimetatud veoriistade harilik kate oleks näiliselt mingi kerge khaki värvi võrk, ja see on väärtuse õhuvaatleja vastu, sest ta paistab kätte, nagu maapealne signaal rohelisel tagapõhjal. Sõjapidamise tingimused tulevikus nõuavad kindlasti väljal sõdurit saatvate veoriistade maskeerimist.

Tuleb hoida piinliku hoolega kõigi ebaharilikude värvi kontrastide eest, mis võivad õhuvaatleja tähelepanu enda peale tõmmata. Nii võib päikese kirde peegeldus mõne mehe rakmete hiilgavalt osalt vaatleja sundida laskuma, et asukohta uurida, mis muidu suurepärast varjet oleks pakkunud. Kord tehti pärast pooltundi kestnud vaatleja asjatuid otsimisi avalikuks terve ratsaväe brigaad, sest nähti tõusvat nõrka suitsu jüga. Tarvitati tuld kohvi keetmiseks hommikueine juure ja seda ei varjatud hästi. Vaatleja arvas, et käesoleval juhusel peab tule põhjuseks midagi ebaharilikuks olema, sest aeg oli liig varajane isegi seks, et põllutöölised oleksid võinud väljas tuld teha.

Liikumiskontrast tõmbab vaatleja tähelepanu kohe enda peale, eriti kui liiguvad tihedas formatsioonis massid, mis kompaktselt varju heidavad.

Liikumine on sõjas mõõdapääsematu ja tuleb saavutada kompromiss kiiruse ja varjamise vahel. Formatsioonid tulevad lõhkuda kõige vähemateks osadeks, mis aga alamatele juhtidele siiski kontrollierimist võimaldavad. Tuleb öelda, et maskeeriva värvimise esimeseks ülesandeks oli reeglipäraste vormide muutmine.

Eskadron rühma kolonnide joonel tuntakse ära iga õhuvaatleja poolt esimese pilguga, kuid isegi 2000 jala kõrguselt oleks äärmiselt raske teda ära tunda, kui ta ebareeglipäraselt liigub.

¹⁾ Nii jäi ratsaväe rühm kaua aega tähelepanematuks õhuvaatlejale, kes teda otsis, sest mehed pöörasid hobuste pead seinale päikese poolsesse külge ja jäid täiesti liikumatuks.

Seega oleks esimeseks nõudeks lahtised, ebareeglipärased formatsioonid ja seda nõuet võib täiendada, et jõudude suurust varjata, teise nõudega — ebareeglipäraste üksuste ebareeglipärased liikumised ebareeglipäraste vaheaegade järele. Järgnev oleks jõudude tugevuse varjamise näide. Eskadronil tuleb liikuda metsast poole miili kaugusel asuva teise varjeni. Kui eskadroni ülem jagab oma rühmad mittevõrdseteks osadeks ja saadab nad varjeni mitmesugustes formatsioonides, mitmesugusel kiirusel ja mitmesuguste vaheaegade järele ja kui kui õhuvaatleja ei jää selle ala kohta terveks liikumise ajaks, siis on väga raske uskuda, et ta võiks arvata, palju ratsaväge sellel alal liigub. Võib oletada vaatleja raskusi, kui sarnast taktikat suuremal ulatusel tarvitatakse.

On olemas veel kolmas liikumise varjamise abinõu. See on liikumine üksteise järele reas loomulikkude piirjoonte liinil maa peal, nagu müürid, aiad. Isegi kahe rohelise põllu vaheline peenar pakub teatavat kaitset.

Õõluure küsimus on väga huvitav — just sellepärast, et temast on väga vähe teada. Seda mõõda kuidas aeg möödub, kasvab ta tähtsus, kuid nagu harilikult ikka on siin edenemine rahu ajal pikaldane. Ka siin valitseb arvamine, et vaatleja võib rohkem näha kui see tegelikult on. On kahtlane, kas ta suudab kõige heledamal kuuvalgel õõl liikumist sel ulatusel vaadelda, et sest vähegi kasu oleks. Kuid valgustusparashütide arenemine peaks võimaldama õõsel võrdlemisi edukalt luuret toimetada.

Valgustusparashüti allalaskmisel esineb terve maastik väga reljeefsel, nii et need, kes maa peal asuvad, arvavad, et iga tühisem kui üksikasi on vaatlejale ülat näha. Kuid tegelikult on see hoopis teisiti, ja vaatlejat ennast ootab sama pettus: ta arvab, et tema lennuki iga osa on maas olijale nähtav. Valgustusparashütid ei ole enam kasulikud 2000 jala kõrgusel ega pole seda ka 200 kuni 300 jala kõrgusel, sest nende valgustus raadius on siis liig väike. Asjad, mis otsekohe valgustusparashüti all, kui ta langeb, on kõige vähem nähtavad. Selle põhjuseks on vististi pimestav valgus ja vaatlejale nähtavate varjude puudumine. Teisest küljest aga heidavad valgustusvälja äärtel asuvad esemed sügavaid varje, mis annavad häid peitmise võimalusi.

On üldiselt teada, et kunstlikus valgustuses ei anta värvid edasi õigelt. Selle tagajärjel paistab rohi parashüti valgustusel nii hiilgavalt rohelisena, et ta tagapõhjana vägedele head varjet pakub. Kord õõse oli üks pataljon Salisbury lagedal väljas eelpostidena, kui ühesuguses kauguses neli valgustusparashüti tema eelpostide joone kohal alla lasti. Väed muidugi arvasid, et nad on avalikuks tehtud, kuid tegelikult ei näinud vaatleja midagi, sest mehed jäid, rohtu maha heites, liikumatult paigale. Sel korral tarvitati väikeselülisi valgustusparashütte, ning võib oletada, et uuemad suurejõulised parashütid oleksid paremaid tagajärgi annud.

Teisest küljest, kui parashütt peaks langema tee kohale, on seal iga asi, olgu liikvel või paigal, selgesti näha, sest eelpool nimetatud tingimustel moodustab tee väga hea tagapõhja.

Kuid on kaks tähtsat tegurit, mida, kui valgustusparashütt langeb, tuleb kohe kasutada: 1) on olemas valgustusparashütide eest kaitsmise võimalused; 2) on teatav periood, nii öelda „armu aeg“, enne kui parashütt vaatlust võimaldab.

Tuleviku sõjas on väga raske varjata suuremaid väeüksusi, olgu liikvel või seisakul, kui iga üksik sõdur kohe ei tea, mis teha, ilma et seda talle tarvis öelda. Tuleb sõjaväele peale sundida raudne distsipliin, sest üksik sõdur võib, kui ta pole distsiplineeritud, vaatleja tähelepanu oma peale tõmmata ja terve olukorra ära anda. Ja kui vägedele ei õpetata varjamise põhimõtteid ja meetode rahu ajal välja töötatud kavade järele, ei suuda nad sõja ajal vastase õhujõu kohaleolekul enesekindlalt liikuda.

On ülesseatud põhimõte, et staabi ohvitserid peavad teatava ala varjamise võimaluste hindamiseks osavad olema ja ometigi ei ole neile juhatuseks midagi kirjutatud.

Ainult need, kes on õhust näinud vägesid ilma varjumiseta tegutsemas, võivad hinnata tagajärgi, mis võimalduvad hoolsa uurimise ja õpetamise tagajärjel. On imestamisväärne, kui raskeks vaatleja töö võib muutuda, kui varjumise reeglid hoolge kätte harjutatakse, ja kuigi nende täitmine vägedele tülikas võib olla, on nad siiski väärt, et nendega arvestataks.

V. K.

Väeosa arstid ja kehaline kasvatus kaitseväes.

Kehaline kasvatus on saanud sõjavägedes viimasel ajal erilise tähelepanu osaliseks. Ka meie kaitseväe ettevalmistamises tunnustatud üheks tähtsamaks õpeaineks. Mitmed sõjaministri käsukirjad juhivad väeosa ülemate tähelepanu kehalise kasvatuses vajaduse peale ja annavad näpunäiteid selle õpetamise käsitamiseks.

Kehalise kasvatuses harud ei arenda inimest mitte üksi kehaliselt, vaid nad on ka parimaks kaitsevälaliste vaimliste omaduste arendajaks ja on lahutamatu seotud tervishoiuga. Kaitsevälalise terviselise seisukord ja füüsilise arenemine sammuvad üksteisega käsikäes. Seepärast pani sõjaministri käsukiri 16. dets. 1924 a. nr. 563 § 3 ja Sõjam. käs. 23. VI. 922. nr. 89 väeosa arstide peale rea ülitähtsaid ülesandeid. Nende ülesannete täitmisel tekivad mõnedki küsimused (ei tahaks uskuda, et tähendatud käsukiri ei oleks väeosa arstide tähelepanu väärinud), mille lahendamine aga vajab põhjalikku igakülget läbiarutamist ja valgus-

tamist — iga küsimuse õieti otsustamine nõuab seda. Siit välja minnes peaksid eeskätt väeosa arstid, kui eriteadlased tervishoiu alal, oma nõuandmistega kehakultuuri arendamiseks kaasa aitama. Kehaline kasvatus hoolitseb peamiselt selle eest, et rahvas oleks tervislikult tugev. Tuleks ka kinni pidada põhimõttest — kõige pealt haiguste tekkimise ärahoidmine inimkonna terviselise seisukorra tugevamaks muutmisega. Riigikaitse vaatekohast välja minnes tuleb kaitseväe kehalise kasvatuses juures (harude ja harjutuste valikul) ka neid nõudeid silmas pidada (vaimlised ja füüsilised), mida esitab kaitsevälalasele sõjaline tegevus.

Sellega arvestades oleks väga soovitatav kui meie väeosa arstid kaitseväe kehakultuuri arendamiseks üle „Sõduri“ veergudel sõna võtaks ja aitaks mõndagi keerulist küsimust arstilest vaatekohast valgustada. Senini ei ole see minu teada millegi pärast „Sõduris“ aset leidnud.

J.

Põlevkivi õli küte meie sõjalaevadel.

Meie miiniristlejatel on möödunud navigatsioon esimesel poolel nafta kütte kõrval edukalt tarvitatud ka põlevkivi õli, kuna navigatsiooni aja teisel poolel peaaegu ainult põlevkivi õli tarvitati.

Praegune laevade kütte sisseseade võimaldab täiesti põlevkivi õli tarvitamist, kuid mõned ilmsikult nähtused juhvivad teataval määral tähelepanu kütte sisseseade ümberkonstrueerimise vajadusele.

Kõigepealt paistab silma, et koksi jääb põlevkivi õli tarvitamisel rohkem kui nafta tarvitamisel, missugune asjaolu on seletatav sellega, et põlevkivi õli sisaldab n. n. küllastamata asfalte, mis põlevad väga kõrge temperatuuri juures. Kui temperatuur aga mitte küllaldaselt kõrge ei ole, koguvad asfaldid koksi näol külmematele osadele.

Nagu põlevkivi õli kütte uurimiste tulemused näitavad, on soovitatav põlemise ruumi temperatuuri tõstmiseks ruumi varustada mingisuguse soojuse akkumulaatoriga, näit. shamottkivist restiga, mis kuumaks minnes aitab temperatuuri põlemise ruumis kõrgel hoida ka põlemise reshiimi muutmise ajal, millal koks peaaesjalikult tekibki. Muidugi sünnib veel koks auru tõstmise ajal, kuid seda on võimata ärahoida, kuna kõik alles külm on. Selle nähtuse ärahoidmiseks peaks vast auru tõstma naftaga, kuid auru tõstmise aeg on iseenesest nii lühikene, et võib jätta selle ka arvestamata.

Koksi tekkimise ärahoidmiseks tarvitatav abinõu on veel kütteaine eelsoenduse temperatuuri tõstmine.

Praeguste eelsoendajate konstruktsiooni juures ei saa aga seda küllaldaselt määral teostada. Nimelt peaks niisugusel juhtumisel eelsoenduse auru survet. Teiselt poolt on soovitatav kütteaine auru sattumise ärahoidmiseks läbi eelsoendajate tihenduste ja ka eelsoendajate torude rikete ärahoidmiseks soenduse auru survet hoida võrdseks kütteaine survega. Kütteaine surve oleneb aga peaaesjalikult koormast.

Mis puutub kütteainesse endasse, siis peaks see olema võimalikult ühtlase koosseisuga süttimise

temperatuuri suhtes. Siit välja minnes ei tohiks see milgil tingimisel olla toores-õli. Soovitataval õlil peaks olema kerged süsivesinikud juba kõrvaldatud. Muidugi suureneb selle tagajärjel õli sitkus, kuid see ei peaks hirmutama. Nimelt kardetakse mõnel pool, et kui tarvitusele võtta suurema sitkusega õli, siis ei ole võimalik seda külmal ajal pumbata, kuna temperatuuri langemisega sitkus veelgi suureneb. Alati on aga võimalik kütteaine hõiu nõudesse soendust sisse viia, nagu see ka laevades on. Nii on kartus sitkuse suurenemise pärast ilmaegne.

Mis veel toore õli vastu räägib, see on õli hoidmise küsimus. Nimelt, kerged süsivesinikud, aurates juba hariliku temperatuuri juures, annavad kütteruumidesse kütteaine auru, mis seal plahvatava segu sünnitab ja kütteruumidesse toob plahvatuse võimaluse ja hädaohu. Väiksemaid plahvatusi on auru tõstmisel ettetulnudki.

Kütteruumide ventileerimine lahtihooldmise teel ja ka abi ventilaatoritega ei anna siin soovitavaid tagajärgi, sest põlevkivi õli auru on rasked ja kogunevad igale poole nurkadesse ja torude alla, mis pärast nad väga raskelt kõrvaldatavad.

Vaadates põlevkivi kütte tagajärgi ja mõju kütte sisseseade peale, näeme, et riigimajanduse seisukohast on põlevkivi õli tarvitamine küll kasulik, kuna miljonite eest välisvaluutat, mis iga aasta nafta ostmiseks oleks läinud, koju jääb, kuid põlevkivi õli tema praegusel näol on ka omad negatiivsed omadused. Õli sisaldab väävelt, mida kõrvaldada ei suudeta ja peale selle veel kreosooti.

Väävli sisaldus mõjub hävitavalt valgest vasest osade peale, nagu filtrite võrgud jne., missuguseid on edaspidi tarvis valmistada terasest.

Ka on mujalt kuulla nurinat, et põlevkivi õli pidavat läbi sööma isegi mootorite puhujad, juba lühikese aja tarvitamise järele olevat võimalik seda märgata.

Ehk küll laevade katelde puhujate juures seda veel tähelepanud ei ole, peab siiski ka seda võimalust silmas pidama. J. N.

Sport kaitseväes.

Tallinna garnisoni raskejõustiku võistlused.

Tallinna garnisoni spordikomisjon korraldas 4, 5 ja 7 veebruaril s. a. „Sõdurite kodus“ garnisoni väeasade vahelised võistlused tõstmises ja maadlemises. Tõstekui ka maadlusvõitlusi peeti viies kaalus: sulgkerges-, kesk-, poolraskes ja raskes kaalus. Võitlustest võtsid osa üldse 63 kaitsevälalast.

On märgata üldiselt edusamme: tõsted teostati puhtamalt ja energilisemalt kui varematal aastatel, kuna maadlus mõõdus võrdlemise võteterikkalt ja elavalt — ei olnud püstijalul peadega pusklemist, üksteisega tõuklemist ega matilt ärajooksmist. Suuremalt jaolt võistlejate vahel maadluses paremuse otsustas seljavoit, sest kohe võitluspäeva jooksul leidis aset ainult mõni üksik tõdvõit. Maadluses üllatavalt jõurikas oli algajatest rm. Anslang, esinedes peaaegu kogu võistlusajal ühena paremana maadlejatest. Tõstjatest oli eriti hea noor-sõdur Saar, seades üles omas kaalus (kerges) kolm uut

garnisoni ja kaitseväe rekordi; ta võiks ka spordiseltside vahelistel võistlustel eduga esineda. Samuti nimetamise väärt tõstmises oleksid: rm. Liibusk, v. a. o. Verk ja kergejõustiklane n. a. o. Torbek; teine neist püstitas ühe ja kolmas kaks uut garnisoni ja kaitseväe rekordi.

Maadluses väljaspool võistlust võtsid osa meie nimekamad maadlusmehed: noor sõd. Põntson, II j. madr. Käpp, v. a. o. Kusnets, rm. Kraanberg ja rm. Reimann; neli esimest omandasid garnisoni maadlusmeistri nime, nime järgkorras: sulg-, kerges-, kesk- ja poolraskes kaalus.

Tõstmises.

(Kokkuvõttes on näidatud nelja tõste, ühe ja kahe käega tõukamise, ühe ja kahe käega rebimise kogusumma.)

Sulgkaalus — 1) n. a. o. Roos, Sv. üh. õp. — 235; 2) kad. Hurt, Sv. ühi õp. — 190; 3) rm. Rehepapp, Auto-tank. div. — 155 (kahega tõuge ebaõnnestus).

Kergeskaalus — 1) noor. sõd. Saar, Sv. üh. õp. — 302,5 (ühega tõukam. — 75, kahega rebim. — 75 ja kahega tõukamine on uued garnisoni ja kaitsev. rekordid); 2) v. a. o. Ahven, Sv. üh. õp. — 255; 3) n. a. o. Toomik; Sv. üh. õp. — 247,5; väljaspool võistlust — rm. Liibusk, Side pat — 285.

Keskaalus — 1) v. a. o. Verk, Sv. üh. õp. — 280 (ühega rebim. — 62,5 on uus garn. ja kaitsev. rek.); 2) v. a. o. Uudelt, Sv. üh. õp. — 277,5; 3) kad. Miil, Sv. üh. õp. — 260.

Poolraskes kaalus — 1) kad. Klaussen, Sv. üh. õp. — 285; 2) I j. madr. Männik, meriv. — 280; 3) kad. Parbo, Sv. üh. õp. — 277,5.

Raskeskaalus — 1) v. a. o. Torbek, üksik eskadr. — 315 (kahega rebim. — 82,5 ja kahega tõukam. — 107,5 on uued garnis. ja kaitsev. rekor.); 2) kapr. Ömblus, Sv. üh. õp. — 282,5; 3) kapr. Saar, Sv. üh. õp. — 265.

Maadluses.

Sulgkaalus — garnisoni meistriks — n. sõd. Põntson, 10. jalg. rüg.; 1) v. a. o. Tähnas, üksik eskadr.;

2) kad. Hurt, Sv. üh. õp.; 3) noor sõd. Mäger, Sv. üh. õp.

Kergeskaalus — garnisoni meistriks — II j. madr. Käpp, meriv.; 1) kad. Lagle, Sv. üh. õp.; 2) v. a. o. Verk, Sv. üh. õp.

Keskaalus — garnisoni meistriks — v. a. o. Kusnets, Lennuvägi; 1) noor madr. Grünbaum, meriv.; 2) kad. Miil, Sv. üh. õp.; 3) I j. madr. Allik, meriv. Poolraskes kaalus — garnisoni meistriks — rm. Kraanberg, Side pat.; 1) rm. Anslang, Sv. üh. õp.; 2) n. a. o. Arnemann, meriv.; 3) noor-sõdur Keelmann, Sv. üh. õp.

Raskekaalus — garnisoni meistriks ja esimeseks — n. a. o. Pohla, Sv. üh. õp.; 2) v. a. o. Torbek, üksik eskadr.; 3) kapr. Saar, Sv. üh. õp.

Rõõmustavaks nähtuseks tuleb lugeda, et võistlustest osavõtjate keskel leidus suur protsent nooremaid sõdureid, samuti ka nende rohke osavõtt pealtvaatajana Tallinna ja selle ümbruses asuvatest väesadest, mis parimaks tõenduseks, et meie võrsuvad noored spordi vastu huvi tunnevad ja mõistavad seda hinnata. Heameelega oleks tahtnud ka võistluste kestes pealtvaatajate keskel rohkem noori ohvitseri näha, kellel sõdurite kehalise kasvatuse arendamisega kõige enam tegemist. —i.

Kaitseväe elu.

Kaks kaitseväge puutuvat seadlust muudetud.

12. veebruaril s.a. otsustas Vabariigi Valitsus kinnitada sõjaväe seadluste kogu 15 raam. art. 731 muutmise seadluse. Selle põhjal antakse sõjakooli lõpetanutele ja ohvitserideks ülendatutele alalisväe koosseisu jäämise korral riigi poolt tasuta varustus alalisväe ohvitseridega ühel alusel. Ja päale selle veel elujärje korraldamise soodustamise mõttes ühekordne abiraha 10.000 mk. suuruses.

Seadlus hakkas maksma 15. veebruarist s. a.

Eelmisega ühel päeval kinnitati ka kaitseväge kraamiga varustamise seadluse täiendamise seadlus, millega antakse var.-val. õigus kõlblikku pruugitud varustust tarvitama hakata, kuigi need praegu maksvatele muustritele enam ei vasta. X.

Loengute tsükl Tartu garnisonis.

Juba algusest päale peab rõhutama seda suurt ja tänuväärt tööd, mis Kindralstaap tänavu loengute korraldamiseks kohalikus garnisonis ära on teinud.

12. jaan. s. a. pidid esinema II div. kahurväe ohvitseride kasiinos kolonel-leitnant Steinberg ja major Abel loenguga „Nõukogude Vene lennುವäe strateegia ja taktika põhilauseid“.

Aga et kolonel-leitnant Steinberg kohale ei ilmunud, kandis ülalnimetu ette — N.-Vene lennuasjanduse autori andmetel — major Abel.

25. jaan. esines „Sõdurite Kodus“ k. 15 karnisoni allohvitseridele härra Iidla loenguga: „Kehaline kasvatus“. Sama loeng kanti tema poolt ette ka ohvitseridele k. 19 II div. kahurväe ohv. kasiinos.

Härra Iidla rääkis mitmesugustest kehalise kasvatuse meetodidest ja süsteemidest, kuid mingit konkreetset ettepanekut ei teinud.

26. jaan. esines major Lutsar „Sõdurite Kodus“ ohvitseridele teemil: „Lahingmasinate ülevaate ja

arenemine. Soomusautod ja nende koostöö teisteväelikeid. Tankid ja nende koostöö jalgväega“.

Referent andis laia ajaloolise ülevaate lahingmasinate arenemisest, mis osalt põhjenes autori poolt Briti muuseumist saadud — Egiptuse vaarade katakombidest leitud — hierogliif-poemile. Ajalooline ülevaade venis pikaks, mille tõttu laiaulatusline teem vähe puuduliku käsituse leidis. Esineja jättis tankide küsimuse peaaegu puutumata, soovitades lugeda: „Lahing tankide toetusel“. Et aga diviisi staabi ülem sellest, puuduste pärast, mis Ottepää manöövritel tankide kasutamisel ilmsiks tulid, huvitud oli, püüdis major Lutsar seda ligemalt tutvustada, pääasjalikult vastates ülestõstetud küsimusile. Referaadist jäi mulje, et referent ruttas.

6. veebruaril esines „Sõdurite Kodus“ kapten Kurvits loenguga: „Kuidas organiseerida ja kasutada meie partisaani salku“. Referaat oli õpetlik ja huvitav. Läbirääkimised kujunesid elavamaks, kui kunagi varemalt. Partisaantegevuse arendamisega tuli arutusele ka meie praegune kaitseliit, kes enesest sõja lahtipuhkemise korral partisaansalku peaks moodustama. Diviisi ülem andis nii mõnegi näpunäite sellel alal oma sõjakogemuste põhjal. Ühes sellega ka ülevaate kaitseliidu organisatsioonist meie möödunud Vabadussõja lahtipuhkemisel.

Kapten Kurvits'a ladus ja näitlik ettekanne ja tabelid, mida rohkem oleks võinud olla, jätsid kuulajatele hää mulje.

Üldiselt oleks soovitav, et tulevikus esinejad — teemide igakülgeks valgustamiseks — rohkem aega pühendaks, nii näiteks: praeguse keskmise 3-me tunnilise ettekandele 4 ehk rohkemgi tundi.

Päale loengute ohvitseridele ja allohvitseridele on esinenud Vabadusriigi Vendadele, kaitseliitlastele ja asjast huvitud ohvitseridele õige mitme loenguga, Kaubandus-Tööstus seltsi ruumides, eru-kolonel Pinding, loengutega: gaasiasjandusest ja „Kuulipilduja taktikalise kasutamisest“ — sõjakogemuste põhjal.

V. J-n.

Valga garnisonist.

9. veebruaril s.a pidas Valga garnisoni ohvitseridele, allohvitseridele ja kaitseliitlastele kindralstaabist kapten J. Kurvits loengu „Partisaan — tegevus ja selle tähtsus meil“. Loeng, mis kella 18,00—19.30, 10 min. vaheajaga kestis, rahaldas kuulajaid täiesti. Kahju ainult, et autor aja puudusel loengut oli sunnitud lühendama, piirduma ainult tähtsamate kohtadega. Ka ei saa seda märkimata jätta, et autor Vabadussõja käiku põhjalikult ei tunnud, nii nagu soomusrong nr. 2 õhku laskmise katsed Ülemiste jaama juures 11. XII. 1918 a., siis, kui rong, peale vormee-

rimist, lüüa sõitis, missugust juhtumist partisaan-sõja tegevuse hulka tuleb kanda.

*

Oli kavatsus talveks korraldada liuväli ühes kelgumäega, mis aga teostamata jäi linnaisade vastutulematuse tõttu. Ja et kohalikel väeosadel puuduvad kohased liuvälja platsid, siis jääb selleks korraks garnison ilma liuväljata. Selle eest on katsutud arendada muid spordi harusid. Nii korraldab 2-ne soom. rügement 28. veebruaril s.a. suusavõistlused 6 klm. peale. Tagajärgedest edaspidi, ainult tuleb tervitada seda spordiharu arenemist meie sõjaväes.

A. P.

Sõjaväelised teated.

Inglismaa.

U u l e n n u k. „Morning Post“ is jutustab keegi lennuasjanduse tundja uuest sabata lennukist, millega äsja tagajärjekalt katsed tehti Farnborough's. Lennukit juhtis kapten G. T. R. Hill, kes ka ühtlasi on selle leidur ja konstruktor. Lennuki kuju erineb täielikult seniseist lennukist ja nende põhimõttest „raskem kui õhk“. Kolm aastat ehitas kapten Hill oma lennukit täielikus saladuses Brokwoodis; sealjuures olid tal abiks vaid ta naine ja keegi vana puusepp. Alguses ehitas kpt. Hill lennuki liuglemiseks ja Norton Downis, Newhovenis, toimepandud rida lende õnnestusid. Sellejärele ostis leidur 30 h. j. Bristol-„Cherub“ mootori, muutis veidi oma lennukit ja ehitas mootori sisse. See lennuk on nüüd ühepinnaline - biplaan — mille tiivad tahapoole üle ripuvad otstest kitsamaks lähevad. Puuduvad harilikud külje- ja kõrguse tüürid. Seepärast näib lennuk koosnevat vaid ühest paarist tiibadest, mille vahel asub juhi istekoht. Mootor on ehitatud istekoha taha, nii et lendurile avaneb täiesti vaba välja-vaade.

Äsja tehti esimene lend üle Farnborough. Võis näha, et tiibade alla oli kinnitatud kaks vertikaalset uisku. Leidur keeldub täpsemate teadete andmisest Briti õhuministeeriumi käsul.

*

Lahinglaev „Nelson“, mis läinud aastal Briti admiralideedi poolt vette lasti, on kõige suurem ja tugevam sõjalaev, mis ial ehitatud. „Nelsoni“ väärtus hinnatakse 35 miljoni dollari peale.

*

Traadita sõnumete edasiandmine täielikus saladuses.

Inglise teadlane Dr. A. M. Low tõendab, et tema on leidnud tee, kuidas traadita sõnumeid edasi anda täielikus saladuses, millel eriline tähtsus sõjaasjanduses. Teade räägitakse diktafooni platele, mis keerleb väga muutliku kiirusega, mida saavutatakse eliptilise hammasratate läbi.

Valmis plate pannakse siis kõnelema tagurpidi traadita edasiandmise aparaati. Kõne efekt pidada olema kui saanud keelte segu. Vastuvõtte jaamas on diktafon mis selle üles märgib. Seal keerleb plate samasuguse kiirusega kui saatejaamas; seda saavutatakse täpselt samaseid hammasratatid tarvitades. Kui siis panna seda platet kõnelema hariliku viisi järele, siis muutub shargoon jällegi harilikuks keeleks. Dr. Loe, kes tõendab, et sel viisil on võimalik saata teateid kuni 1000 sõnani minutis, ütles: „Kõik saladus seisab selles, et vastuvõtte jaamas teada oleks, missuguste hammasratate kombinatsiooni tarvitada diktafoni pöörlemisel.“

E. M-s.

*

Belgia.

Sõjanõukogu otsustas selle aasta algul kuningas Alberti eesistumisel sundusliku sõjaväe teenistuse aega lühendada 10 kuu peale. Sõjaväest jääb endise nelja korpuse asemele püsima vaid kolm. E. M-s.

*

Saksamaa.

President feldmarshal v. Hindenburg andis äsja määruse välja, mis lubab endistel ohvitseridel ja sõduritel monarhidaanseid vormiriideid kanda. Seadus, mis nende kandmist ei lubanud, pandi maksmata end riigipresident Ebert'i ajal, põhiseaduse punkti põhjal, mis lubab seadusi välja anda „Vabariigi kaitseks.“

E. M-s.

*

Itaalia.

U u e n d u s s õ j a v ä e s. Mussoliini pidas nõu mõlema koja esimeestega radikaalsete uuenduste asjus, mida ta Itaalia sõjaväes tahab ette võtta. Muuseas kavatses Mussolini asutada erilist õhuministeeriumi Inglismaa eeskujul, et võimaldada Itaalia õhujõudude igakülgselt arendamist.

E. M-s.

*

Siami sõjaväest.

Ilmasõja väljakuulutamisega hakkas Siamis maksuma üldine väeteenistus. Sellele järgnes skout-liikumine ja erilise sõjaväeline organisatsioon, mida nimetatakse „tiigriteks“ ja mis on midagi meie kaitseliidu taolist. Umbes samal ajal organiseeriti ka Siami Punane Rist. Sõjategevus võimaldas Siami kuningale ilmasõjast osa võtta. Ta kuulutas sõja Saksamaa ja Austria-Ungari vastu 1917 a., pärast seda, kui Põhja-Ameerika Ühisriigid olid liitlastega ühinenud. Asja surnud kunin-

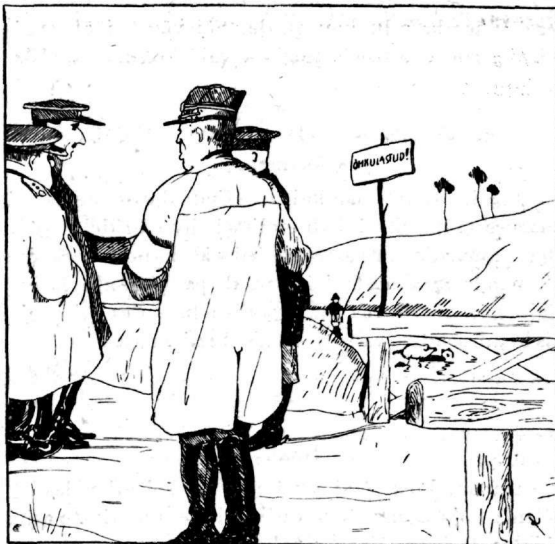
gas Rama 6. pani suurt rõhku sõjaväe arendamise peale. Siam on Briti India ja Prantsuse Indo-Hiina vahel puhverriigiks ja sellepärast tahtis kuningas oma sõjaväge ja laevastikku võimalikult teguvoimsaks arendada. Igaüks kehaliselt kõlbulik mees on sõjaväe teenistuseks kohustatud. Siami maavägi koosneb praegu umbes 50 tuhandest mehest ja merevägi 5000 mehest. Sõjalaevastik on nii suur, et isegi suurriigid sellega arvestavad. Siamil on isegi väike lennuvägi, mis haruldane asi Aasias. E. M.-s.

Otepää manöövritelt. . .

Õine lahing „N“ all raketide valgustusel.

Aakre sild

Silla parandamiseks läheb: „1½ tundi!“
 „3 tundi!“
 „5 tundi!“
 „Paar labida täit mulda!“

„Tere, tere papi! Kas aega on?“
 „? —“
 „Vat' meil on sin teekäänakul kaks soomusautot, —“
 „Ah autud või —?“
 „Autod jah, pori sees, — jah — kinni, sul hobune käepärast. Vast. . .“

Käsu kirjad kaitseväele.

Nr. 3028.

Tallinnas, 20. veebruaril 1926 a.
(Ohvitseride kohta).

Ülendatakse Vabariigi Valitsuse otsusega
19. veebruarist s. a.:

Kindralstaabi kolonel — kindralstaabi kindral-majoriks vanusega 24. veebruarist 1926 a.:
Reek, Nikolai, Kindralstaabi ülem.

Kolonel — kindral-majoriks vanusega 24. veebruarist 1926 a.: Kunnos, Gustav, Sõjaväe ringkonnakohtu esimees.

Nr. 3029.

Tallinnas, 20. veebruaril 1926 a.
(Ohvitseride kohta).

Ülendatakse Vabariigi Valitsuse otsusega
19. veebruarist s. a.:

Kindralstaabi majorid — kindralstaabi kolonel-leitnantideks vanusega 24. veebruarist 1926 a.: Triik, Paul, I diviisi staabist.

Järver, Johan, Kindralstaabist.

Majorid — kolonel-leitnantideks vanusega 24. veebruarist 1926 a.: Kirschbaum, Georg, III diviisi suurtükiväest.

Leets, Georg, I diviisi suurtükiväest.

Kromel, Gustav, Sõjaväe ringkonnakohtust.

Krum, Karl, Sõjaväe varustusvalitsusest.
Lutsar, Jaan, Auto-tankide divisjonist.

Kaptenid — majoriteks:

Joost, Aleksander, Lennuväe rügemendist, vanusega 24. veebruarist 1925.

Matson, Hans, Kindralstaabist, vanusega 24. veebruarist 1925 a.

Tomander, August, Kindralstaabist, vanusega 24. veebruarist 1925 a.

Mardi, Boris, Merekindlustest, vanusega 24. veebruarist 1925 a.

Purga, Johan, I. jalaväe rügemendist, vanusega 24. veebruarist 1926 a.

Rattiste, August, Sõjaväe ühendatud õpeasutustest, vanusega 24. veebruarist 1926 a.

Rommel, Johannes, 5. jalaväe rügemendist, vanusega 24. veebruarist 1926 a.

Aron, August, I. diviisi suurtükiväest, vanusega 24. veebruarist 1926 a.

Leitnandid — kapteniteks:

Hanson, Paul, Sõjaväe ühendatud õpeasutustest, vanusega 22. augustist 1918 a.

Kalman, Peeter, I. diviisi staabist, vanusega 6. augustist 1920 a.

Dutschinsky, Nikolai, I. jalaväe rügemendist, vanusega 6. oktoobrist 1920 a.

Vaimel, Johannes, I. jalaväe rügemendist, vanusega 6. aprillist 1921 a.

Michelson, Vilhelm, 6. jalaväe rügemendist, vanusega 3. maist 1921 a.

Jens, Hugo, Side-pataljonist, vanusega 25. maist 1921 a.

Taalder, Oskar, 6. jalaväe rügemendist, vanusega 11. augustist 1921 a.

Evert, August, 2. jalaväe rügemendist, vanusega 7. detsembrist 1921 a.

Tsõgankov, Leonid, Pioneer-pataljonist, vanusega 14. detsembrist 1921 a.

Vingissaar, Johannes, Side-pataljonist, vanusega 6. septembrist 1922 a.

Puumann, Vassili, I diviisi suurtükiväest, vanusega 4. novembrist 1923 a.

Nr. 3030.

Tallinnas, 20. veebruaril 1926 a.
(Ohvitseride kohta).

Ülendatakse Vagariigi Valitsuse otsusega
19. veebruarist s. a.:

Kapten-major — kapten-leitnantideks vanusega 24. veebruarist 1926 a.:

Grenz, Valentin, Merejõudude staabist.

Vanem-leitnandid — kapten-majoriteks vanusega 24. veebruarist 1926 a.:

Erikson, Andrei, Merelaevastiku divisjonist.
Saar Jakob, Merejõudude staabist.

Mereväe leitnant — vanem-leitnantideks:

Teimann, Johannes, Sm. arsenalist, vanusega 12. juunist 1923 a.

Mereväe noorem-leitnant — mereväe leitnantideks:

Martinson, Aleksander, Merelaevastiku divisjonist, vanusega 3. detsembrist 1925 a.

Noorem-leitnandid — leitnantideks:

Kontse, Jaan, 10. jalaväe rügemendist, vanusega 10. septembrist 1922 a.

Jänes, Felix, Ratsa rügemendist, vanusega 1. maist 1925 a.

Tomson, Heinrich, 6. jalaväe rügemendist, vanusega 1. maist 1925 a.

Veidenbaum, Harald, III diviisi suurtükiväest, vanusega 1. maist 1925 a.

Madisson, Johann, Sõjaväe ühendatud õpeasutustest, vanusega 1. maist 1925 a.

Kõiv, Erich, Pioneer-pataljonist, vanusega 1. maist 1925 a.

Nordmann, Karl, Ratsa rügemendist, vanusega 1. maist 1925 a.

Taul, Ernst, II diviisi suurtükiväest, vanusega 1. maist 1925 a.

Bruttan, Alfred, 2. jalaväe rügemendist, vanusega 31. augustist 1925 a.

Hasenjäger, Roland, Ratsa rügemendist, vanusega 31. augustist 1925 a.

Ilves, Aleksander, Lennuväe rügemendist, vanusega 11. jaanuarist 1926 a.

Lipnikud — noorem-leitnantideks:

Schiffer, Edmund, Sõjaväe varustusvalitsusest, vanusega 1. augustist 1925 a.

Ottas, Herbert, Sõjaväe varustusvalitsusest, vanusega 24. veebruarist 1926 a.

Vastutav toimetaja A. Traksmann.

Nr. 3031.

Tallinnas, 20. veebruaril 1926 a.
(Sanitaär-ohvitseride kohta).

Ülendatakse Vabariigi Valitsuse otsusega 19. veebruarist s. a.:

Sanitaär kolonel-leitnant — sanitaär-koloneliks: Jervan, Martin, Sõjaväe tervishoiuvalitsusest, vanusega 24. veebruarist 1926 a.

J. Soots

Kindralstaabi Kindral-major,
Sõjamineister.

Väljaandja: Sõdur, Tallinn, Uus tän. nr. 10.

Ilmus trükist

Sõjaväe telefoni keskjaamade abonentide nimekiri

ühes telefonivõrgu täiendava nimekirjaga.

— Hind 50 mrk. —

Saada Riigi trükikojast Tallinn, Niine tän. 11.

Ilmus

Kindralstaabi VI osakonna väljaandel Lennuasjandus

Lennuväe rüg. koguteos.
Eessõna kindral J. Tõrvandilt.

Raamatus leiavad paljude eriasjatundjate poolt käsitlemist kõik tähtsamad lennuasjandusse puutuvad küsimused. Välimuselt on raamat oma rohkete piltide ja joonistustega kaunim kõigist senini ilmunud sõjaajakirjanduse toodetest.

Et teha seda huvitavat teost laialdaselt kättesaadavaks, leidis kindralstaabi ülem võimaliku olevat oma erikorddusega määrata raamatu hinnaks

ainult 150 mrk.

Saada „Sõduri“ talitusest,
Tallinn, Uus tän. 10.

Ilmus trükist

kindralstaabi IV osak. väljaandel
Joh. Mey

Inglise-Eesti meresõnastik.

See on esimene sarnane raamat Eestis ning soovitav eestkätt meremeestele ja samuti ka kõigile meresõnastusest huvitatutele.

Raamat on saadaval kindralstaabi IV osakonna kaartide ladus, Suur Brokumägi 8, ja raamatukauplustes.

Hind — nägus kavas köites — 160 marka.

Kaitseväe distsiplinaar karistuste seadlus

Kindralstaabi VI osakonna väljaanne.

Saada „Sõduri“ talitusest,
Uus tän. 10.

BLOKNOOTE

odavaid ja mitmesuguses
formaadis alati saadaval

RIIGI TRÜKIKOJAS

::: Tallinn, Niine tän. 11. :::